

Someron Joulu 2002

TOIMITUSKUNTA

TOIMITTAJAT

TAPIO HORILA, PEKKA SALMINEN,

LEENI TIIRAKARI JA AILA TALONEN

LEVIKKI

MAIJA-LIISA HYYTIÄINEN ja NELLA LINDBERG

ILMOITUKSET

MAIJA-LIISA HYYTIÄINEN

KANSIKUVA

PIRKKO KLEMELÄN KOULUAIKAISESTA

PIIRUSTUSKANSIOSTA VUODELTA 1972

PAINOPINNAN VALMISTUS

GRP SEPPO MÄKINEN

Hinta 7 euroa

Sisällysluettelo

<i>Liisi Kärkkäinen</i>	<i>Joulun ihme</i>	3
<i>Kaarina Pollari (o.s. Talonen)</i>	<i>Juuret vanhassa Vilukselassa – vanhaemäntä Raakel Kaltulan yli satavuotinen elämänmatka</i>	4
<i>Tuula Kämi (o.s. Järveläinen)</i>	<i>Alpo Maasilta – perinteentutkija ja kotiseutuihminen</i>	8
<i>Georg Haggrén</i>	<i>Somero – kartanopitäjä Varsinais-Suomen ja Hämeen rajalla</i>	9
<i>Maiju Avellan</i>	<i>Jälkijuttuu Härkätiästä</i>	11
<i>Kalle Pirttilä</i>	<i>Mitä seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirjat kertovat</i>	13
<i>Eero Älli</i>	<i>Uuno ja Varma, vanhempani</i>	16
<i>Arvo Pukkila</i>	<i>Kustaa Hipan sananparsia</i>	17
<i>Tapio Horila</i>	<i>Kirkonmäelle kohonneesta koulurakennuksesta se alkoi</i>	18
<i>Tapio Horila</i>	<i>Kirkonkoulun ensimmäinen poikaluokka 120 vuotta sitten</i>	19
<i>Lahja Hurme (o.s. Numminen)</i>	<i>Hiihtokilpailut Kirkonkoululla</i>	20
<i>Lisa de Gorog (o.s. Soini)</i>	<i>Kirkonkoulun yläkoululaisena 1930-luvulla</i>	21
<i>Pekka Salminen</i>	<i>Koulumestarista koutsiksi</i>	24
<i>Irja Bergman</i>	<i>Tunnelatauksia Someron lukiossa 1970-luvulla</i>	30
<i>Tapio Horila</i>	<i>Kollegaani Pentti Hämäläistä en unohda</i>	32
<i>Selma Luvijoki (entinen Lindén)</i>	<i>Muistikuvia kouluvuosiltani</i>	33
<i>Hilkka Koivisto (o.s. Salonen)</i>	<i>Rehtori Joel Vilkin oppilaana</i>	35
<i>Lahja Aukio (o.s. Metsola)</i>	<i>Muistoja Someron yhteiskoulun alkutaipaleelta 1929 – 1934</i>	36
<i>Kirsti Laurila (o.s. Välke)</i>	<i>Minulla är en docka</i>	37
<i>Helinä Romppanen (o.s. Koskinen)</i>	<i>Koulutytön kasvun vuodet</i>	38
<i>Eeva Lindholm (o.s. Aukio)</i>	<i>Sattuipa kerran</i>	39
<i>Raili Tavela (o.s. Haukkamaa)</i>	<i>Oppilaiden tanssit opettajienhuoneessa</i>	40
<i>Raimo Ali-Yrkkö</i>	<i>Pieniä muisteluja yhteiskouluajoilta 1940-luvun lopulla</i>	41
<i>Risto Ahti</i>	<i>Pyöräillen, mopolla, linjurilla ja liftillä kouluun</i>	43
<i>Kaarina Tiussa (o.s. Koivisto)</i>	<i>Jälkikuvia ja mietteitä kolmen sukupolven oppikoulutaipaleelta</i>	45
<i>Jouko Paija</i>	<i>Somerolla silloin... Yhteiskoulua vuosina 1966 – 1974</i>	47
<i>Päivi Ahonen</i>	<i>Koulutieni 1972 – 75</i>	49
<i>Nina ja Tomi Koski</i>	<i>Koululaisena 1980-luvulla</i>	51
<i>Emmi Ali-Yrkkö (o.s. Hovila)</i>	<i>Minustakin tulee opettaja</i>	52
<i>Sirkku Kurkikangas (o.s. Hovila)</i>	<i>Somerolaisten silmät</i>	53
<i>Jouni Tamminen</i>	<i>Someron yhteiskoulun ylioppilaiden väitökset</i>	57
<i>Matti Ruokonen</i>	<i>Ohjeita koululaisille</i>	60
<i>Sirkku Niemi</i>	<i>Aktivismi – turhaa meteliä vai tarpeellista kritiikkiä</i>	61
<i>Raimo Suokas</i>	<i>Kun jääkärin morsianta filmattiin</i>	62
<i>Kalevi Sahlström</i>	<i>Pyhä Byrocratius</i>	65
<i>Reima Ruokonen</i>	<i>Sotalapsena Ruotsissa 60 vuotta sitten</i>	66
<i>Timo Alanen</i>	<i>Neuvostoliittolaiset sotavangit Someron Kurissa 1944</i>	67
<i>Lauri Talikka</i>	<i>Kiersimme Karjalaa</i>	72
<i>Anne Pälikkö</i>	<i>Makjaa, sano somerolaine – huvia ja hyötyä hunajasta</i>	74
<i>Somero-Seuran toimintaa ja kiitokset</i>		76
<i>Sydämelliset kiitokset kaikille kirjoittajille. Kirjoituksia otetaan jälleen vastaan seuraavan vuoden julkaisua varten.</i>		

Joulun ihme

Edward Burne-Jones (1833 - 1898): Beetlehemin tähti.

Katsellessani tähtitaivaalle pakasyönä muistelin aurinkoista kesää ja lämpöä, josta saimme nauttia runsain mitoin. Talvella kaikki näyttää mustavalkoiselta ja pimeältä, mutta onneksi meillä on jouluku, jolloin aivan kuin paratiisi luotaisiin uudelleen. Näyteikkunat ovat täynnä säihkettä, kiiltoa ja valoja. Voimme nähdä kaupallisen joulun, mutta katseestamme riippuu, mitä lopulta näemme. Uskon silmillä voimme nähdä joulukuusen kuvaamassa paratiisissa ollutta hyvän ja pahan tiedon puuta, joka ilmentää ihmisen riippumattomuutta Jumalasta. Nyt tämän puun vaikutus on lakannut Kristuksessa ja puusta on tullut meille pelastuksen puu. Kun Kristus syntyi maailmaan, on meille jokaiselle tarkoitettu elämä ja yltäkylläisyys.

Vaikka vanhan testamentin aikana Israelin suurmiehet olivat arvostettuja paimenia, Jeesuksen syntyessä paimenten asema oli toinen. Jouluyön paimenet olivat taivasalla yötyössä. Siihen aikaan paimenet oli halveksittu ihmisryhmä. Heitä ei voinut käyttää edes oikeudessa todistajina. Paimenten asema oli yhteiskunnassa

alimpana. Ajateltiin, että he olivat pakanoiden lisäksi ainoa ihmisryhmä, jota kenenkään ei tarvinnut ottaa huomioon. Mutta juuri heille ilmestyi yöllä enkelijoukko, joka kuulutti kaikkien aikojen iloisimman uutisen, joka koskee jokaista ihmistä. Teille on syntynyt Vapahtaja, joka korottaa ihmisarvonne korkeimmalle: teitä kutsutaan Jumalan lapsiksi.

Yliluonnollinen hetki vastoin kaikkea totuttua aiheutti aluksi pelkoa. Enkelit vakuuttivat, ettei ollut syytä pelkoon. Oli meillä sitten minkälaiset tuntemukset elämästämme tai joulustamme, niiden yläpuolella on kuitenkin Jumalan hyvä tahto meitä kohtaan. Jeesus syntyi keskelle tunteitamme; olivat ne sitten surua, epätoivoa, katkeruutta tai sitten iloa ja onnea. Keskelle elämänkielteisyyttäkin Kristus syntyy, että meillä olisi elämä. Elämän suorittaminenkin muuttuu elämäksi. Syntyy rohkeus elää.

Paimenet sen suurempia pohtimatta kiirehtivät välittömästi tapahtumapaikalle katsomaan, mitä heille oli ilmoitettu. He löysivät lapsen ja saivat olla todistamassa Kuninkaasta, jonka

valtakunta ei ollut tästä maailmasta. Kristus itse rakkaudellaan koristelee puumme kimaltelevin koristein ja runsain omenin ja silloin onkin paratiisimme läsnä. Olemme pyhää kansaa ja tiellemme osuvat ihmeet voivatkin muistuttaa erämaavaelluksen ihmeitä. Jumala itse tekee erämaahamme tien ja kaikki taimet puhkeavat kukkaan. Kaikki entinen on mennyt ja sijaan uusi tullut.

Aisti joulun tuoksua ja maista sen makuja, vaella paratiisin keskellä. Lähde ihmeiden valtakuntaan, Hen-

*Kökarin fransiskaanikappelin alttari.
Kuva Liisi Kärkkäinen.*

Juuret vanhassa Vilukselassa – vanhaemäntä Raakel Kaltulan yli satavuotinen elämänmatka

Elokuisessa helteessä 2002 teimme matkaa Kangasalle Liuksialan kylään oppaanamme diaspora-somerolainen, käsityön-opettaja Annaliisa Salminen, os. Dahlberg. Vuosisataisissa Kaarina Maununtytären maisemissa tapasimme kunniavanhuksen, vanhaemäntä Raakel Kaltulan, jolla on nyt ikää 102 vuotta. Hän on syntynyt Someron Vilukselassa 16. 9. 1900.

Raakel Kaltulan Juho-isä syntyi tilallisen poikana Mynämäen pitäjässä nälkävuonna 1867. Kotitalo vaihtoi kuitenkin omistajaa, ja perheen pojat Juho ja Oskari hankkivat kumpikin oman ammatin. Juho sai Turussa nahkurin koulutuksen ja Oskarista tuli puuseppä. Sukunimetkin vaihtuivat: Juho otti nimekseen Suominen ja Oskarista tuli Vuorenpää.

Juho sai työpaikan forssalaisessa nahkurinliikkeessä. Ja kuinkas kävikään: nuorimies rakastui. Morsian oli Augusta Johansson, läheisen leipurinliikkeen kauppa-apulainen, ja kihlat vaihdettiin.

Juhon toiveissa kangasteli oma nahkurinliike. Hän sai tietää, että Someron ja TI. Kosken rajalla, Paimionjoen varrella oli huutokaupalla myytävänä leipomo, jonka rakennukset sijaitsivat Vilukselassa. Juho huusi tilan, ja sitten ei auttanut muu kuin panna morsian valinnan eteen: "Nyt joko menemme naimisiin ja muutamme Somerolle, tai erotaan." Morsian valitsi Someron ja yhteinen elämäntaival alkoi. Huinan sillanpielen asuinrakennuksessa oli iso tupa, josta saatiin perheen omat tilat, ja kamarit muutettiin nahkojen parkitsemiseen tarvittaviksi tuore- ja kuivaverstaiksi. Leipomorakennukseen rakennettiin myöhemmin lisää nahkurinverstaan tiloja.

Sekä nahat että parkitsemistarvikkeet oli tilattava Saksasta. Sieltä

Kaarina Pollari haastattelee Raakel Kaltulaa 19. 8. 2002.

Kuva Aila Talonen

Ensimmäinen palkinto käsityökilpailussa 1915.

Kuva Annaliisa Salminen.

kävi joka vuosi tehtaan edustaja sopimassa tilauksista. Hyvämuistisen Raakelin mieleen on jäänyt, että kauppaedustaja oli ystävällinen naisihminen, joka jakoi namusia lapsille. Suomisen perheessä oli sisaruksia kaikkiaan 12, mutta heistä kuusi kuoli jo pienenä. Elossa on vielä 90-vuotias Eeva-sisko, joka asuu Turussa.

Lähinaapurissa oli kylän puoti. Sen omistaja joutui kuitenkin taloudellisiin vaikeuksiin ja myi kaupansa isa-Juholle. Äidiltä ei ollut siihenkään asti työ kesken loppunut, mutta nyt hän otti hoitaakseen kaupankin. Isän tehtäväksi jäi varaston täydentäminen. Hän osti hevosen, ja sillä hän teki Turun reissuja, paluukuormassa mm. suolaa ja sokeria, kahvinpöönä, riisirynejä, nisujauhoja, lankarullia, paloöljyä ja rautaa, jota Augusta löi poikki. Amerikansilava oli kysyttyä menekkitavaraa. Äiti ei koskaan valittanut kiireittensä paljoutta. Joka aamu toistui hänen hiljainen rukoushetkensä hartauskirjan äärellä, eikä hän iltaisin mennyt nukkumaan ennen, kuin oli avannut Fredrik Wislöffin rukouskirjan tai "Muukalaisen kotielämän". Isäkin oli uskonnollishenkinen, mutta hän oli vähäpuheisempi.

Täsmällinen totteleminen oli lastenkasvatuksen A j O. Tarpeen tullen siitä muistutti risu oven päällä. Oli oltava tarkat korvat tekemään, mitä käskettiin. "Nosta vauva sängystä. Katso, ettei kattila pääse kiehumään yli." Siinä opin alkeita sisaruksille.

Vilukselan koulu oli yksi niistä kuudesta kansakoulusta, joissa opetus alkoi ennen 1900-luvun vaihdetta. Alakoulun korvasivat kiertokoulut. Kansakouluun mennessään oli Raakelkin jo alun toisella kymmenellä. Opettajan nimi oli Anna Heikkilä. Hän oli erityisen taitava käsityön opettaja. Ajan vitsaus oli keuhkotauti, ja siihen opettaja Heikkiläkin kuoli jo nuorena.

Käsityöt ja laulu olivat Raakelin mieliaineita. Ja lystiäkin osattiin pitää. Kerrankin opettaja puki Raakelin miesväen vaateparteen, nosti pöydälle ja yllytti laulamaan pontevasti "Kun mä nousen pöydälle, olen peninkulmainen..."

Mutta rippikouluun ei huolitettu, jos ei osannut katkismuksen kapaleita. Elettiin rovasti Karasen, pastori Leväsen ja tirehtööri Salmisen virkavuosia. Raakel joutui lukusilla tirehtöörin kuulusteluun. Tämä kysyi: "Mikä on ihmisen kallein asia?" Senhän Raakel osasi: "Ihmisen kallein asia on tulla tuntemaan Jumala Jeesus Kristus." Ja niin sai Raakel luvan mennä rippikouluun, vaikka ikäraja 15 vuotta oli vielä vähän auki. Lammin Maija otti rippikoululaisia kortteeriin. Hänen pikkiriikkisessä tuvassaan lukivat läksyjään Raakel ja kaksi muuta rippikoulututtua. Raakel sai nukkua Maijan vieressä. Rippikoulusta jäi hyvät muistot. Elämän eväät karttuivat.

Kun nuoruuden aika on ruusuinen

1900-luvun alussa Långsjön kartanossa oli peräti kolme maatalousalan ammattikoulua, ja vuonna 1911 perustettiin Pitkäljärvelle maamiesseura. Eikä kestänyt kuin kolme vuotta, kun valmistui myös oma maamiesseurantalo. Järjestettiin maamies- ja karjanhoitokursseja, kutoma- ja käsityökursseja, iltamia, arpajaisia, raveja ja lypsykilpailuja. Raakel oli 16 - 17-vuotias, kun Långsjön kartanon karjakko Ester Holsti sai hänetkin mukaan Ävikin kartanon lypsykilpailuihin. Rivin päästä hänelle määrättiin kolme lehmää. Sääntöihin kuului, ettei lypsinämpäriä saanut laskea maahan eikä ottaa syliin. Raakel oli valkoisessa "virkaesiliinasaan" päässyt kolmanteen lehmään, kun viereinen lehmä alkoi poikia. Se siirteli kivuissaan itseään edestakaisin ja huiski vimmatusti häntäänsä. Kaikki, mitä se ruuttasi takapäästään valui Raakelin niskaan, mutta kilpailulehmä tuli kuin tulikin lypsetyksi. Ja viikon päästä ilmoitettiin, että Raakel oli saanut toisen palkinnon.

Oi nuoruus! Se vaati osansa. Saarisen Jaakko oli hyvä yksirivisen

soittaja, ja Huinan talon karjakko osasi opettaa polkan ja valssin askelkuvioita. Kyläkunnan harrastuksiin osallistuminen oli päivänselvä asia. Nyt 102-vuotiaana Raakelin huoneen seinällä siitä kertovat Pitkäljärven maamiesseuran kilpailuista saadut kunniakirjat ja mm. I palkinto pöytäliinasta vuodelta 1915, ompelutöistä ja säilykkeistä vuodelta 1922.

Edit Sagulin, Långsjön kartanon arvostettu emäntä oli keskeisesti toiminnassa mukana. Hänen aloittees-

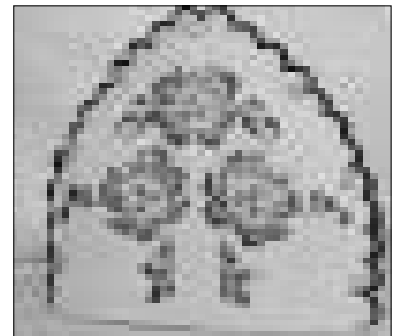

Raakel Suomisen ja Saara Aakun kirjailema alttarivaate. Leveys noin 90 cm, korkeus 120 cm, punainen pohja, kultainen risti.

Kuva Aila Talonen.

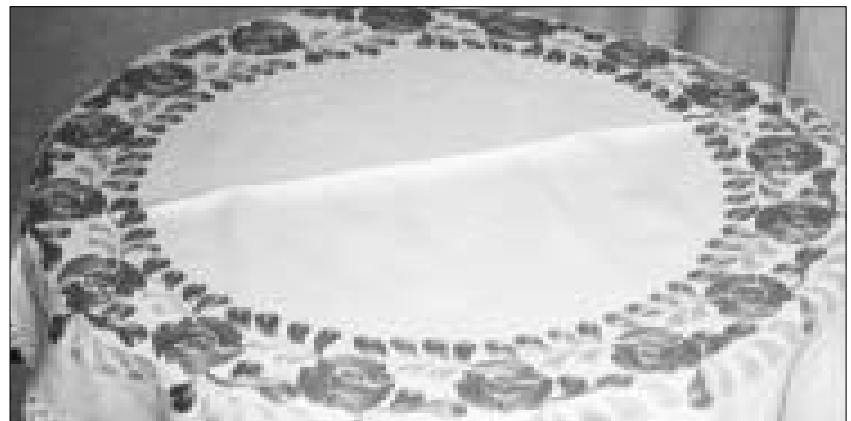
taan Pitkäljärven maamiesseurantalolla alettiin järjestää hartaushetkiä ja jumalanpalveluksia. Hänen ideansa oli myös alttarivaatteen hankkiminen juhlistamaan hengellisiä tilaisuuksia. Rouva Sagulin osti tarvikkeet, Raakel ja hänen Juho-veljensä vaimo Saara (sittemmin Aaku) ompelivat punaviolettisävyiselle samettikankaalle kullan värisen ristikuvion. Alttarivaate on vieläkin tallella Pitkäljärven maamiesseuran talossa.

Evankeelisen liikkeen vaikutus tuntui keskeisesti myös Pitkäljärvellä. Raja-Jakalan pihamaalla pidettiin kesäsunnuntaisin lähetysjuhlia, joihin osallistui aina paljon väkeä. Kuultiin pappien ja lähetysseurain hartauspuheita, laulettiin Siionin Kanteleen lauluja. Varttuneella naisväellä oli päässään musta liina leuan alta sidottuna. Puhujista on silloisen Raakel Suomisen mieleen erityisesti jäänyt karismaattinen lähetysseurain johtaja Pietari Kurvinen. Raakel oli kokkaamssa rusinasoppaa, lähetys-

Kirjailtu pannumyssy.

Kuva Annaliisa Salminen.

Kirjailtu pöytäliina.

Kuva Annaliisa Salminen.

Nuorisoseura kokoontuneena Huinan saliin. Edessä vasemmalla Iida Niinimaa, Eeva Erelä, Anna Heino, tunnistamaton, Augusta Suominen, Hilma Ylitalo, Huinan isäntä Heikki Teeriaho ja Esteri Niinimaa. Takana vasemmalta Lahja Erenius, Kaisa Ylitalo, tunnistamaton, tunnistamaton, tnnistamaton, Alma Sarkki, Siviä Erennius, Elina Ilola, Helmi Saarinen ja Fanny Virtanen.

Kuva Sylvi Lampisen.

Ompeluseura kokoontuneena Huinalla kesällä 1928. Eturivissä vasemmalta Fanny Virtanen, Kaisa Nurminen, Iida Niinimaa, Hilma Ylitalo, Esteri Niinimaa. Keskellä Elina Ilola, Saara Aaku, Helmi Saarinen ja Alma Sarkki. Takana vasemmalta Toini Rantanen, Lahja Erenius, Hulda Suonpää, Eeva Niinimaa, Alma Ojala ja Eeva Suominen. Ikkunasta kurkistelee Heikki Teeriaho.

Kuva Eino Erelän.

juhlien perinteistä suosikkiherkkua. Rusinasoppa antoi lähetystyön hyväksi runsaan tuoton.

Japanilähetyksen toiminta kiinnosti nuoria. Päätettiin perustaa lähetyssompeluseura, aloitteentekijöinä muutamia tyttöjä ja Raja-Jakalan eli Ereniuksen Kalle, hyvä laulaja, pastori Paavo Erelän isä. Tehtiin käsitöitä ja järjestettiin lähetyksmyyjäisiä, joiden tulot menivät japanilähetykselle. Raakel sai aikaan, että myös Vilukselaan perustettiin vuonna 1925 asian hyväksi Nuorisoliitto, kokoontumispaikkana tavallisesti Huinan talo. Kun vuonna 1933 alettiin pitää kokouksista pöytäkirjaa, tehtiin Raakel Suomisesta sihteeri.

Yhteisistä harrastuksista syntyi lämpimiä ystävyssuhteita. Raakel muistelee vieläkin heitä, erityisesti Tyyne Suutelaa, läheisintä nuoruudenystäväänsä.

Kotona riitti työtä reippaalle työlle, mutta palkoista ei puhuttu, se oli ajan tapa. Raakel ratkaisi pulman ottamalla omaan hoitoonsa kaksi kanaa ja kohta vielä kukonkin. Kolmen vuoden kuluttua oli tipuja jo koko parvi, noin 70 kaakattajaa. Siitä jo jäi joku penninhyrrä omaankin taskuun. 28-vuotiaana sai Raakel ensimmäisen oman polkupyöränsä. Taitavana kutojana Raakel oli hankkinut lisäansiota kautta vuosikymmenien.

Oman kurkihirren alle

1930-luvun alkuvuosina hakeutui maatalousteknikoksi valmistuva nas-tolalainen nuorimies Heikki Kaltula harjoittelijaksi Långsjön kartanoon. Ja kuinkas kävikään. Raakel ja Heikki tulivat niin hyväksi ystäviksi, että se oli yhteisen elämäntien alku. Kahden vuoden kihlausajan jälkeen heidät vihittiin toisilleen vuonna 1933. Se oli myös Juho-isän kuolinvuosi. Nuoren aviovaimon oli vaihdettava kotiseutua miehen työn mukana. Asuinpaikkakuntia olivat mm. Kuusankoski, Orivesi ja pysyvimpana Kangasala.

Talvi- ja jatkosodan raskailta kokemuksilta ei säästynyt yksikään suomalainen. Heikki Kaltula taisteli konekiväärimiehenä Karjalan korvessa, mutta talvisodassa heikentynyt terveys joutui niin kovalle koetuk-

Raakel leipoo. Kuva Eino Erelän.

selle, että sodan seuraukset veivät hänet ennenaikaiseen haaraan jo vuonna 1958. Perheen turvana oli rintamamiestila, joka sijaitsee entisillä Kangasalan Liuksialan kartanon mailla. Isää jäivät kaipaamaan Raakel-äidin ohella kaksi tyttäretä, Pirkko ja Ritva sekä omaksi pojaksi otettu lähisukulainen Pentti. Elämän oli jatkuttava.

Kylmän tilan raivaaminen oli aloitettu jo Heikin eläessä, ja se

velvoitti jatkamaan. Rakennustöitä riitti, lisättiin karjaa ja kanataloutta. Mutta tulojen ja menojen tasapainottaminen oli ongelma. Raakel oli pannut merkille, kuinka muutamien naapurien emännät hankkivat lisätuloja myymällä tuotteitaan Tammelan torilla. Raakelkin innostui asiasta. Ensi kerralla näytti siltä, että häntä ei edes huomattu ja ostajat kävelivät ohi. Silloin Raakel rohkaisi luontonsa ja korotti ääntään:

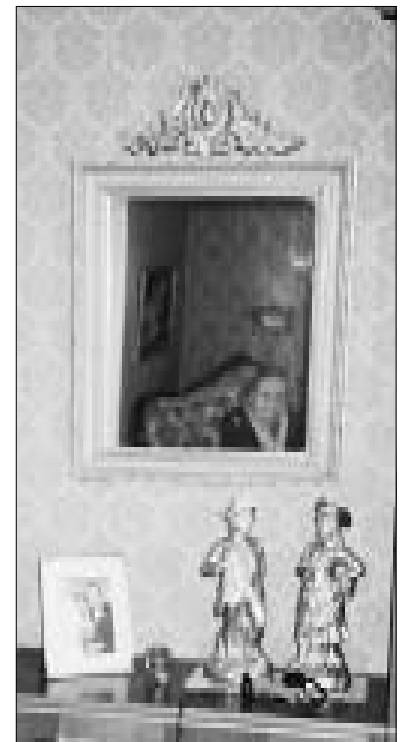
“Tulkaa ostamaan, minun korissani on lehmänlämpöiseen maitoon leivottua pullaa!” Seuraavalla kerralla ostajat tulivat jo kysymään Raakelin leipomuksia: piparkakkuja, pullaa ja ruisleipää. Joulujen edellä oli kiirettä, sillä menekki oli kolminkertainen. Raakel leipoi torille 40 vuotta, Pentin vaimo Aino ja Ritva-tytärkin olivat työssä äidin apuna parikymmentä vuotta.

Mutta vähitellen oli hellitettävä. Tilan pellot on annettu vuokralle, ja vuonna 1997 pantiin karja pois. Lapsetkin ovat jo eläkkeellä. Elämä jatkuu niissä puitteissa, mihin voimat riittävät. Ritva-tytär huolehtii äidistään ja taloudesta. Hänen hoivissaan on myös kroonisesti sairastunut Pirkko-sisar.

Raakel Kaltula on tähän asti ollut ahkera lukija. Raamattu, Sanansaattaja ja rukouskirjat ovat olleet päivittäin hänelle leipä ja suola. Nyt näön heikennyt lukeminen on jäänyt vähemmälle. Korkeaan ikään nähden ovat henkinen vireys ja hämmästyttävän hyvä muisti edelleen tallella. “Kaikki on Jumalan kädessä”, hän toteaa nöyrästi.

Äiti ja Ritva-tytär Tammelan torilla. Kuva Raakel Kaltulan.

Peili on muisto Raakelin lapsuudenkodista.

Kuva Aila Talonen.

Alpo Maasilta – perinteentutkija ja kotiseutuihminen

Muutettuani perheeni kanssa Pajulaan, Kärnsälän tilalle, ja aloitettuani innokkaasti tutustumiseni paitsi kotitalan myös ympäröivän kylämiljöön historiaan yksi mielenkiintoisimpia henkilöitä, joihin tutustuin, oli Alpo Maasilta.

Alpo Maasilta edusti elävää perinteentutkijaa parhaimmillaan. Hän oli kiinnostunut paikkakunnan maa-perästä, Pajulan kylän talojen historiasta, ihmisten kertomista tarinoista, paikannimistä. Varsinkin paikannimistöön liittyvissä asioissa sain Alpo Maasillalta korvaamatonta apua.

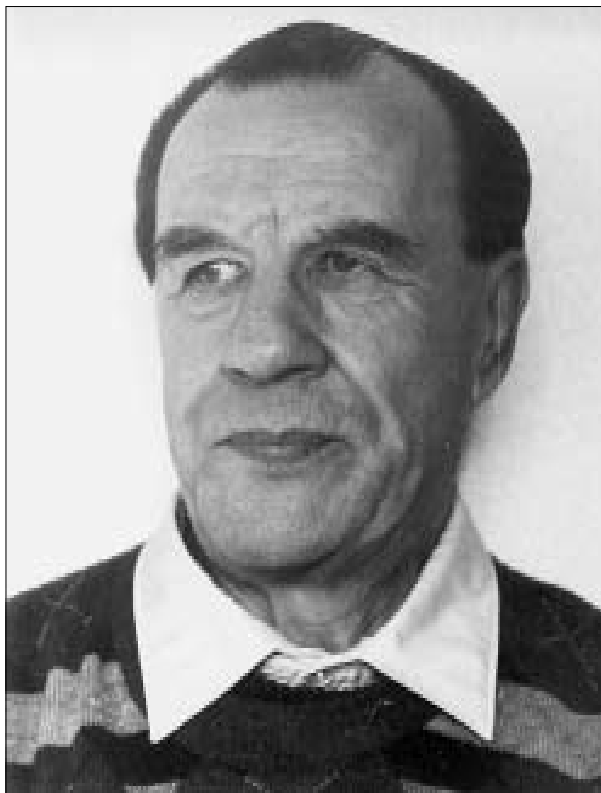
Kotiseutuneuvos Tapio Horilan arvokkaaseen Someron sananparsia -kokoelmaan Alpo Maasilta toimitti 117 sanomusta Pajulan kylästä. Hän oli järjestänyt sananparsien tiimoilta istunnon, jossa olivat mukana Aili ja Arvo Maasilta, Eino ja Pauli Avellan sekä Aarne Virtanen. Istunnon muistiinpanot toimitettiin Tapio Horilalle.

Myös Somero-Seuran järjestämään leikkikalunäyttelyyn Alpo Maasilta paneutui tekemällä itse vanhan ajan leikkikaluja ja lahjoittamalla ne sitten Someron museolle, jossa ne vieläkin ovat lapsivieraiden ilona.

Someron Joulua Alpo Maasilta on rikastuttanut mm. seuraavilla kirjoituksilla: Tarua ja totta Torkkomäen Pietarista, 1980, Juoten Niilon tarinoita, 1982, Someron vanhat kvartsilouhokset, 1985. Somero-lehteen hän on kirjoittanut Hämeen Härkätiehen liittyvää historiaa yhdessä Arvo Maasillan kanssa.

Vuonna 1986 Turun yliopiston Suomen kielen laitokselle tekemässäni tutkimuksessa "Koillis-Someron viljelynimistöä" on tärkeänä lähteenä Alpo Maasillan kommenttikokoelma Someron Pajulan kylän paikannimistöstä vuodelta 1980.

Muistan hyvin pitkät paikallis-historiaan liittyvät keskustelut, joita Alpo Maasillan kanssa kävimme. Alpo Maasilta edusti minulle ehdotonta auktoriteettia nimistöön liittyvissä asioissa. Suurta viitseliäisyyttä osoitti hänen tekemänsä laaja

Diplomi-insinööri Alpo Maasilta

23. 12. 1917 – 14. 9. 2002.

kommenttikokoelma ensimmäisten paikannimitutkimusteni tiimoilta. Muistelen lämpimästi monia jouluisia perinneaiheisia keskustelutuokioita

Maasillan miesten - Arvon, Aimon ja Alpon - seurassa. Alpo Maasilta jäi mieleeni monipuolisesti sivistyneenä ja viisaana ihmisenä.

Alpo Maasillan syntymäkoti vuonna 1952. Kuvat Matti Maasillan.

Somero – kartanopitäjä Varsinais-Suomen ja Hämeen rajalla

Useimmat somerolaiset tuntevat tarinan pitäjän kartanoiden synnystä. Siitä kuinka Venäjän tsaari oli Pietarissa mestauttanut niin paljon herroja, että hänen täytyi lähettää piru hakemaan niitä lisää Tukholmasta... ja siitä kuinka herroja pullollaan ollut säkki repesi juuri Someron kohdalla, jolloin herrat putosivat, ja alkoivat komentaa väkeä ja perustaa itselleen kartanoita. Sama tarina, vaikka hieman eri toisintona tunnetaan eräistä muistakin kartanopitäjistä kuten Perniöstä ja Sääksmäeltä.

Harvassa Suomen pitäjässä on kartanoita yhtä paljon tai enemmän kuin Somerolla. Varsinaisen Someron alueella niitä on kymmenen, Somerniemellä lisäksi kaksi, Pälkäinen ja Kopila. Useimmat näistä kartanoista sijaitsevat Paimionjoen rannoilla, monet samalla Hämeen Härkätien varrella. Yksikään Someron kartanoista ei ole noussut muiden yli niin, että se hallitsisi koko pitäjää kuten esimerkiksi Kosken tai Jokioisten kartanot samannimisiä naapurikuntiamme. Somero on siis kartanopitäjä, ei kartanon pitäjä. Paljolti kartanoiden vuoksi Somero on ollut myös torpparipitäjä.

Someron kartanot eivät kuulu

maamme suurtilojen vanhimpaan ryhmään, keskiaikaisiin kartanoihin. Vanhoja kartanolinnoja pitäjässä ei ole, mutta ei niitä ole muillakaan Someron kaltaisilla keskiaikaisilla uudisasutusalueilla. Rälssimiehet ja aateliset eivät asettuneet seuduille, joita talonpojat eivät olleet ehtineet asuttaa.

Ruotsi ja Suomi sen osana ajautui 1500-luvun lopulla pitkällisiin sotiin, joiden myötä Ruotsista tuli suurvalta. Sodissa ansioituneita upseereita kruunu palkitsi läänityksin. Aateliset saivat näin haltuunsa suuria maa-aloja, joilta he saivat kantaa verot. Pitkälliset sodat ja alituisen vaivanneet katovuodet aiheuttivat talonpoikaistalojen autioitumista. Autiotilat tarjosivat aateliselle lääninherralle oivan tilaisuuden asettua kylään ja rakentaa sinne kartanonsa. Näin tapahtui lähes kymmenessä somerolaiskylässäkin. Usein näihin kartanoihin liitettiin vähitellen muitakin kylän ja lähiympäristön talonpoikaistaloja. Muodollisesti tämä tapahtui vapaaehtoisesti, mutta voidaan epäillä, että talonpojalle jäi harvoin mahdollisuus kieltäytyä mahtavan naapurinsa ostotarjouksesta.

Vanhin Someron kartanoista on Jurvala, joka läänitettiin 1590-

luvulla ratsumestari Anders Larsinpojalle, Halikon Puotilan herralle. Itse hän ei Jurvalaan asettunut, mutta hänen poikansa ratsumestari Lars Andersinpoika rakensi isältään saamalleen läänitykselle kartanon. Kuten lukuisat muut 1600-luvun upseerit Lars Andersinpoika kaatui sodassa varhaisessa iässä, eikä Jurvala ehtinyt hänen aikanaan kasvaa komeaksi hoviksi.

Jurvalan jälkeen Somerolle syntyi 1600-luvun alussa nopeaan tahtiin lukuisia uusia kartanoita. Tältä ajalta juontavat juurensa mm. Harjun, Hirsjärven, Härkälän, Kimalan, Lahden ja Pitkätjärven eli Långsjön kartanot. Sodat pitivät niiden isäntiä vierailuilla ja lisäksi osa heistä pysyttäytyi muutoinkin muualla sijainneilla tiluksillaan asettumatta paikkakunnalle. Komein Someron kartanoista lienee 1600-luvun alkupuolella ollut ratsumestari Hans Ramsayn isännöimä Ihamäki, joka myös Hovilan nimellä tunnetaan.

Avokätisesti läänityksiä jakanut Ruotsin kruunu ajautui 1600-luvun jälkipuolella taloudelliseen ahdinkoon. Siitä ulospääsyn tarjosi läänitysten peruuttaminen, isoreduktio, johon ryhdyttiin 1680-luvulla. Monille aatelisille kartanonomistajille tämä

Åvikin kartanon päärakennus vuodelta 1802.

Valokuva Osmo Salmia 1955.

Somero-Seuran kuva-arkisto.

*Långsjön kartanon päärakennus vuodelta 1926.
Kuva Osmo Salmia. Somero-Seuran kuva-arkisto.*

oli kohtalokasta, sillä nyt oli heidän taloutensa vuoro horjua. Tilannetta pahensivat 1690-luvun nälkävuodet ja seuraavan vuosisadan alun kaksikymmentä sotavuotta, jotka huipentuivat venäläismiehitykseen, isoonvihaan.

Suomen kartanot kuten koko maa olivat isonvihan jälkeen 1720- ja 1730-luvuilla surkeaa nähtävää. Rakennuksista monet olivat tuhoutuneet tai rappeutuneet korjauskelvottomiksi. Pelloista suuri osa oli nurmettunut, ojat umpeen kasvaneita. Kesti vuosikymmeniä ennen kuin Someronkin kartanot olivat jälleen entisellään. Useimmat niistä olivat tällä välin joutuneet kauppatavaraksi ja ehtineet moneen otteeseen siirtyä omistajalta toiselle. Poikkeuksia toki löytyi. Yksi niistä oli Pitkäjärvi, jota isännöi venäläisvallan aikana Suomen kirkollisessa elämässä voimakkaasti vaikuttanut Someron kirkkoherra, rovasti Jacob Ritz.

Kun isostavihasta oli kulunut neljännesvuosisata, alkoi Somerolle muodostua vielä yksi uusi kartano. Sen ytimenä olivat jälleen autiotilat. Vuonna 1748 sotakollegion kanslisti Jacob Reinhold Depong (de Pont) kumppaneineen perusti nimittäin Sillanpään kylän neljän autiotilan maille lasitehtaan, joka sai nimekseen Åvik. Useimmat 1700-luvulla syntyneet kartanot muodostuivat

rauta-, lasi- ym. ruukkien yhteyteen. Näin tapahtui myös Åvikissa 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa, jolloin tehtaan omistajat asettuivat asumaan lasiruukilleen.

Someron kartanoihin lasitehtaan perustaminen vaikutti myös siten, että useat ruukin palveluksessa olleet henkilöt ylsivät isännöimään omaa kartanoa. Ruukin konttoriväelle tämä oli sääty-yhteiskunnassa askel ylöspäin, mutta vielä enemmän se oli sitä kolmelle tehtaan työväkeä

kuuluneelle lasinpuhaltajalle. Yksi puhaltajista, Kimalan omistajaksi tullut saksalaissyntyinen Gottfried Titz onnistui jopa viemään somerolaisen aatelisneidon vihille.

Lasinpuhaltajat liittyivät Åvikin kartanon omaan historiaan siten, että kartanon nykyinen päärakennus tehtiin alkujaan eli vuonna 1799 neljälle puhaltajaperheelle. Vasta tehtaan viimeinen omistaja aliluutnantti Wilhelm Gadolin muutti 1820-luvun alussa tämän alkujaan kasarmimaisen rakennuksen omaksi asunnokseen.

Someron kartanoiden kukoistusaikaa oli 1800-luku. Kiitos uudisraivauksen ja tehostuneiden viljelymenetelmien oli kartanoiden maatalouden volyyymi ja myös tuotto tuolloin suurempi kuin ennen. Isäntäväet asuivat säännöllisesti kartanoissaan, jotka eivät enää olleet jatkuvasti kauppatavarana kuten edellisellä vuosisadalla. Luokisten kartanoiden ansiosta myös säätyläisten seuralämä oli Somerolla vilkasta. Monet vanhimmista rakennuksista kuten myös puistojen ja puutarhojen iäkkäimmät puut ja pensaat ovat peräisin juuri tältä ajalta. Venäjän vallan ajalla kukoistaneen säätyläiskulttuurin jäljet ovat siten yhä leimaa-antavia monille Someron kartanoille, niin Härkätien varrella kuin muuallakin pitäjässä.

*Lahden kartano ja puisto 1900-luvun alussa.
Kuva Knut Söderström. Somero-Seuran kuva-arkisto.*

Jälkijuttuu Härkätiästä

Oskari Saksa ja Alitupa 1920-luvulla. Kuva Helvi Torkomäen. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Sanotaan, et perästäin puhuja ei tarte muuta kun selkääsäs, mut siitkin huolimata pistän mää lusikkain viäl tähän soppaan. Mun miälestäin tää Härkätiä juttuines on niin miälenkiintonen, et sitä viäl näin perästäinkin vähän tarttee ronkkiit. Voi olla, et omakehukin siin kyl vähän haisee, mut kun paremmat kehut olen saanu, kun olen itte ittein kehuu.

Toivon vaan, ettei kukkaan tykäis matalaa, kun mää näit kirjoituksii

vähän reeraan. Kun kewääl julkastiin Hämmeen Härkätiällä -niminen kirja, niin julkistamisjuhlas kirjan toimittanu Pirjo Poutanen sa-nos, et kirjan voi ottaat polvillas ja siit seurata paikkakuntaa, misä kulkee. Määkin luvun kirjaa melkeen suurennuslasin kans ainakin Pajulan kohralt, minkä asjat mää itte miälestäin tunnen. Sit mää hämmästysin, kun huomasin, et sivul sata sanotaan sanatarkastas näin: "Maasillan talo oli Hirsjärven tiehaaran kohdalla." Ajattelin - ei

ikinä mailmas voi olla totta, et noin kirjoitetaan. Se meinaan johtaa harhaan. Joku voi luulla, et Maasillan talo on joko Pajulan vanha kauppa, Valola tai Viljasen talo Kultelas, kun molemmis kohris on tiähaara ja molemmis on komja kyltti "Hirsjärvi". Sen tähren pyynnöst mää reeraan tän asjan, kun tiärän tasan tarkkaan, et Maasilta on ain ollu siin misä se nykyin on, eikä Hirsjärvel menevää tiähaaraa ol merkitty maila eikä halmeil. Erel mainittu tila on erotettu Pruukan talost tyttären perintöosuureks vuorel 1774. Silloselt nimeltäs Mäkelä.

Kun Mäkeläl rakennettin uuret rakennukset ihan ahteen päälä, tuli sillon käyttöön uus nimi, Maasilta. Torennäkösest tiästä saatu nimi. Rinnakkaisnimenä oli käytetty Maanpäättä viissin sen tähren, kun kylän yhtenäinen Korven tiältä (Karhunkorven tiä) alkanut peltoaukeama päättyt maasiltaan. Kyl siin kirjas mun miälestäin oli muitakin virhei, vaikka voi ne olla rinnaikkaisii tarinoikin niin, etten mää niihin sen paremmin puutu. Kirjan tekijät valitti, et heitil oli runsauren pula. Tarinoi tuli niin paljon, ettei kaikkii hyvviikän tarinoi voitu ottaat kirjaan sen rajallisen sivumäärän tähren. Niin, et materiaalii on, eikä mei kaikkii muistettu eres puhhuukkan. Kun Tellervo Saukonniemi kyseli Härkätiän kulkijoist, en määkän muistanu puhhuut mittään eres Pajulan kupparist, vaikka se oli elläisäs ollu aikamoinen persoona. Miina oli kupparin ristimänimi, mut kupparist kaikki vaan puhusivat. Takan päin hänt haukuttiin pirrikuppariks, varmaankin hänen piänen kokos ja terävän kiäles tähren. Sanottiin, et kuppari kuivaa ennen kuolemaatas niin kun pyy mailman lopun erel. S-kirjaint hän ei saanu sanottuut ja h-kirjainkin oli välil vaikjaa. Pelto-Koivulan takan oli piäni tupa, misä kuppari asus yhres Jutta-nimisen koiras kans.

1930-luvul jo liki 90:n vuaren ikänen kuppari kulki puurostamas

Maasillan aitta Härkätiän syrjäs Paijulan kyläs.

Kuva Matti Maasillan.

Härkätiällä pitkä säkki seljäsäs. Hän pyysi taloist läkkilaatikollisen rukkiin jyvii ja isoit taloist enemmänkin. Kun kuppari kerkis mylläri Tuamisen kohral, siäl sit rukkiit jauhettiin, et sai leipää tehtyyt. Osast tehtiin puurojauhoi. Taisi olla täsä kyläs viiminen, kun elätti ittees osaks kerjäämäl.

Haapasalon Naimin tekemät piapojauhot ja piapo oli kupparin suurta herkkuu. Kun Naimi näki akkunast kupparin tulevan, pisti hän kohta ison kupillisen piimää ja toisen kupin piapojauhoi pöyräl, sit säälis lapset pois tuvast, ettei ne olis kuullu kupparin juttuu. Se oli meinaan, vähä ronskinpualeist.

Pirrikuppari pisti ensiin vähän

piimää ja paljon jauhoi kuppiisas, sit ihmetteli: "Taiti tullakkin nyrkkipiapoo, täytyy litätä vähän piimää." Sitä lorahti vähän liikaa ja taas kuppari ihmetteli: "Voi, voi, nyt tiit tulikin velluu." Täytys lisätä jauhoi ja taas piimää. Lopultas siit tuli vahinkos oikeen tuhti piapo. Sen kuppari pisti hyväl ruakahalul poskeesas. Eikä ollu moinaskan, vaikka piapoannos vähän isonpualeinen olikin.

Kun kupparil oli puutalkoot, hän oli tehny kiljuu rahteerinkiks talkoomiähil. Kankuri-Eetla oli kuullu, et Miina oli tehny kiljuu ja rupes sitä vähättelemään sanomal: "Ei kuppari mittään laitalaist kiljuu ossaa tehreä." Se oli menny kupparin korviin. Sillon

Miina lähti Eetlal vähä niinkun järjestämmään asjoi. Hän huusi kohta ovelt: "Tää olet valhetellu, etten mää ottaa tehreä laitalait kiljuu, mut kyl ten täyty laitalait olla, kun Kirmukotken Mikon poikakin oli patkantannu houtut."

Kun kuppari tiesi, että leski Eetla oli henkeen ja verreen asti rehellinen ihminen, rupes hän viäl kiusan päälä soittamaan suutas: "Tää varattit mun kaulaverkkoin." Se kävi Eetlan kunnian päälä niin, et hän kävi kuppariin kiine ja talutti ulos ja sanos: "En jumalaut ol varastannut sult enkä keltään toisiltkan mittään." Pihal kuppari viäl nalkutti: "Varattit niin, ja tun pullatkin on kun tuhnua vaan, ja kun mää leivon, te on kun tirttä." Sillon isokokosempi Eetla pyhkäsi kämmänelläs nokkaatas, otti rivakkaastas muutaman askelen ja sa-nos: "Lähre joituin kotjas, ettei sun käy huonostas." Sillon kuppari peljästy ja lähti juoksemaan Härkätiätä päin, mut näytti viäl nyrkilläs Eetlal ja huusi: "Taatanan letkieetla. Jutta te, Jutta te."

Sillon kun kuppari kävi viäl kuppaamas, oli Härkätiäkin "viiskaistanen". Keskel oli irtosannan ja hevosten sonnan peittämät kaviourat, sen syrjis oli soukat ruohokaistat ja niitten ulkopualel kärrynpyäräin jäljet. Sillon käytti tiätä hevoset ja härjät ja ulkosyrjää käveli ihmiset. Nyt tiälä mennee ja tullee alvariis autoi. Toisii tullee ja toisii mennee niinkun via-rai Torkkomäen Piatarin häisä.

Härkätiätä Pruukan kohralt Kultelan suuntaan.

Kuva kirjoittajan.

Mitä seurakunnan kuolleiden ja haudattujen kirjat kertovat

Pirttilän sukuhauta. Kuva Kalle Pirttilän.

Nykyajan joulunviettoon kuuluu käynti omaisten haudoilla. On kaunis tapa hiljentyä joulun viettoon esi-isiä muistellen. Tuhansien kynttilöiden kaunistama puisto herättää harrasta tunnelmaa ja muistuttaa omasta kuolevaisuudesta. Minulle sukututkimuksen harrastajana hautausmaan kivet tietoineen ovat kuin suuri pitäjäläisten matrikkeli. Monet olen tuntenut ja useista tiedän, mistä kylästä tai talosta he ovat olleet peräisin. Hautakivistä löydän oman sukuni ja esi-isäni sukupolvien ajalta.

Kirkkotarhan vanhat hautakivet, vanha kellotapuli ja keskiaikainen kivisakasti panevat miettimään, kauanko somerolaiset ovat saattaneet vainajiaan tänne "Ison Mikon" juureen. Kivisakasti arvellaan rakennetun 1480-luvulla, joten vieressä voidaan olettaa olleen kirkko ja hautausmaakin. Tutkijat arvelevat että Someron seutu olisi ollut asuttu jo 1300-luvulla, ja varsinainen pitäjä olisi alkanut muodostua 1300-luvun lopulla. Kun ei ole tietoa, että täällä olisi muutakaan kirkon paikkaa ollut, on uskottavaa että tähän kirkkotarhaan vainajat on haudattu niin kauan kuin täällä on ihmisiä asunut.

Aulis Ojan mukaan Kirkkojärven vanha nimi olisi ollut Pyhäjärvi, ja se viittaisi vanhaan palvontapaikkaan. On myös olemassa paavin kirje Suomen piispalle, jossa kehoitetaan kirkkoa ottamaan haltuunsa vanhat palvontapaikat. Jos niin tapahtui, pyhäkköpaikka olisi pysynyt samana, mutta palvonnan luonne olisi muuttunut kristilliseksi.

Jo ensimmäisessä säilyneessä asiakirjassa, jossa käsitellään Someron seurakunnan asioita vuodelta 1492, puhutaan kuolemasta ja hautauksesta. Siinä pitäjänmiehet syyttävät kirkkoherra Mikaelia siitä, että muutamat seurakuntalaiset olivat kuolleet ilman kirkon sakramenteja, ja että muuan toivoretkeläinen oli kuollut pitäjässä ja saanut maata hautaamattomana, kunnes koirat söivät hänen käsivartensa olkapäästä myöten. Kun virheistä syytettiin kirkkoherraa, osoittaa se kansan odottaneen, että kirkko huolehtii asianmukaisesta hautaamisesta. Hautakivistä löytyy korkeintaan vähän yli 100 vuotta vanhoja kuolin-aikoja. Jos haudalle oli pantu puinen risti, se lahosi pian pois. Ei jäänyt vainajasta muuta kuin merkintä seurakunnan kuolleitten ja haudattujen

luetteloon eli "kuolleiden kirjaan". Se alkaa Somerolla kuitenkin vasta vuodelta 1695.

Ensimmäinen kirjoihin viety vainaja oli Iso-Vilukselasta kotoisin ollut talon isäntä Jöran Mattsson©, joka haudattiin kirkon lattian alle 2. päivänä tammikuuta 1695. Tietoja ei kerätty vainajarekisteriksi, vaan luettelo oli aluksi yksi kirkon tilikirjoista. Kirkolla oli tuloa kuolleista. Oli hautamaksu eli multarahat (mullpengar), maksu kellojensoitosta ja vuokra paarivaatteesta. Kirkkoon hautaaminen maksoi 5-8 taaleria. Lähempänä alttaria oli kalliimpaa. Jos oli varaa, ei hautapaikan maksusta sopinut kitsastella. Talolliset antoivat kirkolle lisäksi ns. testamenttilehmän tai härän varallisuutensa mukaan. Rikas ei päässyt halvalla hautaan. Mutta jos rahaa ei ollut, vainaja pääsi kyllä lepoon siunattuun multa kirkon toimesta. Silloin haudattiin "köyhäinmultaan hiljaisuudessa" (begravt i fattigmull i stillhet). Hiljaisuudessa hautaaminen tarkoitti sitä, että ei soitettu kelloja, ja köyhäinmulta oli rivihauda, jota ei peitetty kokonaan heti, vaan sitä mukaa, kuin uusia vainajia tuli.

Seurakunnan kuolleitten ja hau-

dattujen luettelo vanhoilta ajoilta on mielenkiintoista luettavaa. Merkinnot ovat tosin niukkoja, mutta ajan kanssa vähitellen ne ikään kuin heräävät henkiin. Ensimmäisenä rivillä on merkintä kotikylästä, sitten tulee kuolinpäivä ja hautauspäivä, ammatinimi tai asema perheessä tai talossa, etunimi tai isännimi, mahdollinen sukunimi tai liikanimi, myöhemmin vielä 1700-luvulta alkaen kuolinsyy ja ikä. Alkuaikoina siinä oli myös suoritettut hautausmaksut.

Haudattujen lukumääriä eri vuosilta vertailemalla voi havaita että vaihtelu saattaa olla erittäin suurta. Suuret kuolonvuodet liittyvät kato-vuosiin ja sotiin. Silloin taudit niittivät nälästä heikentynyttä väestöä, ja kulkutaudit levisivät. Esim. vuonna 1695 oli 34 hautausta. 1696 oli 66 hautausta, 1697 oli 349 hautausta, 1698 yhteensä 34 hautausta, 1699 vielä 27 hautausta ja 1700 vain 20 hautausta. Nälkävuosi 1697 on tällä seudulla ollut hirvittävä kuolonvuosi. Haudattuja on ollut noin kymmenkertainen määrä muihin vuosiin verrattuna. Se oli noin neljäsosa Someron senaikaudesta väkimäärästä. Lukuun sisältyy kyllä joitakin kerjäläisiä, joita tuli mm. Tammelasta, Lopelta, Janakkalasta ja Hattulasta, mutta arvattavasti Somerolta lähteneitä on myös haudattu naapuriseurakuntiin.

Kaikki paikkakunnan vainajat eivät kuolleet ravinnonpuutteeseen, vaan nälän mukana tullessiin tauteihin. Eräskin esi-isäni, talollinen Jaakko Tuomaanpoika Rekola Kimalan Rekolasta, kuoli 9. 10. 1697, mutta tuskin nälkään. Hän oli varakas talollinen, kirkkoväärti ja ruotumestari, hänellä oli sukulaisia Turun porvareina ja rahaakin, koska pystyi ostamaan hautapaikan kirkosta. Mutta eivät auttaneet talo ja tavarat. Tauti vei jos nälältä säästy. Sen sijaan eräs toisen haaran esi-isäni Siksten Eskelinpoika Pitkälästä, joka myös kuoli 1697, oli köyhyytensä takia ehkä nälän uhrin. Aikaisemmin hänet oli mainittu muurmestariksi Sarjalla, mutta näyttää sitten asettuneen lampuotiviljelijäksi Uotilaan, joka oli Sarjan alainen autiotila.

Hautaaminen ja hautapaikka osoittivat myös vainajan sosiaalista

asemaa. Kirkkoon haudattaessa parhaille paikoille, etupäähän ja kuorin alle, pääsivät vain papit ja pitkäaikaiset kuudennusmiehet ja kartanoiden jalosukuiset. Muualle kirkkoon haudatuksi pääsi vähäarvoisempikin, kun vain pystyi maksamaan säädetyn maksun. Mustalais-Jussinkin (Tattare-Johan) kolme ja puolivuotias lapsi tuli haudatuksi kirkkoon 11. 12. 1711. Hyvin rakastettu ihminen näkyy olleen Somerniemen apupapin, comministeri Boreniuksen vaimo, "käraste" Magdalena Sweidell, joka 31. 8. 1746 on saanut viimeisen lepopaikkansa emäkirkon sakariston lattian alla.

Kirkkoon hautaaminen oli hyvin epähygieeninen tapa, sillä kirkon lattian alla oli kova tilanpuute, eikä hautausta aina voitu tehdä säännönmukaiseen syvyyteen. Kirkon kunnossapito oli vaikeaa, kun vähän väliä latioita ja penkkirivejä jouduttiin purkamaan. Niinpä ylemmältä taholta alettiin vaatia, että moisesta tavasta pitää luopua. Mutta kansa ei ollut siihen halukas. Talolliset sanoivat, että he ovat rakentaneet kirkon ja heillä pitää olla siihen käyttöoikeus kuoleman jälkeenkin. Lisäksi kirkolle olisi pitänyt keksiä uusi tulolähde hautapaikkatulojen sijaan. Viimein Somerollakin tavasta luovuttiin. Vuosi 1770 on viimeinen, jolloin kirkkohautauksia vielä tehtiin. Sen jälkeen ei enää löytynyt "begr. i kyrck." -merkintöjä. Ainoa poikkeus lienee ollut, kun rovasti Henrik Konsin haudattiin kirkkoon 7. 3. 1849, mutta sen jälkeen vanha kirkko ei ollut enää käytössä kuin kymmenen vuotta. Uusi tiilikirkko vihittiin käyttöön vuonna 1859. Vuosilta 1695 - 1770, jolta ajalta kirkkoonhautausmerkinnot ovat säilyneet, löysin 934 nimeä, jotka on merkitty kirkkoon haudatuksi. Määrä on yllättävän suuri. Siitä puuttuvat vuodet 1726-1733, jolta ajalta hautausluetteloita ei ole säilynyt.

Valtaosa vainajista oli lapsia, alle kymmenvuotiaita, jotka kuolivat kaikenlaisiin tunnettuihin ja tuntemattomiin lastentauteihin. Isorokkoepidemit tulivat melko säännöllisin väliajoin karsien aina osan kansasta. Suurin osa heistä oli lapsia, joilla ei vielä ollut vastus-

tuskykyä. Yleisiä merkintöjä olivat hinkuyskä, tuhkarokko, tulirokko, ripuli, vatsanpurut, kuume jne. Aikuisten ihmisten kuolinsyyt olivat usein ahdistus, rintatauti, raihnus tai vanhuus. Koska kuolinsyytä ei tutkittu, pappi merkitsi syyksi omaisten ilmoittamien oireiden mukaisen taudin. Aikuisiksi selvinneet ihmiset kuolivat ennen kuin täyttivät 50 vuotta. 60-vuotias oli jo vanhus, ja vain harvat tervaskannot selvisivät 80 vuoteen. Ennen vuotta 1850 ei löytynyt kuin yksi satavuotias: 10. 2. 1774 Kaskistossa kuollut leskivaimo Ingeborg Erkintytär, josta myös sen aikainen Carl Petter Borenius mainitsee suurena harvinaisuutena kuvauksessaan Someron pitäjistä. Omista esi-isistäni on vanhimpaksi elänyt entinen korpraali ja jahtivouti Henrik Juhonpoika Montan Joensuun kylästä. Hän kuoli 22. 6. 1761 rinnanahdistukseen 87-vuotiaana.

Borenius kertoo myös, että vuonna 1710 Suuren Pohjansodan aikana, kreivi Nieroth kulki sotaväenosastonsa kanssa Härkätieltä pitkin, jolloin hänen asepalvelijansa kuoli ruttoon Kökön talossa, ja matkaa jatkettaessa kuoli toinen sotilas ruttoon Kultelassa. Heti sen jälkeen kuoli Kultelan Vakkurin ja Laurilan taloissa yhteensä 10 henkeä samaan tautiin. Alkuperäinen kuolleiden kirja todistaa, että yksi rakuuna kreivi Nierothin joukoista on kuollut tuolloin Pitkäläsvellä, mutta Kultelassa ei Vakkurilta ja Laurilasta ole kuollut ketään, ei myöskään sotilaita. Kertomus lienee sekoittunut johonkin muuhun isonvihan aikaiseen juttuun.

Usein näkyy ulkoseurakuntalaisiakin haudatun Someron kirkkomaahan. Härkätiellä on ollut vilkas liikenne. Tapana on ollut, että jos kaukainen matkamies tapasi matkansa pään, hänet yleensä on haudattu lähimpään hautausmaahan. Tieto kuolemasta meni kotiseudulle - jos meni - muiden matkalaisten mukana, mutta kotiseurakunnan kirjoihin sitä ei useinkaan kirjattu vielä 1700-luvullakaan.

Pikkuvihan aikana 1742 viisi ruotsalaista ratsumiestä itägöötanmaalaisesta komennuskunnasta on haudattu Somerolle yhdessä heidän 22-vuotiaan luutnanttinsa,

korkeasti jalosukuisen (högvälboren) Anders Stenmanin kanssa. Voidaan päätellä, että he ovat olleet täällä leirissä, koska ensimmäiset ovat kuolleet tammikuussa ja viimeiset vasta kesäkuussa. He eivät voineet olla taistelussa kuolleita, koska tiedetään, että venäläiset miehittivät Etelä-Suomen kesällä 1742 ilman taisteluja.

Kustaan sodan rauhanteon jälkeen 1790 on Somerolla haudattu kuninkaallisen Turun henkirykmentin rakuuna Mats Stenström Maarian pitäjän Saramäen rusthollista. Kuoli punatautiin paluumatkalla Venäjän sotavankeudesta. Haudattiin 14. 11. 1790 Someron pitäjän emäkirkolle köyhäinmultaan ilmaiseksi. Hänen toverinsa, saman joukko-osaston rakuuna Ahlman Nummen eli Kaarinan pitäjän Harjavallan rusthollista oli kokenut saman kohtalon. Hänet haudattiin 5 päivää myöhemmin Somerolla, mutta hänen asiansa olivat sikäli paremmin, että hänen taskuunsa oli jäänyt jonkun verran rahaa. Niinpä hänet voitiin haudata kunniallisemmin, oikein maksulliseen hautapaikkaan, ja rahaa oli riittänyt vielä sielunkellojen soittoon.

Sodan vielä kestäessä oli Kulte-lassa kuollut venäläisten sotavankien joukossa ollut puumalalainen talonpoika Petter Mårtensson, joka haudattiin hiljaisuudessa köyhäinmultiin. Kuolinsyy oli ”fylleri”, eli hän oli juonut itsensä kuoliaaksi. Viimeiset rahat olivat menneet viinaan, koska pa sielunkellojen maksuun rahaa ei enää riittänyt. Poikaparka lieene ollut niitä venäläisten kuormastorekkoja, jotka joutuivat vangiksi Rantasalmen Parkumäellä, kun ruotsalaiset valtasivat venäläisten leirin ja kuormaston heinäkuussa 1789. Puumala on silloin ollut Venäjän puolella rajaa.

Sotaväenosastoja seurasi usein myös sotilaiden perheitä. Värvätyn sotilaan Isak Bergin, Stackelbergin rykmentistä, tytär Ulrika, 1 v. 5 kk, kuoli isorokkoon Joensuun kylässä matkalla Sveaborgista. Hänet haudattiin 23. 05.”i fattigmull i stillhet”.

Vasta vuodesta 1813 on Someron kuolleiden kirjaan alettu merkitä muualle haudattujen somerolaisten nimet. Lahden kartanon torppari Ja-

cob Björn kuoli rahtimatkalla Helsingissä 1813 ja haudattiin sinne. Eläkkeellä oleva entinen sotilas Johan Winter Häntälästä putosi kärryiltä ja kuoli matkalla Turkuun 1826. Hänet haudattiin Liedon kirkkomaahan. Lasinajaja Otto Reinhold Engman Häntälästä kuoli 1848 Tuusniemen kappelissa matkalla Kuopioon ja haudattiin sinne. Marssivat sotaväenosastotkaan eivät kuljettaneet vainajiaan, vaan kuolleet haudattiin aina lähimpään hautuumaahan. Vain rahtimiehet näyttävät joskus tuoneen matkalla kuolleita tovereitaan kotipitäjän kirkkomaahan. Lasinajaja Johan Aleniuksen poika, 24-vuotias Gabriel Reinhold, kuoli matkalla lasikuorman kanssa Oripään kappelin Annalan talossa ja haudattiin jo kahden päivän kuluttua Someron kirkkomaahan.

Tapaturmia ja onnettomuuksia sattui usein, vaikka luullaan, että ennen vanhaan elämä oli turvallisempaa. Vahingot olivat vain erilaisia. 1790 Pitkäjärvellä eräs 3-vuotias torpanpoika kuoli, kun torppari Anders Liandi ajoi hänen ylitseen raskaasti lastatuilla vaunuilla. 1780 kuoli Ävikissä 2-vuotias Lovisa Seits pudottuaan kuumaan olutsammioon. Maanmittari Indreen hukkuu Pitkäjärven koskeen 1787, kun isojaon kartoitusta tehtiin.

Monet silloiset kuolinsyyt ovat nyt jo historiaa, kuten isorokko, joka ennen oli pelätty tauti. Viimeinen suuri isorokkoepidemia oli vuonna 1833. Silloin helmikuun ja heinäkuun välisenä aikana 84 henkilöä kuoli isorokkoon. Se oli 40 % sen vuoden kuolleiden määrästä. Sen jälkeen tauti menetti valta-asemansa, kun keksittiin rokotus, joka myöhemmin tuli jopa pakolliseksi.

Monenlaista kohtaloa tulee esiin kuolleiden kirjaa katsellessa. Niinpä isoisoisäni Kaarle Kustaa Pirttilä sai elää vanhaksi, mutta joutui hautaamaan kaikki kuusi poikaansa. Hän ei kuulemma koskaan laskenut ikäänsä, mutta kysyttäessä vastasi aina: ”47 syntynyt, laske siit”. Hän kuoli 86 vuoden ikäisenä vuonna 1933.

Hautausmaa on vainajien viimeinen leposija ja matkan pää, mutta se on myös kaunis puisto, jonne astelee mielellään hautakiviä katselemaan.

Tiedän, että ainakin 18 sukupolvea esi-isäni lepää täällä. Joulurauhaa heidän tomulleen ja muistolleen.

Pirttilän sukuhauta.

Kuva Kalle Pirttilä.

Lähteet: Förteckning över döde och begravne uti Somero församling 1695 -1850 (Maakunta-arkisto).

Alanen Timo, Hiekkänen Markus, Härme Jussi, Kärki Manu ja Turkki Osmo: Somero ja Somerniemi 1449 - 1999. Someron ja Somerniemen seurakuntien historia.

Sirkka Karskela: Sukututkijan tietokirja.

Uuno ja Varma, vanhempani

Punsan murjun edustalla 1930-luvun alussa.

Siinä he ovat, vanhempani Uuno ja Varma. Melko nuorina heitä jo alettiin kutsua "Punsan pappi" sekä "Punsan mamma" –nimillä, vaikkei isäni niin pappamainen ollut vielä vanhempanakaan liikkeissään eikä toisinaan jutuissaankaan. Eikä ollut mammakaan.

Kuvan taustalla näkyy heidän ensimmäinen kotinsa, "Punsan murju", suunnilleen niihin aikoihin, kun oli sanottu "tahdon" eli noin vuonna 1930. Isäni omistukseen Punsan tilus oli tullut vuonna 1926. Tila oli hänen kotitilansa, Ylöpirtin takamaita. Punsan oli osa Sippu-nimisestä tilasta, joka oli tullut Ylöpirtin omistukseen vuosisadan (1900) vaihteessa. Tila sijaitsee Pohjois-Somerolla rajoittuen Jokioisten pitäjään.

Takamailla oli usein väliaikaisena kortteeripaikkana rakennus, jota sanottiin murjuksi. Murjussa oli yksi huone, seinät hirrestä, jatkeena laudasta tehty vaja. Huoneessa oli jonkinlainen tulisija, jossa voi keittää ja joka antoi myös lämpöä. Seinillä oli makuulaverit kahdessa kerroksessa. Niissä nukkuivat paimenet, heinäntekijät ja muu väki.

Takamailla viljeltiin pääasiassa heinää sekä kauraa. Murjussa asuttiin kesäaikaan pidempäänkin, kun karja oli laitumella paimenten hoivissa. Laitumia ei aidattu, ja karja ajettiin yöksi tarhaan murjun lähelle. Vaja murjun päädyssä oli hevosten huilipaikka. Ylöpirtistä käytiin takamailla hevospelillä lypsyreissulla aamuin illoin.

Siitäpä se alkoi pariskunnan yhteinen työskäntä. Ensimmäinen rakennettava uudet rakennukset, sillä tilalla ei ollut murjun lisäksi muita rakennuksia. Ensimmäinen rakennuskohde oli navetta, joka valmistui rivakasti jo samana vuonna kuin kampeet oli yhteen kasattu. Oli ihan oikein ajateltu, että tehdään ensin kotieläimille suojat, että saadaan tuotanto alkuun.

Uusi asuinrakennus valmistui parin vuoden sisällä samoihin aikoihin, kun alettiin kehtoa keinutella. Asuinrakennus oli mäellä, muut rakennukset tasaisella maalla. Päivittäin tuli monta matkaa ylös ja alas. Mielessä piti pitää vanha sanonta: vie mennen, tuo tullen. Ei ollut vesi-johtoa eikä viemäreitä.

Samaan aikaan viljelyolosuhteet parantuivat, sillä Punsan niittyajan

perkaus oli saatu valmiiksi vuonna 1934. Hanke oli usean tilan yhteinen ja siihen saatiin myös valtion suunnitteluapua sekä lainatukea. Oli siinä monta lapionpistoa, sillä oja oikaistiin monessa kohtaa uuteen uomaan.

Kolmekymmenluku oli toiminnan aikaa. Perhe lisääntyi, rakennuksia syntyi lisää ja tilaa kunnostettiin. Mutta isälleni tuli, kuten monelle muullekin isännälle, kutsu sotatoimintaan vuonna 1939. Itse olin silloin vielä onnellisen tietämätön sota-ajan ankaruudesta. Joitain muistikuvia on kuitenkin jäänyt. Muistan äitini leiponeen ruisleipää lähetettäväksi rintamalle, hänellä kun oli hyvä leivinuuni käytössään.

Kotirintamalla äideillä ja kaikilla vaimoihmisillä riitti kovasti askareita ja kestämistä. Heillä riitti kestävyyttä ja sitkeyttä. He ottivat osaa kaikenlaisiin töihin. Äitini oli erittäin osaava ja saattava töissään. Niittotyössäkin hän eteni vakaata tahtia, ei siinä juuri taukoja pidetty.

Isäni palasi aikanaan rintamalta, ja tilan pitoa voitiin jälleen jatkaa yhdessä. Kulmakunnalle saatiin sähköt vuonna 1946. Neljäkymmenluvulla ja seuraavallakin vuosikymmenellä liikkui maalla monenlaista kulkijaa, oli tummaa ja vaaleaa. Vanhempani olivat heitä kohtaan suopeita, poikkeuksetta jokaiselle järjestettiin yösiä sekä usein myös jotain suunausta.

Aloittaessani koulunkäynnin vuonna 1945 Koistuhdan koulussa oli vielä puutetta kaikesta mahdollisesta. Kuitenkin mieluisimmat asiat ovat jääneet mieleen kuten joulujuhlien valmistelu koulussa. Kuusijuhlaan alettiin varautua ajoissa, harjoiteltiin ohjelmia huolella ja hartaasti. Yläluokilla opettajamme Irja Hippa musiikki-ihmisenä sanoi, että kaikkien tulee olla kuorossa mukana kajauttelemassa joululauluja. Pitää ainakin liikutella huulia, vaikkei laulu luonnistuisikaan. On mielestäni Irjan ansiota, että kulmakunnalla oli

Kustaa Hipan sananparsia

Kössi eli Kustaa Hippa (Helenius) oli syntynyt Koistuhdan Mäkilässä. Kössi oli poikamies ja liikkui paljon nuorten mukana ja autteli kaikkia pienestä olkapään vammastaan huolimatta. Kössi oli isänmaallinen ja uskonnollinen. Hän harrasti moottoripyörä ja metsästystä. Oheiset sananparret ovat Kössin suusta:

Se on laakinpeli, sano Kössi, kun kovan potkimisen jälkeen moottoripyörä lähti käyntiin.

Ei tuuma tunnu kun nokanpäässä.

Ei ol leipää eikä kakkuu, mut ei ol nälkäkän.

Kössi oli metsämies ja neuvoi: Hirven saa aina ampua: jos joutuu kiinni, siitä tulee leipää, mutta jos ei joudu kiinni, niin siitä saa lihaa.

Olo on loko, sanoi Kössi sairaalassa leikkauksen jälkeen.

Parempi pieni peruna kuin tyhjä kuppi.

Ei niin yötä olla vaikka aamu tulis.

Kyl teitillä on leukaa, mut olisitte julmia ilman leukaakin, sano Kössi kun mahtavia juttuja kuuli.

Älä yksin verä, mää autan kans sano mustalainen kun löi hevos-tansa.

Mennään vaan, sano Kössi. Kyl sen suu käy kun panttikonttorin ovi. Rehumäen Maija oli tullut vielä rapulle puhumaan.

Kyl sää niin taivaaseen pääset, jos ei ol muita menijöi.

Häällyks maa vai häällynks mää, sano Kössi pienessä hiprakassa.

Kyl äiti tulee ja kehrää loput, sano Kössi, kun laskua maksoi.

Kössi totesi, että sil on siel semmonen Joriini, kun Jaakkolan Raimo poikkesi usein kukkakauppaan.

Vaulammille työväentalolle ilta-miin mennessään Kössi totesi, että mennään vaihtamaan käärmesaap-paat jalkaan, ettei oppi tartu.

Vanhempani asuivat ja askartelivat viisikymmentäviisi yhteistä vuotta Punsan mäellä, äitini vielä useita vuosia lisää yksin jäätyään.

*Pihakeinussa.
Kuvat kirjoittajan.*

runsaasti laulutaitoisia. Isäni, joka myös harrasti musiikkia, kertoi Irjan pitäneen kyläkuoroa kolmekymmenluvulla. Isäni soittimena oli viulu, jota hän viritteli ja itseoppi-neena soitteli.

Muistan erään joulujuhlapäivän, jolloin sairaana en päässyt juhlaan mukaan. Se oli suuri pettymys. Äitini kuitenkin yritti lohdutella antamalla maistiaisia uudesta uunimakkarasta, jota aina valmistettiin jouluksi. Paistaminen oli sattunut juuri juhlapäivälle. Kyllä äidit osaavat lohduttaa. Makkaroi- ta ei muuten ennen joulupäivää pöytään nostettu.

Niin ne vuodet pariskunnalta kuluivat. Mäen päällä kun asuttiin, välillä oli raskaampaa astua, toisinaan taas jolkoteltiin hulppeammin eteenpäin. Niinhän se on useasti yhteisellä taipaleella. Yhdessä on

Kirkonmäelle kohonneesta koulurakennuksesta se alkoi

Kirkon koulu
noin vuonna
1889.

Somero-Seuran
kuva-arkisto.

Kun näinä aikoina muistetaan 120-vuotiaasta Someron kunnan koululaitosta, on lähtökohtana Kirkonmäen kansakoulu, joka alkoi toimintansa vuonna 1882. Se yhteiskunta, joka oli tapahtuman taustana, poikkesi sekä sosiaalisilta että sivistysoloiltaan suuresti siitä, missä nyt itse elämme.

Tuo yhteiskunta oli sääty-yhteiskunta jyrkkine luokkarajoineen, mutta Someron tapaisella maaseudulla se oli ennen muuta maanviljelijävaltainen talollis- ja torppariyhteiskunta. Me saatamme nähdä sen periytyneessä talonpoikauskulttuurissa ja yksinkertaisissa tavoissa paljon kaunista ja arvokasta. Mutta me helposti unohdamme, että se asukkaiden enemmistölle oli samalla alhaisen elintason, näännyttävän raadannan ja monien sosiaalisten epäkohtien yhteiskunta. Kehitys tapahtui siinä hitaasti, koska suhtautuminen uudistuksiin oli varovaista, jopa epäluuloista. Täällä Somerolla tuo paikoillaan pysyvä varovaisuus näyttää olleen tavallista piintyneempää siitakin päätellen, että ensimmäinen kansakoulu perustettiin tänne keskimäärin kymmenen vuotta myöhemmin kuin naapuripitäjiin Tammelaan, Jokioisille, Uskelaan ja Tl. Koskelle.

Meidän sukupolvemme ihmisten, joille koulut, sanomalehdet ja sähköiset tiedotusvälineet ovat jokapäiväiseen elämänmenoon kuuluvia asioita, on ehkä vaikea tajuta, miten matala oli noiden sadan vuoden takaisten ihmisten kirjallinen sivistystaso. Luterilainen kirkkomme tosin oli parhaansa mukaan yrittänyt

edistää seurakuntalaisten lukutaitoa kinkerien ja rippikoulujen, jalkapuun ja tukkapölyjen voimalla. Kirkko oli saanut aikaan myös pyhä- ja kiertokouluja, mutta ne olivat olleet tehokkaasti käynnissä pitäjässämme vasta kymmenkunta vuotta ennen kansakoulun perustamista. Lukutaitoa, joka suurin ponnistuksin oli vuosisadan loppupuolella saatu yleistymään, ei kuitenkaan käytetty juuri muuhun kuin uskonnollisen kirjallisuuden lukemiseen. Suomenkielistä maallista tietokirjallisuutta ja sanomalehtiä oli ilmestynyt toistaiseksi niukasti, eikä yhteiseen kansaan kuuluvilla - harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta - ollut halua eikä aina tilaisuuttakaan saada niitä käsiinsä. Kirjoitustaito oli vain harvojen omaisuutta. Riittänee kun mainitsen esimerkkinä, että suurin osa Someron kunnan ja seurakunnan luottamusmiehistä ei vielä osannut kirjoittaa edes nimeään, vaan piirsi puumerkkinsä, kuten säilyneistä asiakirjoista voidaan nähdä.

Yhtenä takapajuisuutta säilyttävänä paikallisena tekijänä mainittakoon, että Somero silloisten liikenneolojen vallitessa oli siksi etäällä Helsingin, Turun ja Hämeenlinnan kaltaisista sivistyskeskuksista, ettei niiden välitön vaikutus päässyt täällä tuntumaan.

Voidaan todeta, että 120 vuotta sitten Someron asukkailta puuttui monia perusedellytyksiä kohota silloiselta aineelliselta ja henkiseltä tasoltaan kohti nykyisen kulttuuriyhteiskunnan tasoa.

Ei ole suinkaan kuviteltava, että ensimmäisen kansakoulun perustaminen pitäjään olisi aiheuttanut jyrkän

nousun asukkaiden kehityksessä. Uuteen opinahjoon suhtauduttiin aluksi varoen ja penseästikin, ja vain vähäinen osa paikkakunnan lapsista pääsi nauttimaan sen antamasta kasvatuksesta. Vasta vähitellen, sitä mukaa kuin kouluun totuttiin ja uusia kouluja perustettiin, alkoivat tulokset näkyä. Ihmisten mahdollisuudet ammatillisen pätevyytensä lisäämiseen ja elintasonsa kohottamiseen paranivat, ja heidän henkinen näköpiirinsä, joka tähän asti ei ollut päässyt laajenemaan jokapäiväisen arkielämän ahdasta piiriä ulommaksi, avartui entisestään. Kyyrykkäälle ihmiselle avautuivat uudet mahdollisuudet päästä esiin ja sijoittua lahjojaan vastaaville paikoille yhteiskunnassa.

Se 120 vuoden taival, joka on kulunut Someron ensimmäisen kansakoulun perustamisesta, saattaa etenkin nuoren ihmisen mielestä tuntua pitkältä. Inhimillisen kehityksen historiassa tämä aika on kuitenkin häviävän lyhyt, niin kuin ihmisikään on lyhyt sukupolvien ketjussa. Kuitenkin tänä kautena yleismaailmallinen kehitys on mennyt eteenpäin nopeammin kuin minään muuna tunnettuna historian kautena. On syytä palauttaa mieleen, kuinka vaikeata ja suorastaan mahdotonta maamme olisi ollut pysyä tämän huimasti kiitävän kehityksen mukana niinkään hyvin kuin se on pysynyt, ellei meillä olisi ollut yhä kiristyneessä kansainvälisessä kilpailussa oman kehityksemme maaperänä sitä laajaa ja lujaa pohjaa, jonka kansanopetuslaitoksemme on meille antanut. Ei puutu esimerkkejä maista, jotka ovat selviytyneet tästä kilpailusta meitä vaatimattomammin matalatasoisen kansansivistyksensä vuoksi.

Vaikka nopea kehitys on tuonut tullessaan myös epäkohtia, ei liene epäilyksiä siitä, että tämä nykyinen yhteiskuntamme on sosiaalisesti ja sivistyksellisesti monin verroin parempi kuin 120 vuoden takainen. Somerolla kirkonmäelle kohonnut koulurakennus merkitsi uuden aikakauden alkua.

Kirkonkoulun ensimmäinen poikaluokka 120 vuotta sitten

Someron kirkko ja Kirkonkoulu noin vuonna 1890. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Someron ensimmäinen kansakoulu, kirkonkylän koulu, aloitti toimintansa 11. 9. 1882. Oli erikseen Tyttökoulu ja Poikakoulu.

Poikakoulun ensimmäisessä luokassa oli aluksi 43 poikaa. Näistä kahdeksan erosi ennen kevättä ilman todistusta. Todistuksen saaneista on seuraavan lukuvuoden alussa 1. 10. merkitty eronneiksi tai poisjääneiksi 15.

Kuvaavaa tälle Someron ensimmäiselle kansakoululuokalle oli, että 35:stä todistuksen saaneesta 21:llä oli keskiarvo alle kuuden. Vain seitsemän 43:sta aloittaneesta sai

aikanaan päästötodistuksen. Lisäksi kaksi poikaa siirtyi toiselta luokalta päästyään lyseoon.

Luokan enemmistö, 26, oli talollispoikia. Torpparipoikia oli seitsemän. Muitten vanhemmat olivat käsityöläisiä tai itsellisiä.

Myös varakkaiden talojen ja rusthollien pojat otettiin yleisesti ensimmäisen luokan jälkeen pois koulusta silloinkin, kun he jotenkuten selviytyivät opiskelustaan. Vanhemmat arvelivat, että maanviljelijän ammatissa riitti, kun oli opittu kirjoitus- ja lukutaidon alkeet, koska he itse mielestään olivat hyvin selviytyneet elämässä ilman koulun-

käyntiä. Pelättiin, että useampivuotinen opiskelu vieroittaisi työnteosta, tekisi pojista herroja. Pitkämatkaisilla saattoi olla majoitusongelmia. Vähävaraiset tai kitsaat keskeyttivät jälkeänsä koulunkäynnin saadakseen halpaa apua kotitöihin, joihin lapset joutuivat osallistumaan yleensä sangen nuorina.

Oli sitten niitäkin, jotka selvisivät kirkonkylän koulusta ja myöhemmästä elämästään kunnialla. Näihin kuuluivat torpanpoika August Malenius ja talollisenpoika Kaarlo Älli, jotka molemmat sittemmin suuresti ansioituivat Someron kunnallis- ja talouselämässä. Värjäripoika Johan Verner Järnströmistä (myöh. Rautela) tuli Pomarkun kirkkoherra ja talollisenpoika Frans Alfred Penttisestä Vesilahden kirkkoherra. August Hjalmar Avellán Kimalasta kohosi hammaslääketieteen professoriksi.

Poikaluokan oppilaat 13. 12. 1905. Keskellä opettaja Pietari Sorma ja hänen vaimonsa Amanda ja lapsensa Veli, Toivo ja Lahja.

Somero-Seuran kuva-arkisto.

Hiihtokilpailut Kirkonkoululla

Lahja Hurme, syntyjään Numminen v. 1981. Kuva Lea Lehtosen.

Serkukset vasemmalta Lahja Numminen, Eeva Setälä, Helvi Numminen, Mirja Numminen ja Lea Tamminen vuonna 1928. Kuva Lea Lehtosen.

Kirkon koululla oli hiihtokilpailut. Joka koulusta kunnan alueelta piti olla edustaja. Minut valittiin 1. luokalta, kun olin tottunut hiihtämään kotoa koululle. Alkuun lähdettiin seurakuntatalon ja hautausmaan väliltä. Laskettiin järvelle ja hiihdettiin sen yli Isonpappilan puolelle ja takaisin.

Olin lähtöviivalla ja lähettämässä Kerkolan koulun miesopettaja, muistaakseni Kaarlo Niemelä. Hän tuli viereeni ja sanoi: "Kuules Lahja, käykö tämä yhtä hyvin kuin tanssi?" Minä kimpaannuin ja ajattelin, että näytänpäs. Kaverini jäi kuin nalli kalliolle. Minä menin niin lujaa, että tulimme vastakkain järvellä. Kun

pääsin maaliin, pyörryin. Minut kannettiin koululle ja annettiin kuumaa maitoa. Maitohapoista ei vielä silloin kai tiedetty. Sitten tuli opettaja ja pyysi anteeksi ja sanoi, ettei hän olisi saanut sanoa niin. Mutta hän oli nähnyt minun ja toisen tytön tanssivan raattiusjuhlassa. Meillä oli oikein kauniit esiintymispuvutkin.

Tätä rinnettä Lahja lasketteli Kirkkojärvelle. Kuva vuodelta 1950.

Somero-Seuran kuva-arkisto.

Kirkonkoulun yläkoululaisena 1930-luvulla

Tuntui haikealta lähteä Hilma Sirolan koulusta, vaikka toisaalta olikin jännittävää olla yläkoululainen. Luokkaamme tuli uusia oppilaita Härkälän alakoulusta. Koska yläkoulun ensimmäinen ja toinen luokka olivat samassa luokahuoneessa aivan kuten molemmat alakoulun luokat, oli oppilaiden luku aivan liian suuri. Opettajamme olivat Elina Lahtinen ja Rosa Järnström. Edellinen opetti meille uskontoa ja äidinkieltä ja jälkimmäinen laskentoa, maantietoa, laulua, piirustusta, tyttöjen käsitöitä ja voimistelua. Toivoin, että opettaja Lahtinen olisi opettanut meille laulua, sillä hänen kevyt- ja joulujuhlissa säestämät virret kuulostivat niin juhlallisilta.

Kun opettaja Lahtinen saneli meille lukujärjestystä, luokka oli vähän hämmästynyt siitä, että keskiviikkona oli neljä tuntia kä-si-töi-tä. Ilmeisesti Forssan piirin tarkastaja ei hyväksynyt suunnitelmaa, sillä päädyimme kolmen tunnin käsitöihin, vaikka käytännössä ainakin kerran viikossa voimistelutunnin asemesta opettaja Järnström sanoi päivän lopuksi laulettuun virren jälkeen: "Pojat pääsevät pois, tytöt jäävät vielä ylikäsitöihin."

Käsityöt olivat yläkoulussa vielä tärkeämpiä kuin alakoulussa. Ne aloitettiin tekemällä hieno käsityöpussi, jossa oli ristipistokirjailua. Sitten kudottiin kaulaliina ja villakäsineet. Seuraavana vuonna kudottiin nilkkasukat ja ommeltiin tyynyliina ja paita, joka oli leikattu "sama koko sopii kaikille" -tyyliin niin, että luokan pienin tyttö käytti sitä yöpaitana.

Koulun kuri oli tiukka ja se heijastui myös tyttöjen pukeutumiseen. Oletettiin ilman muuta, että kaikilla tytöillä oli esiliina, eivätkä pitkät housut tulleet kysymykseenkään. Kerran oli ilmoitettu, että koulussa pidettäisiin hiihtopäivä. Tietämättäni se oli kuitenkin peruutettu, ja hiihdin kouluun ylläni makkakankaasta tehty hiihtopuku. Kun opettaja Lahtinen näki minut välitunnilla koulun etei-

Elina Lahtinen, opettajana
1923 - 62. Kuva Kirkonkoulun.

sessä, läimäytti hän minua pakaroilta ja sanoi: "Liisastakin on tullut poika!" Olin kuulevinani äänensävyistä, että siinä oli leikkillisyyden ohella pientä moitetta.

Vallankin opettaja Järnströmin luokassa kuri oli niin tiukka, ettei edes tyttöjen käsityötunnilla saanut puhua puolta sanaa. Siksi oli aivan käsittämätöntä, miten luokan takaosassa istuva Pentti pystyi konttaamaan laskentotunnilla pulpettirivien välissä. Yhtäkkiä laskutehtäviä tehdessäni näin Pentin pään hameeni helman vieressä, jota hän nosti kädellään. Huitaisin häntä menemään pois, ja Pentti konttasi takaisin paikalleen. Mutta juttu ei päättynyt siihen, sillä välitunnilla hän julisti suurelle poikajoukolle: "Pankil likal on villapöksyt!" Halusin vaipua maan alle.

Pentti ja muutamat hänen kaverinsa kiusoittelivat usein tyttöjä ottamalla heidän potkukelkkansa. Siksi lykkäsimme ne aina ystävällisen tirehtöörskä Salmisen talon taakse suojaan löydettyämme ne Lammin sillan korvasta Pentin "lainattua" niitä. Muutaman ajan kuluttua Pentti taas häiritsi luokkaa, jolloin opettaja Järnströmin kärsivällisyys oli lopussa. Hän komensi pojan koulun eteiseen ja antoi hänelle oven takana

Rosa Järnström, opettajana
1915 - 44. Kuva Kirkonkoulun.

raikuvan korvatillikan. Vahingoniloni oli melkoinen opettajan palatessa luokkaan posket punoittaen ja Pentin livahtaessa paikalleen kerrankin nolon näköisenä.

Opettaja Järnström piti voimistelutunnin vain kerran pari vuodessa. Kerran hän marssitti meitä koulun eteisessä ja asettui piirin keskelle kädessään nuoran päässä oleva hiekkapussi. Hän pyöritti pussia niin, että jokaisen oli vuorollaan hypättävä nuoran ylitse. Hänen kasvonsa tulivat punaisemmiksi ja pelkäsin, että hän saisi sairauskohtauksen. Ilmeisesti hän totesi piankin, että joutui itse voimistelemaan enemmän kuin oppilaat.

Opettaja Järnström opetti meille laskentoa. Hän kyseli välillä kertomataulua suullisesti, mutta suurin osa tunnista käytettiin kirjoittamalla laskukirjan tehtäviä pieneen sinikantiseen vihkoon. Kerran muistan todenneeni, että olin tehnyt virheen jakolaskussa ja pyyhkeumia käyttäen korjasin laskun. Tulos ei ollut aivan yhtä siisti kuin muut tehtävät, minkä opettajakin huomasi. Hän osoitti tehtävää ja veti suukulmansa pieneen, ironiseen virnistykseen, mikä olikin ainoa kerta, jolloin näin hymyntapaisen hänen kasvoillaan.

Salmisen rakennuksen taakse me tytöt lykkäsimme usein polkupyörämme turvaan pojilta. Kuva Marja Lahermaa.

Kerran opettaja Lahtisen uskontotunnin aikana kuului ovelta koputus, ja luokkaan asteli arvokkaan näköinen herra, Forssan piirin tarkastaja Laurila. Opettaja tarjosi vieraalle tuolin ja jatkoi opetusta. Päivän läksy oli vuorisaauna. Käsiteltäään saamaan liittyviä kysymyksiä opettaja sanoi: "Kerrotaan läksy." Koska vuorisaauna on vaikea aihe, jota ei juuri voi omin sanoin selostaa, kädet nousivat hitaasti. Odottamatta kauaakaan opettaja pyysi Kirstiä ja minua kertomaan läksyn. Yritimme parhaamme auttaaksemme opettajaa.

Tunnin loputtua tarkastaja ilmeisesti totesi luokan kärsivän hapen puutteesta, sillä hän kysyi, eikö luokassa ollut venttiiliä. Tähän opettaja vastasi: "Kyllä se on auki ollut." Hänen yrittäessään avata venttiiliä pysyi se lujasti kiinni, sillä pahaksi onneksi kesän aikana olivat maalarit maallanneet sen kiinni. Välitunnilta palatessamme huomasimme, että venttiili oli saatu auki.

Erään pojan omin sanoin kertomat pääsiäisaamun tapahtumat päättyivät toteamukseen, että Jeesuksen haudasta ei löydetty Jeesusta vaan sen sijaan käärinliinat "piukkaan palliin pistettyinä". Opettaja Lahtinen yritti olla hymyilemättä realistiselle kuvaukselle.

Opetussuunnitelma yläkoulussa oli vielä tiukemmin kaavoihin sidottu kuin alakoulussa, eikä mielikuvitukselle jätetty tilaisuutta nimeksikään.

Esimerkiksi opettaja Järnströmin piirustuksen opetus oli viivoitinpiirustusta. Siinä mitattiin niin ja niin monta senttimetriä paperin reunoista ja niiden mukaan vedettiin lyijykynäviivoja. Näin syntyneet neliöt tai suorakulmiot väritettiin joko väriliidulla tai vesiväreillä. Pääasia oli, että tulos oli siisti.

Opetusvälineitä oli vähän: muutamia väritauluja esim. lappalaiskylästä tai maatalon pihasta. Luokan eteen ripustettiin karttoja, joista osoitimme karttakepillä maantiedon tunnilla kaupunkia, jokia ja järviä. Lyijykynän automaattista teroittajaa ei ollut kaikissa luokissa, ja me saimme tyytyä suureen puukkoon, jota säilytettiin "kakluunin" lokerossa. Se oli tavallisesti joko liian tylsä tai

liian terävä.

Kirkonkoulussa ei vielä tarjottu kouluateriaa minun oppilasaikanani. Pari vuotta myöhemmin aloitettiin tuomalla luokkahuoneeseen suuri pata, josta opettaja jakeli kauhalla puuroa tai hernekeittoa. Ruokatunti oli vain 20 minuuttia, josta 10 minuuttia käytettiin mukana tuotujen voileipien syömiseen ja maidon juomiseen. Koululaukku tai reppu oli jätettävä koulun eteiseen, joka oli talvella niin kylmä, että maitopullotamme oli usein jäähilettä.

Opettaja Lahtinen hoiteli kevättutkinnossa ja kuusijuhlissa esitettyjen ohjelmien valmistamisen. Kerran hän harjoitti kymmenen tytön kanssa pienen kuvaelman "Kymmenen pientä kynttilää", jonka esitimme raittiusjuhlassa. Se oli vähemmän konkreettinen tapa osoittaa alkoholin turmiollista vaikutusta kuin tavalliset raittiusjuhlan kuvat "terveestä maksasta" ja "juomarin maksasta". Jokaisella tytöllä oli kädessä sytytetty kynttilä, ja esitimme vuorollamme syyn kynttilän sammumiseen. Minun roolini oli: "Väkijuomanhimo yhden vie; sammumiseen käy kynttilän tie", ja puhalsin kynttiläni sammuksiin. Kirsti seisoj ryhmän pisimpänä keskellä ja hän oli ainoa, jonka kynttilä ei sammunut. Kävimme vuorollamme sytyttämässä kynttilämme hänen kynttilästään. Muistan pelänneeni, että kynttilämme sammuisivat väärällä hetkellä salin vetoisalla lavalla. Esitys jäi mieleeni siksi, että satuin ennen esityspäivää sairastumaan

Lammin silta. Alli ja Arvo Toivosen rakennuksen päädyssä oli komea orvokkipenkki joka vuosi. Kuva Torsti Salmisen.

sikotautiin, joten ainoa esiintymiseni julkisella lavalla tapahtui poskipuolena. Vuosia myöhemmin ollessani Oxfordin yliopiston kesäkurssilla luimme pienessä ryhmässä lyhyen näytelmän, jossa kukin osanottaja esitti tietyn roolin. Luettuamme näytelmän piirin johtaja sanoi minulle: "Miss Sweeney (Soini englantilaisittain), oletko koskaan ajatellut näyttelijän uraa?" Vakuutin hänelle, ettei se ollut edes juolahtanut mieleeni. Muistin poskipuolena esiintymiseni ja sitä paitsi tunsin aina, että Matti-veljelläni oli enemmän kykyjä sillä alalla. Saihan hän kerran kiitosta opettaja Lahtiselta kansakoulun joulujuhlan vuorokeskustelun osasuorituksistaan ja kuultuaan siitä äidiltäni totesi Matti: "Nääs mä ossaan teeskennellä!"

Kirkonkoulun aikanani Somerolla oli jo kaksi elokuvateatteria, Työväentalon ja Suojeluskuntatalon. Kerran koko kirkonkoulun oppilasjoukko sai mennä iltapäivällä elokuviin katsomaan elefanttipoika Sabua. Tuntui tavattoman oudolta nähdä Hilma Sirola ja Rosa Järnström elokuvateatterin penkillä nähtyämme heidät joka vuosi kirkon penkillä vuoden koululaisjumalanpalveluksessa.

Poikien ja tyttöjen välinen suhde oli aivan erilainen kuin alakoulussa. Muistan miten eräs tyttö lähetti toiselle pienen lapun, jonka opettaja Lahtinen huomasi ja pyysi tuomaan hänelle. Opettaja luki lapun koko luokalle: "Uljas tykkää Kirstistä ja Pentti tykkää Liisasta." Tämä antoi opettajalle aiheen pieneen nuhteluun: "Ei tässä iässä puhuta vielä mistään tykkäämisestä!" Päätin mielessäni, että jos Pentin käyttäytyminen oli tykkäämistä, en halunnut tietää siitä mitään, vaikka täytyy tunnustaa, että ylemmällä luokalla oli pitkä poika, joka ei koskaan kiusoitellut tyttöjä. Ehkäpä tykkäsin hänestä vähän. Hämmästykseni sain joulukortin, jonka allekirjoitus oli "Eräs joka suorittaa". Olin mielessäni varma, että se oli siltä kiltiltä pojalta. Pidin korttia kirjepinoni alimmaisena, enkä edes uskaltanut näyttää sitä Matti-veljelleni, sillä oli varma, että hän olisi kiusoitellut minua kauan.

Alakoulun lapsellisen viaton henki oli mennyttä yläkoulussa,

eikä opettajaa enää nostettu jalustalle. Opettaja Lahtisesta pidettiin, mutta opettaja Järnström oli hyvin etäinen hahmo ja vähän mystinen ja pelottavakin. Tiesin, että hän asui Jokelassa sisarensa kanssa, mutta en ymmärtänyt, miten hän pääsi koulusta kotiinsa, sillä kesäisin ja syksyisin rakennukseen vievä tie oli aina hienosti haravoitu aaltomaisesti eikä yhtään jalanjälkeä näkynyt missään. Ruokatunnin aikana en nähnyt hänen koskaan syövän muuta kuin kerran. Katsoessani ylöspäin ruokatunnin jälkeisellä välitunnilla näin hänet poikien käsityöluokan ikkunassa mutustelemassa omenaa.

Kahden yläkoulun vuoden jälkeen Kirsti ja minä siirryimme yhteiskouluun. Vuoden päättäjaisiksi päätimme koota Joensuun ja Jaatilan tyteiltä markan kultakin ja ostaa Elma Knuuttilan kukkakaupasta kukkia opettajallemme. Alunperin aikomuksenamme oli lähettää kukkia vain opettaja Lahtiselle, mutta omatuntomme sanoi, ettei saisi unohtaa opettaja Järnströmiäkään. Niin päätimme ostaa kauniin hortensian opettaja Lahtiselle ja saatuamme rouva Knuuttilalta englantilaisen pelargonian alennuksella, päätimme lähettää sen opettaja Järnströmille. Molemmat kukat olivat harmonin kannella kevätjuhlassa, eikä se pelargoniakaan näyttänyt ollenkaan hullummalta kreppipapereineen ja rusetteineen, vaikkei siinä ollutkaan kuin pari kukkaa.

Yhteiskouluun siirtyminen merkitsi uutta vaihetta elämässämme. Pojat eivät enää käyttäneet polvihousuja eivätkä tytöt esiliinaa. Meistä tuli omasta mielestämme aikuisia.

Vuosia myöhemmin opiskeluaikanani pyöräilin kesäiltoina kirkkotiellä, jos satuin olemaan Somerolla. Noilla matkoilla tulivat mieleeni tirehtöörskä Salmisen ystävällinen olemus katsoessani hänen komeaa lasikuistiaan ja rakennuksen päädysosaa olevaa sähkölampuin koristettua krassipenkkiä ja kehäkukkapenkkiä halkovajaan vievän tien varrella. Voin vieläkin kuulla kotimatalla koulusta, miten seppä huusi käheällä bassoäänellään: "Perkel, pojkar!" kun Pentti oli ollut pajan takana koputtelemassa seinään.

Seppä Sundin pajan vieressä oli Felix Suojan polkupyöräliike ja -korjaamo ja tien toisella puolella Grönholmin rakennus ja pitkä punainen talo, jossa asui Tiina-täti. Hän teki maailman parasta määmiä ja leipoi fenkoliilla höystettyä kakkua. Tirehtöörskä Salmisen vieressä oli Aka-tädin (Agatha Sainio) siisti koti ja sitä vastapäätä "Virtasen liikkain" talo, josta koulupojat ostivat Mii-nalta syksyisin maahan pudonneita omenoita markalla litran. Samalla puolella tietä oli Mauno Kankaan kiviveistämö ja vähän etäämpänä tiestä Saariskan limunaatitehdas. Sitten ilmestyi Kirkonkoulun opettajien asuntola koulun vanhan, punaisen saunan viereen entiselle Harjun

Svenssonin vanhaa pumppua peitti Liisan kouluaikana harmaa ränsistynyt katos. Kuva Marja Lahermaa.

Koulumestarista koutsiksi

Työssäolokauteni Somerolla ajoittuu tasan tarkkaan kahden Eurooppaa järjestyttäneen tapahtuman väliin. Vuonna 1968 elokuussa samaan aikaan kuin venäläiset vyöryivät panssarivaunuilla Moskovasta Prahaan miehittämään Tshekkoslovakiaa, minä vyöryin vastavalittuna äidinkielen lehtorina muuttokuormineni Turusta Somerolle miehittämään Kirkonkoulun asuntolaa. Samaan aikaan kuin Tshekkoslovakiassa alkoi marxilais-leninistispainotteinen Breshnevin oppi, Somerolla Kiiruun koulussa alkoi minun luokillani lukemis- ja kirjoittamispainotteinen äidinkielen oppi.

Kun 6230:n aamun eli 33 vuoden kuluttua suljin viimeisen kerran peruskoulun oven Kalevalan päivänä 28. 2. 2001, pamahti samalla hetkellä Lahdessa MM-hiihtojen doping-pommi, joka on jäänyt ainakin maailman urheiluväen muistiin: kuusi suomalaista hiihtäjää jäi kypälälautaan vippaskonstin, Hemohes-plasmanlaajentajan käytöstä. Kilpailijat saivat sulkea suksensa komeron oven taakse.

Näiden tapahtumien väliin jää tietenkin tuhansia muita itse kullekin tärkeitä sattumuksia. Minulle on ikäjoiksi jäänyt mieleen ensimmäinen sisääntuloni opettajainhuoneeseen elokuun lopussa pari kolme päivää ennen lukuvuoden alkua. Läsnäolevista koulun johtohenkilöistä Kyösti Valanne oli ainut nuorehko, kolmekymppinen; toiset kaksi, Anni Halme ja Martti Litovaara, tuntuivat kovin vanhoilta, olivathan he täsmälleen saman ikäiset kuin omat vanhempaini, 1911 ja 1912 syntyneitä. Olipa Martti Litovaara ollut lapsuudessaan samassa partiossa kuin isäni, Turun Metsänkävijöiden Soihutupojissa, joita johti livari Henriksson.

Suoraan sanoen ensimmäisinä päivinä opettajainhuone vaikutti melkein vanhainkodilta; kuudenkymmenen pinnassa ja sen ylikin olevia pyöri runsaasti nuorempien joukossa

Opetustyön sankareita Anni Halmeen ja Eeva Larsenin läksiäisissä hotelli Hämeenportissa 1. 6. 1975. Vasemmalta äidinkielen emerituslehtori Tapio Horila, historian ja yhteiskuntaopin lehtori Eeva Larsen, matematiikan lehtori Eero Pyhänniska, englannin kielen lehtori Anni Halme, edustaja Viktor Larsen, biologian ja maantiedon emeritalehtori Suoma Vilkki ja matematiikan lehtori Sakari Arvilommi. Kuva kirjoittajan.

– ellei nyt ihan jaloissa.

Miten ne tuntuivatkin kuusikymppiset 27-vuotiaan mielestä ikälopuilta. Näin jälkepäin moinen asenne suorastaan hävettää. Tuohon aikaan tullessani ensimmäiseen työpaikkaani vielä arvostettiin ja kunnioitettiin, jopa melko lailla pelättiinkin vanhempia kollegoja eikä suotta: välillä tuntui, että meitä nuorempia vedettiin suorastaan lämpöpatterin

välistä, jos rohkenimme väärään aikaan esittää mielestämme oikean mielipiteen, joka sitten ei ollutkaan ”oikea”, vaan nuorten radikaalien turhanaikaista vouhotusta.

1960- ja 1970-luvun vaihteessa alkoi vanhempaa opettajakuntaa koko valtakunnassa ärsyttänyt ja järkyttänyt keskustelu kouludemokratiasta, joka vaati oppilaillekin sananvaltaa opinahjon päivittäisen työn järjestelyissä. Iäkkäämmälle

Someron nuorisotyölautakunnan järjestämässä keskustelutilaisuudessa kirjastossa 28. 11. 1969 käytiin kiivasta keskustelua nuorista radikaaleista toiminnanjohtaja Keijo Voudinmäen (oik.) johdolla. Alustajasta vasemmalta Seppo Kulkki, Jukka Nurmi, Heikki Lunnas ja Asko Murto.

Kuva kirjoittajan.

opettajapolvelle koko demokratia-ajatus oli myrkyä, ja verenpaineen nousua oli selvästi havaittavissa monen punertuvista kasvoista. Nuoremmat opettajat yrittivät arasti myötäillä oppilaiden oikeutettuja vaatimuksia. Edistyskellisen lukion rehtorin Liimo Vinkon johdolla saatiinkin kouluneuvoston kokouksessa 1971 puretuiksi kaikki oppilaita eniten harmittaneet jonninjoutavat autoritaariset käytänteet, minkä jälkeen sopu, vaikka laihanlainen, palasi niin opettajainhuoneeseen kuin luokkatiloihinkin.

Paradoksaalista, mutta varsin miellyttävää oli se, että "vanhan kaartin" opettajista sukeutui meille vuosien varrella erittäin hyviä perheystäviä. Heissä oli charmia, toisissa jopa karismaa. Edes ikäero tai poliittinen erivärisyys ei mitenkään häirinyt yhdessäoloa ja joskus reippaankin puoleisia juhlia, joiden jälkeen toisinaan aamulla suu oli kuiva kuin beduiinin sandaali.

Mutta entäs se pääasia – äidinkielen oppi – mitä siihen oikein kuului?

Tunneilla – joskus jopa kotona – tulkittiin romaaneja, ryhdyttiin runolle, eriteltiin novelleja, ruvettiin kirjoittamaan aineita, vaikka yhdeksän kymmenestä kyllä alkoi kirjoittamaan aineita, jotka sitten toisinaan hukkuivat punaiseen mereen. Välillä taas kinattiin levyraadisissa ja naurettiin tuntijuhlissa. Koko yläkoulun ajan eroteltiin pää- ja sivulauseita, manailtiin alustus- ja joskus ylistyskonjunktioita, pilkottiin lihakirveellä sanoja löytääksemme niistä kaiken maailman päätteitä ja johdoksia, kummasteltiin lauseenjäsenten pahaa tapaa mennä sekaisin: milloin subjekti varasti objektin paikan, milloin adverbiaali predikatiivin. Sanaluokatkin pyöivät joskus kiivaasti päässä kuin pallot lottokoneessa. Mutta varsin villiä ja sekalaista seurakuntaa olivat – kuten Somerolla sopiinkin – sijamuodot, joita ei millään penteleen momenteilla tai direktiiveillä tahtonut saada kuriin ja järjestykseen. Mitäs niitä nyt vuosikymmenten varrella neropatit ehdottelivatkaan: *nominatiivi, illatiivi, ikkuna-tiivi, konstruktiiivi, posetiivi,*

salusiini, saljapiini, rintaliivi sekä *aggressiivi*, jonka päätteet -kele ja -tana ovat nykykoululaiselle tuiki tuttuja ja runsaasti käytettyjä. Monenlaista on siis opiskeltu ja yhtä ja toista opittu – ennen kaikkea elämää.

Hupaisia hetkiä on mahtunut jos ei nyt ihan joka tuntiin, niin varsin moniin kuitenkin. Ne ovat olleet lähinnä tilannekomiikkaa, jonka on aiheuttanut jokin tässä ja nyt -tapautuma: hassu ilme, ajattelematon teko, osuva repliikki, hauska kuje, härski herja, sanoissa sekoaminen, omiin ajatuksiin uppoaminen ja niistä tyly herättäminen, ja niin edelleen, loputtomiin. Valitettavasti tällaiset hauskat tilanteet vaipuvat unholaan kohta tunnin päätyttyä – eihän niitä, vaikka ovatkin elävää koululaisperinnettä, kukaan kirjaa muistiin. Mutta jokin sattumus on saattanut vetää suun hymyyn ulkopuoliseltakin, tässä tapauksessa ylioppilastutkintolautakunnan tarkastajalta. Vuonna 1972 yo-aineessa kirjoitettiin elokuvista. Eräs abiturienttini luonnehti yhtä lajityyppiä lakonisesti: "Pornoelokuviissa on aina sama tempo päällä."

Oppilaat järjestivät silloin tällöin niin opettajille kuin luokkatovereilleen pikku yllätyksiä, joita sai huuli pyöreänä äimistellä. Eräs

juuri yläkoulun seitsemännelle tullut poika oli ehtoolla ollut Helsingissä katsomassa jääkiekko-ottelua ja oli kotiutunut vasta pitkältä puolen yön jälkeen. Niinpä nuorta miestä väsytti aamulla vallan vietävästi, ja miten sattuikaan, että hän äidinkielen tunnilla nukahti pulpetin kannelle. Minä havahduin kuullessani yhtäkkiä äänekestä kuorsausta luokan takaosasta. Luokkatoverit olivat tietenkin kiinnostuneita siitä, miten minä reagoisin tilanteeseen. Kiivastuisinko? Ryhtyisinkö raivoamaan? Ottaisinko nitron? Tarvittaisinko ambulanssi? Muu luokka odotti kauhasta jäykkänä tekemisiä. Teatterinharrastajana otin käyttöön komelajanttarinkykyäni, tartuin karttakeppiin ja kasvot kauheassa irstytyksessä hiivin keppi iskuasennossa unikeon viereen. Oppilaat jo pelkäsivät, että pamputan nukkumatin hengiltä. Jännitys laukesi, kun kutitin höyhensaarilla matkaajaa kevyesti leuan alta, mutta tämä vain hätisteli kättäni pois kuin karpästä. Pienen ravistelun ja korvaan huutamisen jälkeen nuorukainen sai silmänsä auki – eikä enää jatkossa nukkunut tunneilla.

Positiivisessa mielessä yllättävää oli se, kun 70-luvulla erääseen yökkelasluokkaan iski vauvabuumi. Muutamien abiturienttityttöjen esiinnyksen nyörit alkoivat kiristää. Näillä tarmokkailla naisilla oli jo mies kor-

Kiiruun koulun opettajia – musiikin lehtori Pirjo Montell, saksan ja venäjän kielen lehtori Tuulikki Hovi ja äidinkielen lehtori Pekka Salminen – lukuvuoden avajaiskahvilla 16. 8. 1989. Kuva Olavi Virtanen.

kuten Otaniemen ydinreaktoriin. Palkintojenjakotilaisuuteen lähetti tasavallan presidentti Mauno Koi-visto tervehdyksen, joka julkaistiin Insinööri-uutiset-lehdessä n:o 52/23. 5. 1986: "Esitän parhaan tervehdykseni Välkky 86-koululaiskilpailun järjestäjille ja osanottajille. Toivotan heille menestystä pyrkimyksissä laajentaa korkeatasoisen tekniikan osaamista Suomessa. Onnittelen lämpimästi kilpailun voittajia. Menestyksenne kannustakoon Teitä jatkamaan tietojenne ja taitojenne kartuttamiseen ja niiden vastuun-tuntoiseen soveltamiseen."

Someron vanha työväentalo in-noitti yhdeksäsluokkalaisen Päivikki Aakun kertomaan purkutuomion saaneen "työviksen" vaiheista Ra-kentamisen Vuoden 1986 kilpai-lussa. Arvosteluraati totesi, että teksti on julkaisuvalmista, elävästi, antautuen kirjoitettua paikallis- ja kulttuurihistoriaa. Se osoittaa kykyä lukea ympäristöä ja rakennusta. Työväentalon historiikissa paikallisvä-estö ja heidän talonsa seurustelevat vuorovaikutuksessa läpi vuosikym-menten. – Palkintoseremonia pidet-tiin ympäristöministeriössä, jossa kansliapäällikkö Lauri Tarasti jakoi ruskeat kirjekuoret. Sponsoreina toimivat silloinen Kansallispankki ja rakennusyhtiö Lemminkäinen. Työväentalon vaiheet tulivat tutuksi ympäri valtakuntaa, kun Päivikin essee julkaistiin Suomen Kunnat 12/1987 -lehdessä.

Suomen apteekkilaitos täytti 300 vuotta 1989. Sen kunniaksi Apteekkariliitto pyysi koululaisia kirjoittamaan apteekkien lääkeva-likoimista kautta historian. Yhdek-säsluokkalainen Jussi Rodriques laati sellaisen reseptin, että se vei miehen palkintomatkalle ihan Tans-kanmaalle asti tutustumaan kirjailija H.C. Andersenin kotiin Odenseen. Tuomaristo arvosti aineen runsasta tietomäärää, joka tekee artikkelista pätevän. Ammattimaiset pillerin-pyörittäjät – farmaseutit, proviisorit, apteekkarit – saivat lukea Jussin lääkesekoituksista Suomen Apteek-karilehdestä 1 / 1990.

Jo pitkälti toistakymmentä vuotta Koulun Kerhokeskus ja Yksityis-yritystäin Säätiö ovat kehottaneet

peruskoulun päättöluokkalaisia paneutumaan yrittämiseen liitty-viin ongelmiin. Somerolaiset ovat totelleet ja aina innokkaasti otta-neet osaa Yritys hyvä – kilpailuun eivätkä turhan päiten: peräti neljä kertaa kirjoittamisyritys on poikanut kultamunan ja somerolaisnuori on lähtenyt Helsinkiin palkinnonhakuun ja samalla tutustumaan johonkin isoon firmaan.

Yritysmailman portit aukaisi ensi kerran 1987 Taina Räyhäntausta, joka asiantuntevalla ja loistotyyllisellä maatilamatkailuartikkelillaan hurma-si arvostelijat. Palkintoseremonioiden jälkeen Fazerin makeistehdas tarjosi kiertokäynnin päätteeksi kassillisen suklaasydämiä kilpailussa menes-tyneille. Tainan teksti julkaistiin Koulun Kerhokeskuksen Viitta 1988 – julkaisussa.

Mikko Kuusto sinkosi 1989 yrityksensä avaruuteen; huima fanta-siakertomus sai sensorit pihtehinsä ja palkinto odotti noutajaansa. Kät-telykierroksen jälkeen Mikko pääsi vaeltamaan G. W. Sohlbergin metalli-tehtaaseen, jossa valmistetaan mm. virvoitusjuoma- ja oluttölkköjä.

Viiden vuoden tauon jälkeen pa-lattiin taas kultakantaan, kun pullo-jen keräysbisneksestä reipasotteisen ja uskottavan kuvauksen laatinut Tuomas Fjällström nouti voittonsa – tekstinkäsittelylaitteen – 1994 opetusministeri Olli-Pekka Heinose-lta. Tutustumiskäynti suuntautui tällä kertaa Helsingin messukeskukseen, jossa tuolloin olivat meneillään kuljetus- ja liikennemessut. Tuomas pääsi aivan näppituntumaan Mika Häkkinen Formula 1 –auton kanssa, valitettavasti itse puikkoihin ei pääs-syt käsiksi.

Heti seuraavana vuonna 1995 Sanna Torkkomäki sai kultaa ja kunniaa asiallisella ja kiinnostavalla tarinallaan lihantuottajan päivästä. Tuomariston mielestä teksti oli sujuvaa ja konstailematonta sekä samalla pohtivaa; tavallisen räntä-sateisen arkipäivän kuvaus nousi symboliksi koko elämän kestävästä positiivisen yrittämisen asenteesta. Palkintojuhlallisuuksien jälkeen seurattiin arkista työtä Anttilan posti-myyntitilausten vastaanotossa: koko ajan puhelimet pärisivät ja virkailijat

näpyttelivät tavarakoodit ja tilaajien osoitteet tietokoneelle; lähetykset luvattiin toimittaa perille pikaisesti ympäri Suomea, myös Somerolle.

Vuosikymmenten varrella rehtori uskoi huostaani yhteensä 2146 oppilasta, jotka ovat ratkaisseet 21598 koetta ja kirjoittaneet yhe-teen 31562 ainetta. Luomisen tuskasta tai riemusta kieliviä kasvoja olen siis saanut katsella riittämiin. Mukavinta opettajan kannalta on tietenkin ollut se, että kirjoittamisen kanssa pähkäillyt oppilas on vuosien vieressä kehittynyt innostuneeksi tekstintekijäksi. Mutta kyllä monen-laisia avaimia on pitänyt kokeilla, jotta on saanut oppilaiden sanalliset aarrearkut auki.

Mieleeni muistuu ensimmäiseltä opettajavuodeltani pikku miehen-alku, joka seitsemännellä luokalla itkua tuhertaen sai ainettaan kokoon nippa nappa kolme riviä. Ankanan yhteisen harjoittelumme ja kovan motivaation ansiosta kuuden vuoden kuluttua samainen nuorukainen ylioppilaskirjoituksissa kirjoitti jo kolme arkkia painavaa asiaa hyvin arvosanoin. Kynälle kykeneviä on entisistä oppilaistani siunaantunut melkoinen liuta: muutama on ruven-nut äidinkielenopettajaksi, aika moni toimittajaksi, ainakin yksi sivutoimi-seksi kirjailijaksi, onpa pari kolme kirjoittanut väitöskirjankin; muutama on mukana eri runoantologioissa ja jotkut innokkaat ovat ryhtyneet lähettämään mielipiteitään sanoma-lehtien yleisönosastoihin.

Viihdyin monien oppilaspolvien kanssa hyvin Kiiruun oppikartanos-sa; mitään syytä työpaikan vaihtoon minulla ei missään vaiheessa ollut. Yhteiselo kollegoitien ja koululaisten kanssa sujui jokseenkin mukavasti; pahemmanlaatuisia konflikteja sattui ylen harvoin. Toisaalta katsoin aivan asialliseksi 33:n opettajavuoden jälkeen siirtyä nostomieheksi, kos-ka sukupolvien välinen kiulu tuntui repeävän aina vain suuremmaksi: nykynuorten arvot, asenteet ja koko ajatusmaailma ovat – luonnollisesti – kuin toiselta planeetalta.

Olin selvästi huojentunut, kun uusi luuta ryhtyi lakaisemaan tiedon-jyviä oppilaiden laariin maaliskuun

Kiiruun koulun työhuonekunnan ammattiyhdistyspomot vasemmalta lehtorit Maija Saari, Pekka Salminen, Marja Mattila ja Jussi Heikkilä (edessä) – lakkokenraaleina 23. 4. 1975.

Hallitus oli vesittänyt peruskoulun yläastetta ja supistanut valinnan mahdollisuuksia jo ennen kuin peruskoulu edes ehti Etelä-Suomeen. Moista petoskauppaa opettajat eivät hyväksyneet, ja siitä syystä organisoitiin päivän mittainen valtakunnallinen mielenosoituslakko. Koulun ikkunassa luki: "Tänään koulussa ei anneta opetusta eikä oteta vastaan tenttejä."

Kuva Pekka Salmisen albumista.

Jallu Siviranta ja opetusministeri Kaarina Suonio Smolnassa 17. 1. 1984.

Kuva Pekka Salminen.

Päivikki Aaku odottelemassa palkintoseremonioiden alkua Helsingissä 19. 5. 1987.

Kuva Pekka Salminen.

Taina Räyhäntausta Karl Fazerin makeistehtaan aulassa 21. 5. 1987.

Kuva Pekka Salminen.

Eipä pääse jano yllättämään tölkkikansaa. Mikko Kuusto G. W. Solbergin tehtaalla 22. 5. 1989. Kuva Pekka Salminen.

Jussi Rodriques ja H. C. Andersen Kööpenhaminassa 18. 5. 1990.

Kuva Pekka Salminen.

Tuomas Fjällström tutustumassa Mika Häkkinen Formula 1 -autoon Helsingin messukeskuksessa 18. 5. 1994.

Kuva Pekka Salminen.

Vuorineuvos Pentti Herkama ja toiminnanjohtaja Vuokko Valkamo luovuttavat palkinnon Sanna Torkkomäelle 24. 5. 1995.

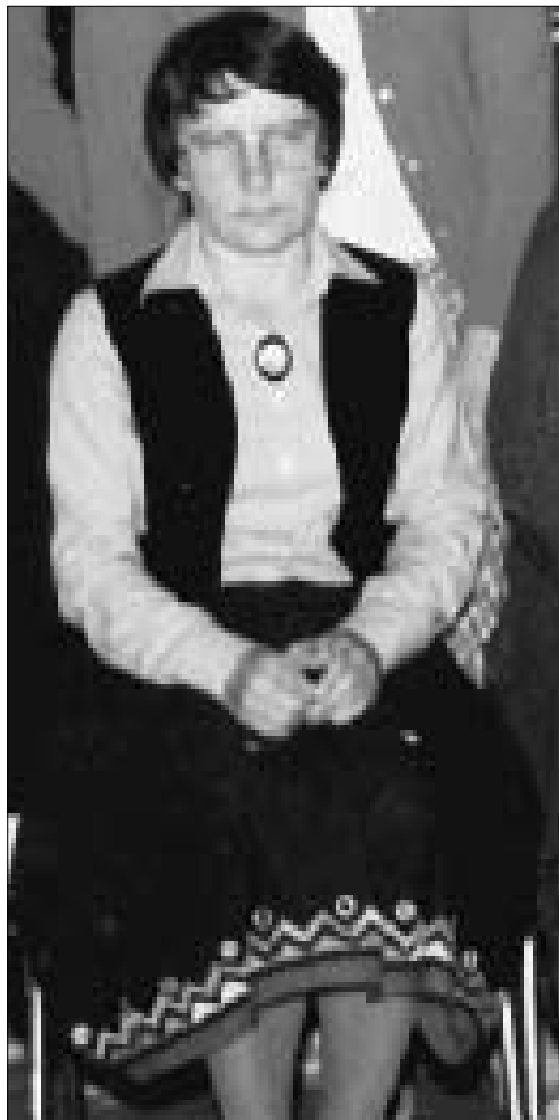
Kuva Pekka Salminen.

Tunnelatauksia Someron lukiossa 1970-luvulla

Tulin Someron lukioon 1972. Kun jo syyskesällä olin töissä kansliassa, ohikulkenut opettaja Anna-Liisa Parko kurkisti uteliaisuuttaan kanslian ovesta sisään ja häneltä lipsahti: "Lukion uusi rehtori, ei kai!" Pienikokoinen naisrehtori mahtoi olla ällistyttävä näky näyttävien miesrehtorien jälkeen.

Rehtoriksi olin nuori – täytin 32 vuotta – vaikka kokemusta oli jo lukion synnystä ja johtamisesta. Silloin eläkeikäää läheneviä lehtoreita pidin vanhoina, mutta nyt kun itse elän tuossa vaiheessa, on vanhuus horisontissani siirtynyt kauemmaksi. Kun me eri ikäiset teimme työtä samassa opettajainhuoneessa, kohtasivat siinä erilaiset kokemusmaailmat ja taustat, silloinen menneisyys ja tulevaisuus. Historian siivet havisivat. Vanhempien opettajien kokeneisuutta ja taitoa kompensoi vastatulleilla nuori rohkeus ja ärhäkkyykskin.

Historian lehtori Eeva Larsen kutoi kaikki välitunnit. Hän sanoi omaksuneensa sen tavan sodan aikana kutoessaan käsineitä ja sukkia rintamamiehille. Puolustustaistelua käytiin silläkin tavalla. Eeva Larsen oli iloinen, pehmeä, lämmin ja herttainen. Joskus kuitenkin hänen kutoessaan kyynel välkähti silmäkulmassa: hänen ensimmäinen miehensä Jouko Saikkala, Someron yhteiskoulun rehtori, oli kaatunut sodassa. Häntä, kuten niin monia muita hänen aikaisiaan nuoria miehiä, oli elähdyttänyt heimoromantiikka; hän oli vannonut uhraavansa kaikkensa Karjalan, Inkerin ja Suur-Suomen puolesta. Sen valan nuori vänrikki täytti. Väitöskirjahaaveet ja koko nuoren miehen tulevaisuus raukenivat sodan tragediaan. Ymmärsin, että opettajana Eeva Larsen oli eloisa kuvailija. Hänen oppilaansa Jouni Erppola – nyt itsekin historianlehtori – piti häntä innostavana opettajana. Muistelen lehtori Eero Pyhänniskan kertoneen, että Eeva Larsenia mainittiin joskus myös itkijänaiseksi,

FK Irja Bergman oli Someron lukion rehtorina vuosina 1972 – 1983

koska taisi puhua lempeän sydämeen käyvästi.

Englannin ja saksan kielen lehtori Anni Halme oli käsitykseni mukaan vaativa, ankara ja uuttera opettaja. Hän oli aina äärimmäisen tarkka ja tyylikäs käyttäytymisessään, puheissaan ja pukeutumisessaan. Hänen oppilaansa Kaija Parko, joka nuoruudessaan tunsikin hänet koulun ulkopuolellakin, sanoi, että Anni Halme oli

hieno ja rakastava ihminen.

Martti Litovaara oli vakaa uskonnon ja psykologian lehtori ja rovasti. Toisinaan Martti Litovaaran ilmeet ja tokaisut kavalsivat sen, että hänessä piili aivan toisenlainenkin ihminen, minkä rooli salli. Hän oli liian tunnollisesti pakottautunut papin rooliin. Nuoruudessaan hän oli laulanut Ylioppilaskunnan Laulajissa. Hänellä oli syytä olla ylpeä komeasta

lauluäänestään. Luokassa hän oli laulanut "Kaks urhoa päin Ranskaa samoaa / on kumpikin Venäjän vanki." Oli tapana, että kun opettaja täytti 50 vuotta, hänen täytyi kestää kollegojen esittämä laulu "Pääsi painuu harmenee / elon ilta ehtii." Eero Pyhänniska kertoi, että laulua ei aikoinaan ollut valittu siksi, että olisi yritetty opetaja väkisin suggeroida vanhuksen rooliin, vaan aivan muusta syystä: opettajakunnassa oli kaksi kilpailevaa laulajaa, Anna-Liisa Parko ja Martti Litovaara. Laulun sävelkulku oli siksi vaativa, että se paljasti, kumpi laulaja peri voiton. Se oli kilpalaulantaa.

Nämä kuvatut lehtorit edustivat Somerolle tullessani mennyttä maailmaa; minä olin heidän silmissään paitsi nuori myös "radikaali", mikä oli silloin pinnalla oleva termi. Vähän hymähdimme toistemme termeille ja arvojen painotuksille, mutta meistä tuli kuitenkin hyvät ystävät. Keskustelimme ja väittelimmekin. Anni Halme, Eeva Larsen ja tuolloin jo eläkkeelle jäänyt kielten lehtori Irja Pulkkinen ja tämän naapuri ja ystävä hammaslääkäri Liisa Koroma olivat kukin luoneet kauniin, viihtyisän kodin ja vaalivat kuvataidetta ja klassista musiikkia. Eeva Larsenia lukuun ottamatta he olivat yksinäisiä naisia, sinkkuja, niin kuin nykyisin sanottaisiin. Heillä oli tapana rakentaa viikonlopuksi täydellinen ateria, jolle he kutsuivat toinen toisiaan ja minutkin lähes heti. Täydellinen ateria käsitti alkuruuan, pääruuan ja jälkiruuan alkuryppyineen, ruokajuomineen ja kahvin tai teen kera nautittuine loppuryppyineen. Kun Anni Halmeen, Irja Pulkkinen ja Liisa Koroman kuolinviesti tavoitti minut, kehuin lehtori Leena Havukaiselle näitä aterioita. "Kuinka monta kertaa sinä tarjosit heille samanlaisen aterian?" hän kysyi. Olisin halunnut vaipua maan alle.

Ateriaa on suomalaisessa perinteessä vanhastaan arvostettu oli se sitten vaatimaton tai runsas. Se on ollut pyhä asia. Valmisruokien ja uuden teknologian tullessa ateriakulttuuri rappeutui. Olen ilahtunut, että se on jälleen palannut. Mikä on ihmiselle sen tervehdyttävämpää kuin pitkä ateria ystävien kesken sil-

loin tällöin! Olen monien muidenkin somerolaisten kuin tässä nimeltä mainittujen kanssa saanut nauttia pitkiä henkisesti ja ruumiillisesti ravitsevia aterioita.

1970-luvun opettajainhuoneessa keskusteltiin vilkkaasti. Opettajakunnan koostumus oli muuttunut aikaisemmista vuosikymmenistä. Ennen opettajat olivat yleisesti keskiluokkaisia tai peräti säätyläisiä asenteiltaan ja ajatustavoiltaan ja "puolueettomia" kokoomuslaisia. Mutta tuolloin Someron lukionkin opettajakunnassa olivat edustettuina jo kaikki puolueet sosialidemokraateihin ja jopa taistolaisiin saakka. Opettajia lähellä oleva kanslisti Anna-Liisa Rosenlund toi myös usein oman vahvan näkökulmansa esiin, ja värikkäästi esiintyvän keittäjän Anna-Liisa Lehtisen mielipiteet kantautuivat myös tämän tästä opettajien korviin.

Vaikka 1970-luku oli puoluepolitiikan läpäisemä, siitä ei Someron lukion opettajainhuoneessa useinkaan käyty mittelöä, vaan keskustelun aiheina olivat, paitsi itse koulutyö, TV-keskustelut, -näytelmät, lehtikirjoitukset, koulutuspolitiikka, valtakunnan tasoiset poliitikot, musiikki. Naisnäkökulman esillä pitäminen ei ollut vähäisin asia. Olen erittäin herkkä sovinismille, mutta sitä en havainnut Someron lukiossa. (En nyt ota tässä huomioon peruskoulun virassa ollutta naista pelkäävää miestä!) Lienen ollut vähän provokatorinen. Kun Britannia oli aloittanut Falklandin sodan Margaret Thatcherin ollessa pääministerinä, lehtori Liimo Vinko tivasi minulta: "Sinä väität, että jos naiset olisivat vallassa, ei syttyisi sotia. Selitä nyt tämä." Minä selitin.

Someron lukiossa oli paljon koulussa hyvin menestyviä oppilaita, mutta lukion opettajat olivat viimeistään 1960-luvulta lähtien joutuneet hyväksymään myös sen, että kaikki oppilaat eivät ole koululahjakkaita, vaan heidän lahjakkuutensa on erilaista ja avunsa muualla. Esim. monet lahjakkaat yrittäjät eivät ole menestyneet koulussa.

Kirjallisuuden valinta oli tärkeää. Kaija Parko ihmetteli, miten saattoi ottaa oppilaiden luettavaksi ja

yhteisen tarkastelun alle tunnetun taistolaisen Aulikki Oksasen romaanin "Isosisko ja pikkuveli". Se oli mahdollista, koska en ollut puoluepoliittisesti leimautunut. Lähinnä sydäntänihan olivat kuitenkin sadut ja myytit. Mahtoiko esim. lukiolainen Timo Sälekari itse tiedostaa, miten Astrid Lindgrenin "Veljeni Leijonamiehi" puhutteli häntä. Pekka Salminen, joka tuolloin opetti myös lukiossa, tarkasteli oppilaiden kanssa viihdettä tutkivasti; se oli silloin uutta. Timo Lehtiseen vaikutti syvästi Toivo Pekkasen "Lapsuuteni". Johanna Pesola arvioi liian kevyeksi kirjavalinnaksi Veikko Huovisen "Havukka-ahon ajattelijan", ja totta kai Hermann Hessen jälkeen se oli aivan toista maata. Somerolle tulovuoteni eräs lahjakas abiturienttityttö kysyi minulta, mitä olin viime aikoina lukenut ja kun kerroin, että aika äskettäin suomennetun Hessen "Lasihelmipelin", hän tokaisi, että sehän on eliittikirjallisuutta. Tuolloin laajojen piirien mukaan sopivaa oli vain yhteiskunnallisesti kantaa ottava kirjallisuus; muu oli subjektiivista omaan napaan tuijottelua. Muutamia vuosiluokkiin Hessen "Demian" ja "Narkissos ja Kultasuu" tekivät järjestyttävän vaikutuksen. Timo Ilvesniemi sanoi, että hän on nähnyt unta Narkissoksesta ja Kultasuusta ja piirtänyt siitä kuvia.

Nykyiset ajat ovat erilaisia kuin 1970-luvulla. Kirjallisuus ei ole yleisesti enää samanlainen syvä elämys, itsensä tiedostamisen, pohdiskelun ja viihtymisen keino, kuin se oli silloin. Se on yhä pienemmän joukon suuri elämys. Ettei tämä vain olisi eliittijoukko. En toivoisi, että kirjallisuuskina jakaisi ihmisiä. Nykynuorisolla on tarjolla paljon muuta. Entä käydäänkö opettajainhuoneissa sellaisia kulttuurikeskusteluja ja väittelyjä kuin tuolloin. Kun kurssimuotoinen lukio tuli vuoteen 1985 mennessä ja sittemmin vielä luokaton lukio, kasvoi tunnollisten ja tavoitteellisten lukio-opiskelijoiden työmäärä ratkaisevasti. Enää ei jäänyt väljää elämisen ja kasvuun aikaa. Niin lukion opiskelijoiden kuin opettajien elämä muuttui hektiseksi. Sivistys ja kasvu vaatisivat kuitenkin hiljaisuutta ja aikaa.

Kollegaani Pentti Hämäläistä en unohda

Pastori Pentti Hämäläinen oli Someron yhteiskoulun uskonnon opettajana sodan jälkeisinä pulavuosina 1947 - 51. Hän oli väkeväsanainen eteläpohjalainen lestadiolaispappi, jonka puheet saivat aikaan hengellistä herätystä ei vain koulussa, vaan myös koulun ulkopuolella, sillä hän kävi ahkerasti pitämässä seuroja pitäjälläkin. Erityisen suosittu oli Hämäläinen Kultelassa. Tämä näkyi siitä, että kyläläiset ostivat pastorilleen joukolla polkupyörän ja toimittivat hänelle silloin vaikeasti saatavia elintarvikkeita, koska huomasivat, ettei nuoren pappisperheen elämä ollut taloudellisesti kehuttavaa.

Pentti Hämäläinen oli paitsi vaikuttava saarnamies myös suuri koiranleuka. Sopivassa toveripiirissä hänen juttunsa olivat joskus melko vallattomia. Mutta hän saattoi suuremmassakin seurassa pamauttaa toisinaan epäsovinnaisesti mojovan repliikin ikään kuin kokeillakseen, paljonko läsnäolijoiden huumorintajussa oli varaa. Kerron tästä yhden esimerkin.

Olimme yhteiskoulun johtokunnan puheenjohtajan Raulon luona Jalmarinpäivillä (20. 11.). Pentti oli ollut pitämässä alkukuusta seuroja Kultelassa ja kertoi tästä: "Minä sanoin, että jollette te kultelalaiset

tapojanne paranna, niin te jouduttu suoraa pääätä helvettiin!" Hän piti pienen tauon ja jatkoi sitten voitokkaasti: "Sen jälkeen ei minulta ole voita eikä sianlihaa puuttunut!" Jalmari Raulo oli vakava ja vastuuntuntoinen seurakunnan luottamusmies, kirkkohallintokunnan puheenjohtaja. Kesti sekunnin, kun hän harkitsi, miten suhtautua mokomaan puheeseen. Mutta sitten hänen vatsansa alkoi hytkyä mahtavasta sisäisestä naurusta hänen vilkaistuaan puhujan naamaan. Siinä oli poikamaisen uhitteleva ja utelias ilme: pysyisivätkö kuulijat mukana? Sillä kertaa kaikki pysyivät.

Vanhan koulun opettajat opettajien pienasuntolan "Kolhoosin" edessä 1946. Oikealta Pentti Hämäläinen, Teppo Siivola, Tapio Horila, Eero Hermas, Eeva Saikkala, Saima Aura, Annikki Arola, Irja Pulkkinen, Tellervo Manni, Stiina Blomqvist, Suoma Vilkki ja Joel Vilkki. Istumassa Anni Halme ja Anna-Liisa Parko.

Kuva Kiiruun koulun arkisto.

Vuosi 1928 oli minulle muistorikas, sillä silloin menin Someron yhteiskouluun, joka oli aloittanut toimintansa edellisenä syksynä. Hiljattain sanottiin eräässä TV-ohjelmassa, että vuonna 1924 oli vain 24 yhteiskoulua, joten ilmeisesti Somero oli alkupäässä.

Oppilaita kouluun ei tahtonut millään löytyä tarpeeksi, ja silloinen rehtori pastori Peltokallio kierteli talosta taloon pyytämässä kouluun niitä, jotka olivat oppikouluikäisiä. Muistan, kuinka hän kävi meilläkin, minä kun olin juuri päättänyt kansakoulun ja sen jälkeen yksivuotisen jatkokurssin, jota Tauno Viljo veti. Isäni oli vähän vastaan ja sanoi, että siellä koulussa tulee lapsista laiskoja talon töihin. Siihen Peltokallio vastasi, että kyllä hän pitää asiasta huolen, sillä hän tarkastaa syksyisin lasten kämmenistä, kenellä on suurimmat känsät työnteosta. Entinen kansakoulutoverini Stig Vinqvist eli Pitkärannan Tutu houkutteli, että tule nyt vaan seuraksi, kun on sama matkakkin. Itsekin olin halukas, ja niinpä sain luvan mennä.

Kaksi ensimmäistä vuotta koulua käytiin Maamiestalon (myöhemmin Suojeluskunnantalo) vinttikerroksessa. Pastori Peltokallio oli johtaja, ja muistan hänet oikein mukavana ja sydämellisenä opettajana. Luvattua kämmenten kesätarkastusta en muista.

Kouluun kuljin jalkaisin, eväspussi föllissä. Oikein huonolla ilmalla vietiin hevosella. Läksyjä oli, mutta niiden lisäksi piti tehdä paljon talon töitä. Aamullakin tarvitsi usein olla apuna lehmä lypettäessä ennen kuin pääsi lähtemään kouluun.

Opetuksen lisäksi järjestettiin kaikennäköistä ohjelmaa, kun täytyi saada rahaa koulutarvikkeisiin, retkiin

ynnä muuhun niin kuin nykyäänkin. Olipa meillä kerran isot arpajaisetkin, joissa päävoittona muistan olleen hevosvetoisen kylvökoneen. Sen voitti Ahti Tuominen, silloin ihan pikkupoika. Hän oli salaa ostanut arvan, ja kotiväki oli vihainen siitä, että poika sillä tavalla pisti rahaa turhuuteen. Mahtoi ääni kellossa muuttua, kun päävoitto tuli.

Sitten järjestettiin teatteriesitys ja näyteltiin Topeliuksen ”Totuuden helmi”. Ei siellä Suojeluskuntatalolla ollut mitään kulisseeja, mutta meilläpä oli kätevä kaikkeen pystyvä oppilas Uuno Syrjälä. Hän oli ensimmäisinä aloittaneita oppilaita. Uuno rakensi meille sopivat kulissit ja maisteri Manninen valitsi oppilaiden keskuudesta näyttelijät. ”Voi kauheata”, täytyy vieläkin sanoa, kun minäkin jouduin ensimmäisenä näyttämölle heti esiripun noustua esittämään yksinlaulun. Muistan vain sen, että laulun nuotti oli vaikea ja sen oppiminen oli työn takana. Yhtään en enää muista, mitä lauloin, mutta hyvin se varmaan meni, koska yleisö ei noussut ja poistunut paikoiltaan. Väkeä oli koko salin täydeltä, sekä vanhempia että nuorisoa, vaikka edes tanssia ei ollut ohjelman päätteeksi. Vanha äitinikin oli hevoskyydillä tuotu katsomaan fliikkansa esiintymistä. Näytelmää kehuttiin kovasti ja rahaa saimme paljon kokoon.

Niin sitä mentiin vuosi kerrallaan, kolme viimeistä vuotta rehtori Joel Vilkin johdolla kunnansairaalaksi aiotussa rakennuksessa. Vilkki oli opettajana etevä ja vaativa, välituneilla hän vietti paljon aikaa meidän kanssa jutellen ja oli hauska ja seurallinen. Löysin hiljattain vintiltä vanhat todistukseni, ja niitä oli mukava tutkia. Näkyi, että alkuun olin ollut ahkera, mutta sitten, kun aloin olla jo iso liikkahatikka, ei koulunkäynti ihan aina maittanut. Rehtori sai aihetta moittia: ”Ai jai, Selma, minä tiedän, että sinä osaisit, mutta kun sinä et lue.”

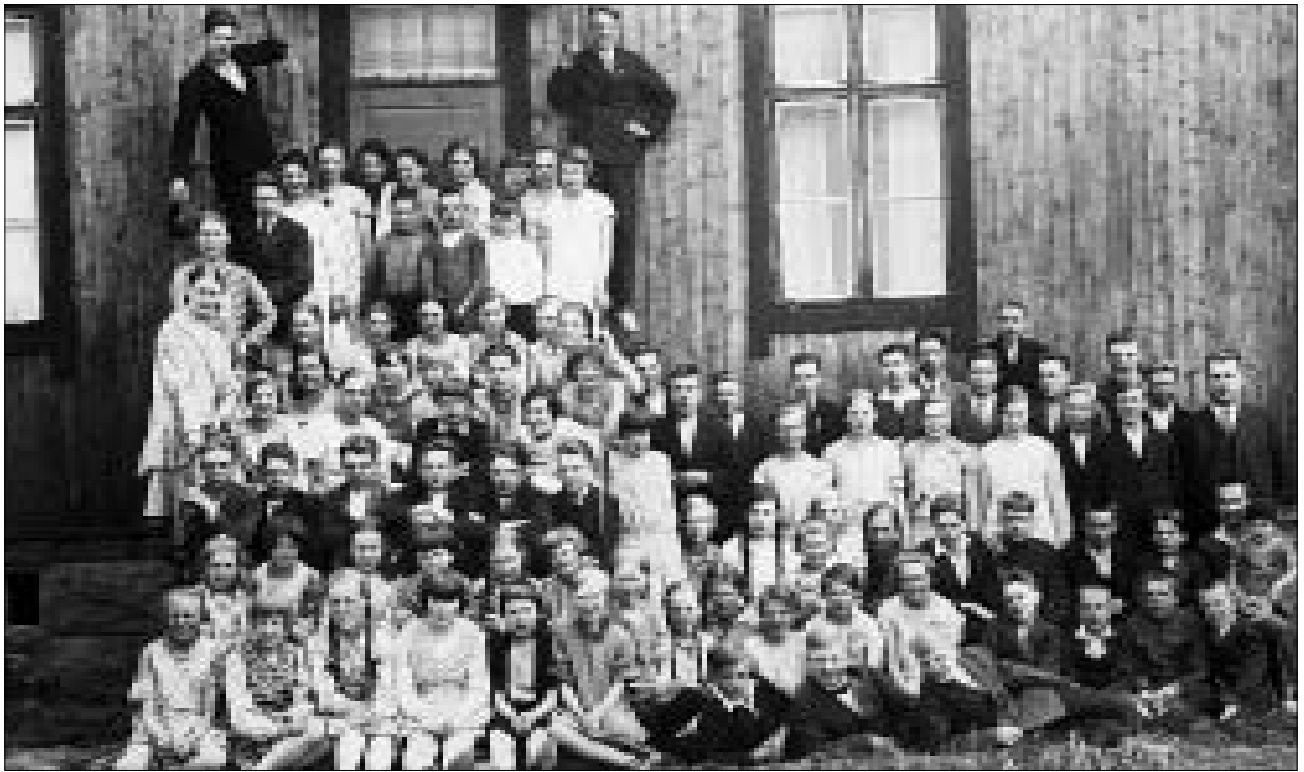
Voimistelussa ja laulussa pärjäsinkin

hyvin, samoin kaunokirjoituksessa. Meillä oli kaunokirjoitusvihko, johon mallien mukaan kopioitiin mustekynällä. Peltokallio tykkäsi käsialastani ja olisi halunnut lähettää vihkon Tukholmaan johonkin koululaisten kilpailuun, mutta myöhästyi jostain syystä määräajasta. Näkemättä jäi, kuinka olisin pärjännyt.

Kasvioppi oli lempiaineeni. Sitä opetti Suoma Vilkki. Kesäisin piti kerätä kasveja, muistaakseni yhteensä 150 kpl, ja siihen olin kovin innostunut. Teimme pitkiä keruuretkiä polkupyörillä semmoisella viiden hengen porukalla, aina Piikkiötä ja Perniötä myöten. Matkassa oltiin pari päivää, yövyttiin heinäladoissa. Muistaakseni meillä oli peltiset kipat, joihin kasvit pantiin veteen. Sitten kotona präsätyt kasvit kiinnitettiin herbaarioon ja varustettiin nimilapuilla, joissa oli kaikkien taiteen sääntöjen mukaan kasvin tiedot latinalaisia nimiä ja kasvupaikkoja myöten. Kaikki piti opetella myös ulkoa. Joel Vilkki tarkasti minun herbaarioni ja piti kuulustelun. Muistan, kuinka hän kehui kasvejani ja sanoi: ”Tulepas nyt sinäkin Suoma katsomaan, kuinka hyvät kasvit Selmalla on.” Suoma tuli ja arvioi: ”No, ei ne nyt niin erinomaisia ole.” Minua harmitti. Mutta oli niistä muutama kumminkin kelvannut koulun kokoelmiin, koska vielä 1960-luvun puolivälissä niitä kuulemma oli kiertänyt kasviopin

Taitelija Uuno Syrjälä noin vuonna 1932. Somero-Seuran kuva-ar-

Someron yhteiskoululaiset vuonna 1930. Opettajat Tyyne Manninen, Jussi Peltokallio, Suoma ja Joel Vilkki.

Kuva Lahja Aukion. Kuvan henkilöt tunnistettuna lehden lopussa.

I luokan oppilaat: Aarikka Henna, Alén, Sulo, Gylling Artturi, Hakala Vilho, Harju Jorma, Helenius Sanelma, Hurmerinta Sirkka, Kallo Hilka, Leino Martta, Leppänen Siiri, Manni Mirjami, Maunu Eino, Metsola Lahja, Rintala Helvi, Salo Helmi, Salomaa Helmi, Simola Lahja, Tuominen Alli, Virtanen Osmo.

II luokan oppilaat: Ahlgrén Tuovi, Apronen Mari, Elomaa Suoma, Harju Eero, Harju Irja, Helenius Olga, Helle Irja, Hiidenheimo Irma, Hiidenheimo Maija, Hiidenheimo Pentti, Hovila Meeri, Laiho Aimo, Lehtimäki Lyyli, Lindén Selma, Lindroos Kaino, Lintula Tyyra, Lähteenmäki Kerttu, Maasilta Alpo, Maunu Paavo, Mattila Aino, Mäenpää Aarni, Mäki Eeva, Mäkinen Eino, Nieminen Naimi, Oksanen Eine, Pajuniitty Elli, Peltoniemi Siiri, Pelto-Timper Aini, Rehumäki Sulo, Saksa Pauli, Salo Rauha, Similä Helvi, Suominen Onni, Söderström Leo, Teränen Annikki ja Tuorila Veera.

III luokan oppilaat: Aarikka Aino, Ali-Yrkkö Mauno, Avellan Aarne, Gylling Karl Vilhelm, Heino Sulo, Hiltunen Taimi, Hossi Onni, Hovila Jouko, Hovila Kaino, Jalava Tuuria, Jutila Aino, Koskinen Elma, Laaksi Irja, Lahtinen Veikko, Laine Anna, Lehtinen Saida, Lintula Toini, Malenius Pentti, Mäkinen Kaarlo, Mäkinen Matti, Mäkinen Soile, Paikkari Tyyne, Raitanen Raakel, Ritvanen Heikki, Salminen Armas, Salonen Hilka, Salonen Kaisa, Sariola Kirsti, Sirén Reino, Syrjälä Uuno, Vakkuri Erkki, Vettervik Aliisa, Vikstedt Birger, Viljanen Lyyli, Vinqvist Stig, Virta Meeri ja Virtanen Arvo.

tunnilla näytillä.

“Hassutusta” eli hauskuutta oli oltava koulussakin. Joskus sitä tuli itsekkin järjestettyä, mutta vähän väärässä paikassa. Kerran oli vanha kanttori Salminen pitämässä meille laulutuntia. Kun hän selin luokkaan soitti urkuharmonia, rupesin minä seisaaltani kovin lyömään kaksin käsin tahtia, huidoin ja heiluin. Kanttori huomasi ja suuttui: “Ja Lintteeni ulos!” Lindeeni lähti ja meni katselemaan elokuva- ja tanssi-ilmoituksia.

Me olimme loppuvuosina jo aika

vanhoja keskikoululaisiksi. Mieli alkoi tehdä tansseihin ja muihin nuorten rientoihin. Siihen aikaan piti pyytää rehtorin lupa, jos halusi johonkin mennä, eikä Vilkki ollenkaan hyväksynyt tansseissa käyntiä. Meitä tyttöjä eivät ainakaan kiellot pidätelleet, ja kerrankin, kun Mustialan opiston pojat järjestivät Maamiestalolla tanssit, niin sinnehan me tytöt painelimme. Mutta eikös vaan Vilkki tullut sinne katsomaan, ja niin me kärysimme. Olisikohan rehtori saanut vihiä asiasta joltain taholta. Meidät määrättiin aamulla kansliaan

puhutteluun. Haukkumiset siitä tuli ja muistaakseni jälki-istuntoa, muttei sentään onneksi muistutuslappua kotiin tuliaisiksi.

Vuonna 1933 oli keskikoulun päätöstilaisuus. Silloin ei Somerolla voinut jatkaa lukiossa, niinpä minäkin hain ja pääsin Kangasalan emäntäkouluun. Nyt olen jo 89 vuotta täyttänyt ja vieläkin muistelen kouluvuosiani suurella lämmöllä ja kaipauksella. Meillä oli hyvä porukka ja semmoinen “kaveria ei jätetä” -

Rehtori Joel Vilkin oppilaana

Oli syksy 1929. Someron yhteiskoulu aloitti kolmatta lukukauttaan ensimmäisissä omissa tiloissa aikoinaan sairaalaksi aiotussa rakennuksessa. Koululla oli uusi rehtori, maisteri Joel Vilki. Someron yhteiskoulu alkoi elää.

Eräänä syyskuisena aamuna pastori Peltokallio, koulumme perustaja ja tähänastinen johtaja sanoi touhukaaseen tapaansa: "Onnitelkaa nyt rehtoria! Hän on saanut pojan." Juhani Vilki oli syntynyt. Siihen aikaan oltiin ujoja ja aristeltiin vielä uutta rehtoriakin, mutta käsky oli käsky ja on-nea tuli ilmoille melko surkeasti. Minusta tuntui, että rehtori piti sitä pikemminkin oppitunnin häiritsemisenä ja yksityisasioihin puuttumisena.

Nuoremman sisareni Kaisan kanssa ajoimme kouluun huonoilla polkupyörillä. "Ei ol jarruu, ei ol jarruu", oli Kaisalla tapana huutaa kääntyessämme oppilaita täynnä olevalle kapealle koulutielle. Uusien tilojen myötä koululla oli nyt myös juhlallinen kemian luokka mustine pöytineen. Kemia olikin mieliaineeni. Tähtitiedettäkin opeteltiin. Muistan,

kuinka kerran sananmukaisesti tunsin putoavani maan pinnalle kellon soidessa tunnin lopulla.

Matematiikan tunneilla rehtorilla oli joskus tapana kiertää pulpettirivit nähdäkseen olivatko oppilaat tehneet kotitehtävät. Istuimme Kaisan kanssa vierekkäin. Lähtökiireessä Kaisan geometrian vihko oli jäänyt kotiin ja Kaisa tokaisi: "En sellaisia ympyröitä viitsinyt kouluun kantaa." Rehtori vain hymyili ja jatkoi matkaansa. Vilki piti siitä, että hänelle puhuttiin vapaasti, eikä häntä pelätty. Mitään kurinpidollisia vaikeuksia rehtorilla ei ollut. Joskus saimme tunnin alussa metelöidä hetken täyteen ääneen. Sitten hän pienellä kämmenen liikkeellä "katkaisi" melun ja opetus saattoi alkaa. Se oli aina mielenkiintoista. Niillä tunneilla ei tullut mieleen ratkoa ristasanatehtäviä eikä kirjoittaa kirjeitä vanhemmalle sisarelle. Järisyttävänä jäi mieleeni lause: "Matematiikka on sääntöjen unohtamista." Itselläni oli täysi työ sääntöjen kanssa. Käsitin kuitenkin, mitä matematiikka ymmärtäjälleen antaa. Nautin opetuksesta.

Kun rehtori sai tietää, että kotona-

ni suuri äkerö-omenapuu oli haljennut keskeltä kahtia hedelmien painosta, tuli hän kaksi suurta rautanaulaa mukanaan ja omin käsin naulasi puun yhteen. Niin se tuotti hedelmää vielä useita vuosia kunnes sitten menehtyi talvisotatälven pakkasissa.

Rehtori oli aikaansa edellä. Luonnonmukainen viljely kastematoineen oli asia, josta paljon puhuttiin. Samoin: "Lapset pitäisi saada kouluun 6-vuotiaana." Nämä molemmat ovat nykyisinkin ajankohtaisia asioita.

Olimme ensimmäinen 5. luokka, joka sai päästötodistuksen Someron yhteiskoulusta. Koulu jäi silloin viisi-luokkaiseksi keskikouluksi. Päättäjäispäivänä rehtori kutsui kaikki koulunsa päättäneet oppilaat Kiiruulle Tapaninpäivän jälkeisenä iltana kello 18. En tiedä, miten pitkään tämä tapa oli käytössä, mutta alkuvuosi-na niissä mukana olleena muistan, kuinka ne olivat mukavia tilaisuuksia. Kiiruun iso, kynttilöin valaistu eteinen loi jo juhlatunnelman. Vastaanotto oli lämmin ja vieraanvaraisuus sisällä oli ikimuistettavaa.

Ensimmäinen V luokka vuonna 1932. Edessä vasemmalta Kirsti Sariola, Anna Laine, Tyyra Lintula, Hilkka Skutnabb, Kaarlo Palosuo, Aino Aarikka, Aliisa Vettervik, Irja Laaksi, Kaisa Salonen. Takarivissä vasemmalta Vuokko Mäkinen, Raakel Raitanen, Saida Lehtinen, Aino Jutila, Hilkka Salonen, Stig Vettervik, Kaarlo Mäkinen, Karl Vilhelm Gylling, Mauno Ali-Yrkkö, Jouko Hovila, Uuno Syrjälä, Kaino Hovila, Pentti Malenius, Reino Sirén ja Birger Vikstedt.

Kuva Kaarina Tiissan.

Muistoja Someron yhteiskoulun alkutaipaleelta 1929 – 1934

Vanha yhteiskoulu vuonna 1946. Kuva Raimo Ali-Yrkön.

Kun vuonna -29 yhteiskouluun pääsin,
kovasti ahkeroida päätin.
Ekaluokalla ruotsia jo kovin luettiin,
”borta bra, men hemma bäst” hoettiin!

Koulu oli pieni, ei juhlasaliakaan lain,
siksi suojeluskuntataloa käytettiin vain.
Siellä voimisteltiin ja laulettiin,
näytelmät harjoitettiin ja esitettiin.

Oli siellä talviaamuisin kylmä niin,
kun kahta kaminaa vain lämmitettiin,
vaan eihän lapset koskaan palele,
jos vain opettajat tarkenee.

Kun juhlasali ja pari luokkaakin,
koulutaloksi rakennettiin,
upeaksi muuttui kaikki niin,
laulu- ja voikkatunnit siellä pidettiin.

Juhlasalia myös monenlaisiin,
kulttuurierientoihin käytettiin,
joskus konserttikin pidettiin,
ja yhdistyksille vuokrattiin.

Rehtori Vilkki oli uudistusten mies.
Koulukirjastonkin keksi, kukaties.
Kun joka oppilas markan toi,
monta kirjaa sillä ostaa voi.

Koulukeittolankin hän järjesti,
Ida Mäkelä puurot keitti.
Marjaretki oli koko koulun toimi,
talven marjat oppilaat kun poimi.

Kesällä kasveja kerättiin ja prässättiin,
hyönteiset ja perhoset pyydystettiin.
Oli hauskaa ja hyödyllistä
tehdä näitä luontoretkeä.

Saksan kieltä luettiin,
matikkaa me opittiin.
Kuin seikkailua fysiikan lait,
jäi muistiin kielioppi, kait.

Pastori Armo Aarnio, paras luokanvalvoja,
opetti kirkkohistoriaa ja elämän oppia,
vei luokkaretkelle ikimuistoiselle,
Turkuun paikoille muinaisille.

Opetus oli laajaa, hyvää,
monta tiedon jyvää
voi vanhanakin muistaa,
ja mielessänsä toistaa.

Kaikki opit mieleen painui,
vain historia kai unohtui.
Joskus opettajaa kiusasimme,
niin typeriä kun olimme.

Kouluun pätevät opettajat saatiin,
oppilaille tiedonjyvät taattiin.
Keskikoulu kunnialla suoritettiin,
jotkut pääsi jatkokoulutuksiin.

Someron yhteiskoulua kiittää saa.
Ei vanhanakaan saata unohtaa,
tuota jaloa opetusta elämäni polulla,
se auttanut on monella tavalla.

Minulla är en docka

En ole paljasjalkainen somerolainen, vaan muutin Somerolle 1930-luvun alkupuolella Turusta, jossa olin ehtinyt käydä Kerttulin kansakoulun ensimmäistä luokkaa miltei kokonaisen lukuvuoden. Seuraavat kolme vuotta kitkuttelin sitten Someron kirkonkylän kansakoulussa. Alakoulu vielä menetteli. Haaveilin jatkuvasti paluusta Turkuun. Yläkoulussa muuttotoiveeni lässähtivät kasaan, ja koulussa oli kaikenlaisia harmejä, joista kamarin oli ylenpalttinen käsityövimma. Muistini mukaan keskiviikkoisin piti lukujärjestyksen mukaan olla kolme tuntia käsitöitä, mutta tavallisesti se venyi viideksi tunniksi ilman välitunteja ja täydellisen puhekiellon alaisena. Tuon tuostakin jatkettiin muitakin koulupäiviä ”tyttöjen ylikäsítőinä”. Kun kitisin kotona koulunkäynnin kurjuudesta, lohdutti äitini minua sanoen, että pian pääsisin yhteiskouluun.

Niin pääsinkin, ja siihen loppuivat koulukurjuudet ja Turkuun ikävöinti. Alkoivat leppoiset kouluvuodet ensin keskikoulussa ja sitten lukiossa. Ohi olivat ylikäsítőiden riesat, eikä puhuminen enää ollut kuolemansynti. Opettajien kanssa saattoi jutella, nauraa ja kysellä. Opettajia oli useita. He olivat eri näköisiä, eri tapaisia ja erilaisissa vaatteissa (mikä vaihtelu) ja opettivat eri aineita. Yhteistä heissä oli inhimillisyys. Enää ei korvissa kaikunut karttakepin pauke pöytää vasten ja komento: ”Ei saa puhua puolta sanaakaan.”

Tämä vapautunut ilmapiiri kai olikin se tekijä, joka sai minut ja monen muun koulussa viihtymään. Ulkonaisissa puitteissa ei ollut hurraamista. Luokkahuoneet olivat karuja, pulpeteissa näkyivät edellisten kynän ja puukon käyttäjien jäljet. Aamuhartauksiin marssittiin juhlasaliin monot jalassa, ja vähän myöhemmin samalla lattialla jumpattiin. Karnein paikka oli ”pukukoppi”, jonka ah-taudessa yritettiin vaihtaa vaatteita voimistelua varten. Suihkuista ei ollut

Kirsti Laurila, os. Välke. Kuva Claire Välken.

tietoakaan ja hien haju oli kuvottava. Aineluokkia ei ollut, ei kielistudioita, ei tietokoneita, vesijohtoa, keskuslämmitystä, kouluruokailua eikä karkkiautomaattia, mutta mitäpä siitä. Vahtimestari-Ida lämmitti aamuvarhaisella uunit, pulpetit pestiin lomien aikana, ruokatunnilla ehti kotiin syömään ja samassa luokkahuoneessa menivät kalloon kaikki opetetavat aineet.

Oppiaineissa ei ollut valinnan varaa. Ei ollut mahdollisuutta valita kielten välillä tai lyhyen ja pitkän matematiikan välillä, laulun tai piirustuksen välillä. Kielen luku aloitettiin myöhemmin kuin muisa oppikouluissa. Kansakoulun läpikäyneet näet pääsivät suoraan toiselle luokalle, ja siksi ruotsin luku aloitettiin vasta toiselta luokalta ja

saksan kolmannelta luokalta. Koulu taisi olla matematiikkapainotteinen, kuten nykyään sanottaisiin. (Omat pojanpoikani käyvät jalkapallopaineotteista yläastetta.)

Monelle toiselta luokalta oppikoulunsa aloittaneelle ei koulunkäynti aina tainnut olla herkkua. Kotiin oli pitkä matka, usein asuttiin ”kortteereissa” ja kotiin päästiin vasta lauantaina saunomaan ja hankkimaan evästä seuraavalle viikolle. Kun ei elämänsä aikana ollut kuullut juuri muuta kieltä kuin suomea Someron murteella, oli vaikea käsittää, että toisen kielen rakenne on erilainen kuin oman äidinkielen. Siihen aikaan ei ollut televisiota ja radiotkin olivat vielä harvinaisia. Ulkomaanmatkoja ei tehty eikä ”mettäkulmalta” usein käyty edes Joensuussa elokuvissa. Niinpä ruotsin opiskelu meni monelta ”pipariksi” ja maisteri Aili Harvola jakeli kokeista seuraavanlaisia arvosanoja: ”yks miinus”, ”yks miinus, aivan toivotonta” ja ”yks miinus ja henkselit päälle”. Hieman lievempää toivottomuutta esitti kahdeksannella luokalla maisteri Marjue Jousimaa, joka huokaisi, että Helsingissä voi sentään oppia kadulta vaikka ”Romukauppa - Skrothandel”, mutta Somerolla ei mitään. Toisen luokan kielikukkasista on mieleeni jäänyt käännös: ”Minulla on nukke. Sillä on leninki. Minulla är en docka. Ty är en klänning.” Ilmankos jättiläiskokoinen toinen luokka oli kutistunut seuraavana syksynä, kun kolmatta luokkaa aloitettiin.

Sitten tapahtuikin suuri mullistus niin Someron yhteiskoululaisten kuin muidenkin suomalaisten elämässä: tuli sota ja sen mukana melkoinen määrä muutoksia, joita sattuiikin sitten koko kouluaikani loppuun saakka. Aluksi koulu suljettiin, siellä vastaanotettiin siirtoväkeä ja koulutettiin sotilaita ja rullattiin sideharsoja ja sidottiin havuseppeleitä sankarihautajaisiin. Sittemmin vuonna 1941 kaatui rehtori Jouko Saikkala ja joukko oman koulun poi-

kiakin. Suomenopettaja Tapio Horila oli vuosi vuoden jälkeen sodassa ja meitä opetti vaihteleva joukko kaikenkarvaisia sijaisia. Kävi haa-voittunut upseerikin asepuvussaan meillä välillä luettamassa Vänrikki Stoolia.

Muutenkin opettajia tuli ja meni. En tiedä, miksi he tekivät näitä pikapyrähdyksiä pieneen koulupahaseemme. Kerrotaan, että Anna Slöör tuli Somerolle eläkeläisenä opettajaksi kananmunien toivos-
sa. Hämmästyttävän hyvin nämä pikavierailijat tuntuivat sopeutuvan koulun rentoon ilmapiiriin. Ilmeisesti vanha kantajoukko, Joel Vilki etunenässä sai puhalletuksi tulijoihin koulun henkeä. Me oppilaat olimme tottuneet tärkeilemättömyyteen. Kun Helsingin Koelyseo sitten sodan loppuvaiheessa evakuoitiin Some-
rolle, ällistyimme mm. seuraavaa tunninkulkunäytelmää: järjestäjä seisoi katederin vieressä, avasi opettajalle päiväkirjan ja ojensi auki kierretyn täytekynän. Meidän maikat osasivat toki itsekin avata kirjan ja ottaa kynän kouraansa. Eikä meidän päiväkirjaan paljoa kirjoitettukaan, muistutusten antamista pidettiin opettajan kyvyttömyyden merkinä. Joel Vilkin viisauksia oli sekin, että tunnilta pinnaaminen käsitettiin hölmöydeksi. Miksi laiminlyödä opetusta, josta maksettiin ja kaikki!

Luulen, että aika hyvin ymmärsimme, että koulunkäynti ei ollut pakko vaan etuoikeus. Ei meitä pakotettu mihinkään, eikä meiltä vaadittu mahdottomia. Koululla ei ollut velvoittavia perinteitä, meidän ei tarvinnut seurata kenenkään jalanjalkia, eikä meitä voitu edes verrata edellisvuoden abeihin, koska sellaisia ei yksinkertaisesti ollut. Meille kyllä tähdennettiin, että meidän työtämme on opiskelu, mutta erinomaisten tärkeää oli myös maanviljely ja muutkin kunnialliset elinkeinot. Ei meistä yritettykään kasvattaa merkikhenkilöitä, vaan tavallisia kunnon ihmisiä. Sellaisia meistä kai suurin piirtein on tullutkin. En ainakaan muista kuulleeni rötösherroista enkä kohumisseistä, jotka olisivat Some-

Koulutyön kasvun vuodet

Äidin pyörä särkyi Suutelan tiehaarassa Sylvällä, kun ajoimme syksyn pääsykokeisiin yhteiskouluun. Äidin ohjeiden mukaan jatkoin matkaa yksin ja löysin oikeaan paikkaan. Puolet yrittäneistä pääsi kouluun. Asuin koko kouluajan Rostin talossa iäkkään lapsettoman Fredrikssonin perheen luona. Lauantain koulupäivän jälkeen ajettiin kotiin hevosella. Joskus menin Osuuskaupan viljankuljetusautossa paperisäkkien lomassa seisten, joskus kävelinkin. Sunnuntai-iltana palasin linja-autolla.

Sota-aikoina koulunkäynti joskus keskeytyi. Usein oli uusia luokkatovereita. Karjalan siirtoväki etsi paikkaansa. Myös kaupungeista tuli oppilaita pommituksia pako. Tulipa kokonainen koulukin Helsingistä. Siirryimme vuorolukuun ja saimme uusia opettajia siirtokoulusta. Aamuisin marssimme jonossa voimistelusaliiin aamuhartauteen. Niissä tilanteissa saimme myös tiedotuksia, joskus nuhteitakin. Rangaistuksia ei rehtori Vilkin koulussa tunnettu. Aina hän vetosi oppilaiden omaan vastuuseen ja oikeudentuntoon. Joskus saimme ohjeita esimerkiksi siitä, moneenko kerhoon sai kuulua. Joillakin harrastukset haittasivat opiskelua. Joku uusi opettaja tokaisikin: "Ei tämä mikään koulu ole, paremminkin harrastustalo."

Noin neljäkymmenen oppilaan luokka hupeni lukioon siirryttäessä

vajaaseen kahteenkymmeneen. Opettajat alkoivat meitä teititellä. Rehtori vain totesi jatkavansa sinut-
telua. Luokka pieneni edelleen niin, että viimeisellä luokalla ympärilläni oli kahdeksan poikaa. Joku vakuutti, ettei minulla ollut mitään mahdollisuutta pärjätä heidän kanssaan puoli kiloa kevyemmällä aivoillani! Joskus pojat marssivat toiseen luokkaan katsomaan naiskauneutta.

Pojat olivat mielestäni taitavia piirtäjiä ja osaavia matematiikassa. En saanut aikaan ex libristä. Opettaja hahmotteli siihen suuret askeleet johtamaan metsään ja selitti, että Helinä oli mennyt hirttäytymään, kun ei osannut piirtää. Paljon varmaan vapautui, koska myöhemmin olen maalannut, joku töistäni on seinälänikin. Minulle lankesi luonnostaan "puhe miehelle" pidettäväksi äidin-
kielen tunnilla. Se on ollut elämäni vaikein tehtävä ja valvotti monta yötä. Pidin puheen ja myöhemmin lukuisia muita luentoja. Olen niistä nauttinut. Koulun tuoma velvoite oli tarpeellinen vapauttaja.

Jotkut opettajat totesivat luokasamme, että tuo tyttö tulee täällä hyvin kasvatetuksi. Kasvoin ainakin ikuiseksi opiskelijaksi. Licensiaatin työni on tarkastettu vasta äskettäin, sillä nuorena oli kiire työhön. Nyt olen opiskellut avoimessa yliopistossa kulttuurihistoriaa Turussa, kuten rehtori Vilki aikoinaan neuvoi.

Eipä monilla ole ollut niin viehät-

Ylioppilaat vuonna 1949. Vesa Rantanen, Esko Joro, Seppo Salonen, Veikko Seppänen, Helinä Koskinen, Pekka Erppola, Pentti Henriksson ja Viljo Forström. Kuva Sirkku Erppolan.

Sattuipa kerran

Sattuipa kerran lukee erään nuottini yläkulmassa. Kappale on Antonin Dvožakin "Humoreski". Huomautus lukee nuotissa siksi, että tyttöjen uusi, nuori ja innostunut voimistelunopettaja Oili Kuusinen, sittemmin Ahlstedt, oli laatinut voimistelukoreografian kyseiseen kappaleeseen ja säestysnuotit ovat jääneet nuottikokoelmiini siksi, että sain säestää Oilin laatiman esityksen. Muistan erään toisenkin numeron, jonka nuotit hukkuivat harjoitusvaiheessa. Ei auttanut muu, kuin kirjoittaa säestysnuotti uudelleen ja tilanne oli sillä pelastettu.

Tämä tapahtui varmaan samoihin aikoihin vuonna 1954, kun lukion II-luokkalaisina esiinnyimme koulun juhlassa orkesterina tai paremminkin triona. Solistina toimi luokkamme lahjakas muusikko Eero Peltö-Timperi, joka paremmin muistetaan lempinimeltään Napero. Hän on jo poistunut keskuudestamme, mutta säilyy ikuisesti muistoissamme pitkänhuiskeana ja ujohtymyisenä kivana kaverina.

Naperon soittimena kuvan kokoonpanossa on huuliharppu, mutta hän oli parhaimmillaan improvisoijana pianon ääressä. Kukaan ei varmaan ole unohtanut hänen soittamaansa Harry Lime Theme -kappaleita, joka rönkyi hänen pitkistä, notkeista sormistaan. Samanlainen "Harry Lime" kuului myös omaan ohjelmistooni noihin aikoihin. Olin käsin kopioinut sen soitonopettajani Herman Kantolan pianon päältä löytämästäni nuotista. Sain soittaa sen satoja kertoja voimistelutuntien alussa tanssimusiikiksi ennen opettajan saapumista. Rumpalina eli "soittajan parhaana ystävänä" toimi Rauno Äijälä. Hänen myöhemmistä musiikkiharrastuksistaan en tiedä, mutta rytmi ainakin oli veressä tuolloin.

En muista juhlassa esittämäämme ohjelmistoa, mutta kai se jotain evergreenia oli. Minä sain olla orkesterin pianistina, koska piano

oli minun instrumenttini. Jossakin vaiheessa juhlaa, ehkä aivan alussa, pukeuduin täysin siniseen Nukku-Matin asuun aina myssyä myöten ja sullouduin sateenvarjoineni pieneen polkuautoon. En muista tarkkaan, kuinka entré sujui, mutta joku, varmaan Hammarenin Anja, lauloi Sininen uni -nimistä laulua.

Ehkä tämä juhlasoitto oli alkusysäys myöhemmälle orkesterimusiikkoharrastukselleni. Jo seuraavana kesänä soitin kolme kuukautta pianistina Olavi Kasarin tanssiorkesterissa Lappeenrannan Kasinolla. Sen jälkeen musiikki onkin ollut koko elämäni, ja elämäni musiikkia sen

Luokkamme orkesteri 1954. Eero Peltö-Timperi soittaa huuliharppua, rummuissa Rauno Äijälä ja Eeva Aukio pianon ääressä.

Valokuva Otto Aukio.

Eeva Aukio nukkumattina karonkassa vuonna 1954.

Valokuva Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkistosta.

Oppilaiden tanssit opettajienhuoneessa

Rostin talo 1960-luvulla. Kuva Kiiruun koulun arkisto.

Olin Someron yhteiskoulussa 1950-luvulla, jonka puolivälissä uuden koulurakennuksen "Opinsaunan" ensimmäinen osa valmistui. Koulua käytiin välillä vuorolukunakin ja useissa eri rakennuksissa. Vanhan koulun, Opinsaunan ja rehtori Vilkin talon Kiiruun lisäksi koululuokkia oli myös nykyisen Joensuun tien varrella sijainneessa Rostin talossa. Sisään tultiin kauniin lasikuistin kautta eteiseen, josta mentiin suoraan suurempaan luokahuoneeseen. Eteisestä oikealla oli pieni huone opettajaa varten. Kuudes luokka (nykyään lukion ensimmäinen) oli se, joka katsottiin sopivimmaksi opiskelemaan etäälle muista koululuokista.

Meidän luokkamme oli viimeinen Rostin luokka. Luokallamme oli 28 oppilasta, 14 tyttöä ja 14 poikaa, ja luokanvalvojamme oli lehtori Eero Pyhänniska. Vuosi oli tapahtumista rikas ja jäi todella mieleen. Opettajat juoksivat edelliseltä tunnilta toisista rakennuksista meitä opettamaan ja kiiruhtivat taas välittömästi tunnin jälkeen seuraavaan kohteeseensa, niin että me saimme nauttia ihanaa vapaudesta kaikki välitunnit. Olimme kuitenkin vastuuntuntoisia kansalaisia, ja kaikki sujui lähes asiallisesti. Mielestämme asiaan kuului, että ns. opettajainhuone oli välitunneilla käytössämme tanssialonkina. Siellä oli kielitunteja varten

gramofoni (taisi toimia veivillä) ja rehtorin kansliasta lainattujen levyjen tahdissa tanssimme niin valssit, foksit kuin rock´n rollitkin. Yhden tehtävä oli istua ikkunalla ja ilmoittaa, milloin opettaja oli tulossa. Sitten äkkiä musiikki poikki, huone tyhjäksi ja naamat peruslukemille. Kerran kylä kävi niin, että opettajainhuoneen kattopaperi halkesi keskeltä, kun meno oli niin hurjaa. Itsestäänhan se meni, me ilmoitimme.

Kansliasta lainattujen levyjen joukossa oli myös "Oi missä yösi

vietitkään", joten selvää on, mistä luokkatoverimme Nummisen Make myöhemmin sai idean laulaa ja levyttää sen itsekin. Koska halusimme kuunnella myös kansainvälistä musiikkia, lähetettiin Kuisman Pete levyostoksille ihan Helsinkiin asti. Keräsimme rahaa levyä varten, mutta matkan hän joutui tekemään peukalokyydillä. Olimme ikionnellisia, kun Pete saapui mukanaan "Somewhere over the rainbow" ja "Lullaby of Birdland"-levy. Uudet rytmit ja musiikit,

Lehtori Eero Pyhänniskan luokka vuonna 1956 Rostilla. Takaa vasemmalta Lassi Kantola, Mauri Numminen, Yrjö Avellan, Seppo Vesander, Raili Haukkamaa, Martti Määttänen, Isto Klint, Reijo Siltasaari, Aimo Lakkamäki. Keskirivissä Liisa Seppänen, Heikki Uotila, Tuula Kuosma, Matti Johansson, Antti Aaltonen ja Paavo Erelä. Eturivissä vasemmalta Ritva Lötjönen, Pirkko Seppä, Lilja Kulmala, Ritva Rauhala, Seija Korte, Aila Lehtinen, Sirkka-Liisa Huuemonen, Maija Laine, Irja Virtanen, Pertti Kuisma, Kaarina Peltomäki ja Raili Ahti. Kuva Raili Haukkamaan.

kyllä taas kelpasi tanssia!

Eräänä välituntina pojat löivät vetoa siitä, kuka uskaltaa juoda pilsneriä välitunnin aikana. Keinäsen Risto otti haasteen vastaan ja vastapäisellä kioskillä Risto ehtikin siemaista lähes kuusi pilsneriä yhden välitunnin aikana, muiden poikien toimiessa maksumiehinä ja kannustajina. Kyllä meitä nauratti, kun Risto joutui pyytämään ruotsin opettajalta lupaa päästä kesken tuntia huussiin.

Opettajia kohtaan olimme mielettämme aina asiallisia. Tosin kerran suunnittelimme vastaiskua meidän kielilinjalaisten matematiikan opettajaa kohtaan. Häntä varmaan ärsytti, kun lyhyen matematiikan salatkaan eivät tahtoneet aueta meille ja sanoi joskus: "Ei tämä ole mikään lepokoti, jossa puupölkyt uinailevat" ja välillä ihmetteli: "Mitä yleensä teette sillä harmaalla massalla, jota jostain syystä kutsutaan teidän aivoiksenne?" tai huokaisi: "On samaa kuin ajaisi vettä hanhen niskaan, kun opettaa teitä." Näitä kuunneltuamme päätimme kerran järjestää pienen jäynän. Liitutaulu oli kaksiosainen ja sen toinen osa oli opettajan ja kateederin takana. Toinen osa oli siinä saranalla kiinni ja kun se avattiin, se tuli oven eteen. Ajattelimme panna oven kiinni, taulun auki ja sen päälle täysinäisen vesivärikupin ja sitten kun opettaja avaisi oven, koko kupillinen vettä kaatuisi hänen päälleen. No, emmehan me tätä jäynää koskaan tehneet, mutta saimmepahan herkutella asialla.

Kun olen tavannut entisiä luokkatovereitani, olemme usein muistelleet tätä Rostin vuotta, sillä muisteltavaahan siinä riittää. Äidinkielen opettajamme fil.tri Tapio Horilakin kertoo kirjassaan "Lehtori ja hänen syrjähyppynsä" eräästä episodista luokkamme tunnilla.

Vastaavanlaista tilajärjestelyä tuskin voisi kuvitella muihin kouluihin; olihan koulumme monessakin suhteessa poikkeuksellinen, nimittäin positiivisessa mielessä. Koulumme ainutlaatuinen henki oli luonnollisesti lähtöisin erinomaisesta rehtoristamme, Joel Vilkistä, joka oli Persoonaa isolla kirjaimella. Hän oli onnistunut saamaan Persoonia myös opettajiksemme.

Pieniä muisteluja yhteiskouluajoilta 1940-luvun lopulla

SYK:n ensimmäisen luokan esperantistit 1946 -47. Takarivissä rehtori Joel Vilki, Rauno Soini, Pellervo Lukumies, Aarno Järvinen, Antti Siivola, Mauno Majuri, Tauno Suonpää, Rauno Äijälä, Erkki Hyrsylä, Eero Peltö-Timper, Rauno Lahti, Jaakko Kantola ja Raimo Ali-Yrkkö. Keskirivissä Maija Pessi, Helmi Erkinaro, Raili Arvo, Kirsti Jokinen, Terttu Virtanen, Vaula Parko, Siro Hietarinta, Taina Haane, Oiva Koivisto, Hannu Kyyrä ja Seppo Narvio. Eturivissä Simo Vilki, Pirkko Kujanpää, Terttu Heino, Pirkko Pirkkiö, Raili Takala, Ritva Äijälä, Milja Helola, Kerttu Oksanen, Oili Saari, Vuokko Vikström ja Soili Stark. Kuva Raimo Ali-Yrkkön.

Kuten tiedämme, rehtori Vilki oli innokas esperantonkielen puolestapuhuja ja niinpä hän ottikin esperanton vapaaehtoiseksi oppiaineeksi heti ensimmäiselle luokalle lukuvuonna 1946-47. Todellisuudessa esperanto oli melkein pakollinen, vain erityisistä syistä sai vapautuksen. *Myöhemmin Someron yhteiskoulu osallistui kouluhallituksen myötävaikutuksella kokeiluun, jossa viiden vuoden aikana verrattiin oppilaiden kielennäköisyyttä niiden kesken, joilla oli esperanto yhtenä aloituskielenä, ja niiden joilla oli saksa. Tulokset olivat positiivisia esperantoa lukeneilla.*

Kirjeenvaihtotovereita voitiin

hankkia eri maista, muistan että minullakin oli Ruotsista, Hollannista ja Israelista. Ruotsalaispoika kylläkin ehdotti, että hän kirjoittaisi mieluummin ruotsiksi, koska hänen esperantotaitonsa oli hieman heikko. Suostuinkin, vaikka ihmettelin miten se naapurinpojan kielitaito siinä koeheni. Hollantilainen maitokauppiaan poika kirjoitti, että hänen isänsä pyysi kysymään mikä on Suomen poliittinen tilanne tällä hetkellä (oli vuosi 1946). Kysyin Vilkiltä, että mitä vastaan, johon hän sanoi, että parempi kun et vastaa mitään siihen kysymykseen. Noudatin opettajan ohjetta, oli ehkä hieman arka aihe

tuohon aikaan varsinkin koulupojan vastattavaksi. Israelin poika – kaikki kirjeenvaihtoverini muuten olivat poikia, eihän sitä tyttöjen kanssa olisi mitään osannut kirjoitella - lähetteli pitkiä kirjeitä. Joskus vastauksen sorvaaminen tuotti vaikeuksia. Vilkki sanoi, että hän auttaa kyllä, vaikka kesälomallaan, jos tulee jotain vaikeuksia vastauksen kirjoittamisessa. Niinpä kirjoitettuani esperantoksi pitkän vastauskirjeen, päätinkin poiketa Kiiruun taloon rehtorilla oikoluettamaan tekeleeni. Tiesin, että siellä vartioi taloa suuri scheeferi, nimeltään Peto. En nähnyt koiraa pihalla ja aioin hiippailla hiljaa eteisestä sisälle Vilkin työhuoneeseen, koska olin ulkoa ikkunasta nähnyt rehtorin istuvan siellä. Mutta siinä samassa hetkessä kuului raivokas murahdus ja tuo suuri Peto iski hampaansa vasempaan, onneksi puseron peittämään kyynärpäähäni, niin että olin aivan kauhusta jäykkänä. Vilkki tuli katsomaan, onko murtovarkaita tullut taloon. Nähtyään minut hän tyyntytteli koiran ja sanoi: ”Ei Peto ole paha, se vain joskus murisee. Ei Peto varmaan huomannut, kun tulit niin hiljaa. Ei kai sinua sattunut?” En uskaltanut olla asiasta eri mieltä, vaikka koira oli melkein pelottanut minut puolikuoliaaksi. Näytin kyllä puseronhihaani, joka oli aivan riekaleina, onneksi ihoon oli tullut vain pienet naarmut koiran hampaista, sen verran hellästi koira oli minua kohdellut. ”Voi voi, mummollesi tuli vähän parsimatyötä”, sanoi Vilkki, ”annan sinulle omenan korvaukseksi.” Kirje jäi sillä kertaa oikolukematta, eikä onneksi jäykkäkouristukseen tullut. Myöhemmin olen ajatellut, että taisimme molemmat pelästyä yhtä paljon, koira ja minä. Peto oli hyvä Kiiruun talon vahti.

Tytöt ottivat kyllä mielellään poikia kirjeenvaihtokavereiksi. Vaimoni kertoi, että kun hänellä oli kouluaikana ranskalainen poika esperantokaverina, niin kerran sieltä tuli kirjeen mukana pieni pussi, jonka sisällä oli ikään kuin pehmeitä hiuksia. Tarvemmin katsottuaan hän huomasi pussin päällä esperantonkielisen tekstin: ”*Haroj de la ventro.*” Kieltä taitamattomille voin suomentaa: *Vatsanaluskarvoja*. En tiedä onko

pussi vielä tallessa, olen unohtanut kysyä.

Pastori Urho Nuotio opetti syyslukukaudella 1946, ollessani ensimmäisellä luokalla, uskonnon lisäksi myös poikien voimistelua. Kävimme liikuntatunnilla potkimassa palloa kentällä, joka sijaitsi jossain nykyisen poliisitalon paikkeilla. Siis harjoitelimme oikeaa jalkapalloa. Osa oppilaista oli jo hieman paremmin säännöistä perillä kuin meikäpoika, ja niinpä tuon tuosta sain kuulla neuvoja muiltakin kuin opettajalta. Eräänkin kerran Urmaksen Heikki, joka oli samassa joukkueessa, huusi minulle, että ”Piruaks siinä töllötät, vaan tee maali!” Opettajamme, pastori Nuotio kuuli Heikin huudon, puhalsi pilliin ja keskeytti pelin. ”Urmas tänne”, huusi Nuotio. ”Toistapa mitä sanoit, kotonakos sinua on opetettu käyttämään tällaista kieltä?” tiukkasi hän. Heikki oli aivan ymmällään, mutta toisti sanomansa. Eihän tuossa nyt muuta pahaa ollut, kuin se piru-sana, mikä sai pastorimme näkemään punaista. Mitenkähän näin tiukka opettaja suhtautuisi nykyiseen koululaisten käyttämään puhekieleen, jonka olen huomannut varsin paljon sisältävän ainakin v-alkuisia sanoja.

Myöhemmin tavatessani Heikin, joka nykyisin on kauppatieteen tohtori, en ole muistanut kysyä, onko hänelle jäänyt tapaus mieleen, mutta minun muistiini se jäi ehkä siitä syystä, kun pelkäsin saavani opettajalta huomautuksen pelaamisesta, mutta moite kohdistuikin aivan eri asiaan.

Jostain ihmeen syystä koululaiset ovat mielellään tekemässä pientä jäynää sijaisopettajille. Otto Perko, jonka vakinainen virka oli seurakunnassa kappalaisena, kävi joskus opettamassa alaluokilla suomen kieltä Horilan ollessa estyneenä. Kun tiesimme, että Perko tulee luokkaan, oli joku koiranleuka etukäteen tehnyt taululle ison matemaattisen kaavan O/K eli O per Koo. Kaikki olivat hyvin pettyneitä, kun Perko ei edes vilkaisut tauluun koko tunnin aikana.

Erään kerran suomen tunnilla, kun opeteltiin sanojen taivutusta, Perko pyysi oppilaita miettimään lausetta, jossa olisi elatiivi eli sisäeronto. Muiden oppilaiden vielä

miettiessä Jyrki Raulo viittaa. ”No Raulo, kerro esimerkki”, kehottaa Perko. ”Hän ei tiennyt minne mennä ja kusta tuli”, vastaa Jyrki totisella naamalla. Koko luokka purskahti nauramaan. Perko osoitti Jyrkiä sormella ja huusi: ”Ulos!” Ja niin sai Jyrki viettää jostain käsittämättömästä syystä lopun suomen tuntia koulun käytävällä, vaikka vastaus oli aivan oikea. - Muistanee koivutohorimme vielä tapauksen?

Pastori Pentti Hämäläinen tuli uskonnonopettajaksi vuonna 1947. Hän opetti myös matematiikkaa alemmilla luokilla. Hämäläinen oli jämpä ja tuikea opettaja, hänen kanssaan ei pelleilyä. Eräällä matikantunnilla hän kysyi minulta kotitehtävän ratkaisua, jonka olin harmikseni laskenut väärin. Seuraava oppilas, jolta Hämäläinen kysyi, oli muistaakseni Reima Soini, ja hänellä ratkaisu oli oikein, tuleva insinöörismies! Minäpä korjasin omaan vihkooni vastauksen oikeaksi, vaikka varsinainen tehtävä jäi korjaamatta. Ajattelin, että korjaan sen vaikka kotona myöhemmin. Hämäläinen pyysi minua luokan eteen näyttämään vihkoani. ”Mitä ihmettä olet tehnyt”, huusi hän, ”ei koulussa saa vilippiä harjoittaa!” Tarkoitukseni ei suinkaan ollut vilpillinen, mutta en osannut odottaa, että opettaja pyytää vihkoni nähtäväksi ennen, kuin olin ehtinyt virhettä kunnolla korjata. Erityisesti kuulen tuon pohjalaisen vilippi-sanan vieläkin korvissani. Myöhemmin, käydessäni Hämäläisen rippikoulua, hän kertoi minulle (ikään kuin anteeksi pyydellen), että hän ajatteli minkälainen kerviisi oikein olen, kun tuolla lailla yritin opettajaa hämätä heti ensimmäisten kotitehtävien tarkastuksessa. - Keväällä 2001, kun vietimme ripille pääsymme 50-vuotisjuhlaa, kutsuin rippi-isämme Pentti Hämäläisen Somerolle, ja meidän porukallamme oli paljon hauskoja yhteisiä muistoja.

Anna-Liisa Parkon laulutunneilta minulle on jäänyt erityisesti mieleen – niin kuin varmasti monelle muullekin – laulukokeet. Siitä ei tullut kerrassaan mitään, kun ei ollut laulunlahjoja. Ja kun vielä jännitti niin tuhattomasti. Muistan erään kerran, kun opettajamme keksi, että pan-

naanpa Raimo laulamaan Erkinaron Helmin kanssa luokan eteen, Helmilä kun oli kymppi laulusta, eiköhän se silloin sujuisi paremmin. Ei auttanut, laula siinä nyt tytön vieressä, kun muutenkin jännitti ihan tarpeeksi. Niinpä se yritykseni meni täysin penkin alle. Kerran sitten keksimme kaverini Lampon Pentin kanssa, että seuraavissa laulukokeissa lausumme jonkin laulun sanat kuin runona, emmekä laula. Menin luokan eteen ja lausuin: "Ja se Oolannin sota oli kauhiia..." Laulunumero nousi heti vitoseen. Todistukseen tietysti tuli viiva, vain musiikin teoriasta tuli numero.

Kaikkein mukavimpina muistoina Anna-Liisan tunnelilta on jäänyt se, kun hän raahasi joskus luokan eteen vanhan veivattavan matkagramofonin, ja luokka sai kuunnella Benjaminin Giglin laulamana Helmenkalastajan laulua tai Enrico Caruson kultivoidulla äänellään esittämää ooppera-aariaa. Savikiekon krahinakaan ei haitannut, vaan kuuntelimme kaikki päät kallellaan.

Saima Aura opetti biologiaa. Kerran oli linnuista oppitunti. Saima oli pyytänyt meitä tekemään luonnossa lintuhavaintoja. Lampon Pentti, jolla usein oli pieni koiruus mielessä, oli jälleen kerran keksinyt ihmeellisen tarinan. Hän kertoi sen etukäteen minulle ja sanoi kokeilevansa, uskoko opettaja hänen juttunsa. Pentti viittasi innolla ja kertoi, että Kultelassa on ulkosalla makasiinin vieressä vanha rautapyöräinen traktori, jonka pakoputki on katkennut. Siihen oli kivitasku tehnyt pesänsä. Saima uskoi tarinan, ja meidän oli vaikea olla hihittämättä. Myöhemmin kun kävimme Pentin kanssa katsomassa tuota vanhaa traktoria, niin ihmetykseksemme huomasimme, että konepellin alta lennähti västäräkki, joka oli toden totta tehnyt sinne pesänsä. Siis tarina olikin totta, vain lintu oli väärä!

Lähde:

*Someron Yhteiskoulu 1927-1967, historiikki.

Pyöräillen, mopolla, linjurilla ja liftillä kouluun

Linja-aseman seutua 1970-luvun alussa. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Kävin Someron yhteiskoulua pääasiassa 1950-luvulla, toki osa jäi seuraavalle vuosikymmenelle. Kotikylästäni Lautelasta Rauhalinnan talosta tuli matkaa 12 - 14 kilometriä sen mukaan, mentiinkö Seppälän kautta bussilla vai oikaistiinko Ruostelan kautta Uudenhirvelän tietä Someron kirkolle. Ensimmäiset kouluvuoteni olivat kulkemisen kannalta varsin hankalia, sillä minulle jäi paljon odotusaikaa koulun alkuun aamulla ja samoin koulun jälkeen iltapäivällä linja-autoa odotellessa. Joskus saattoi koulupäivä venyä lähelle kahtatoista tuntia, kun odottelua kertyi tuntikaupalla niin aamuun kuin iltaan. Ja koska koulussa ei ollut järjestettyä ruokailua, eväitä syötiin milloin missäkin. Minulle muodostui mieluisaksi ravintolaksi Oraksen kahvila-ravintola. Toinen paikka oli koulun vieressä olleessa puurakennuksessa, jossa Kolmilinjat piti omaa toimistoaan. Sen odotussalista muodostui taukopaikka samoin kuin varsinaisesta linja-autoasemasta, jota Someron Linja isännöi. Neljäs kuppila löytyi elokuvateatteri Someron Kinon

eteistiloista, jossa toimi ruokala. Nykyisin paikka on Someron torialuetta. Lämpimästi muistelen bussifirman johtajan Helanderin perhettä sekä Oraksen ravintolan vetäjää, joilla riitti ymmärrystä pitkiä päiviä viettävälle koulupojalle. Muistan saaneeni jopa yökortteen Helanderilta, kun lumimyrskyn takia ei bussi päässyt kulkemaan. Kerran pari taisin olla Oraksen ravintolan yläkerrassakin yövierana.

Talvella 1956 asuin Jokioisten Vaulammin meijerillä, jossa äitini oli vuoden verran meijerikkönä. Urho Kekkosen tullessa presidentiksi 1. 3. alkoi samalla myös yleislakko. Bussit eivät kulkeneet, ja nyt oli Somerolle koulumatkaa runsaat 20 kilometriä. Noina viikkoina koulupäiväni venähtivät yli 12 tunnin. Muistan liftanneeni varsin onnistuneesti Somerolle. Iltapuolella pääsin yksityisellä bussilla Torron kautta Forssaan, sieltä vippaskonsteilla Jokioisten kautta Vaulammille. Usein jouduin kävelemään Forssasta Vaulammille toistakymmentä kilometriä. Ainakin kunto siinä kohosi, mutta kovan pakastalven takia korvat olivat paleltua.

Taisi mennä parikin päivää ennen kuin korviini tunto palasi. Koulunkäynti helpottui kovasti lakon päätyttyä, ja bussitkin alkoivat kulkea minulle sopivammin aikatauluihin.

Keväisin ja syksyisin kuljettiin ahkerasti polkupyörällä, ja vuonna 1958 alkoi säännöllinen mopoilu kouluun. Katson olevani ensimmäistä mopopoikasukupolvea. Vuosina 1958 - 1962 Solifer-mopo sekä polkupyörä olivat kulkuneuvoni lumisinta aikaa lukuun ottamatta. Silloin bussit olivat täynnä ja varsin usein joutui seisomaan lähes koko koulumatkan. Vanhemmat ihmiset pitivät tarkkaa vaaria siitä, että koululaiset aina antoivat paikkansa vanhemmalle ihmiselle. Ellei näin tapahtunut, siitä kantautui heti tieto epäkohteliaan pojan vanhemmille. Välillä bussissa joutui ajamaan varsin pitkän lenkin, sillä reitti kulki Hirvelään ja joskus jopa Rekijoen kautta Kiikalaan, josta vasta päästiin kotiin Lautelaan.

Yleensä kouluun päästiin ajoissa, mutta joskus joutui pyytämään anteeksi kyydistä johtunutta myöhästymistä. Viimeinen varsinainen koulupäivä helmikuussa 1962 on jäänyt mieleeni. Silloin oli niin kova lumimyrsky, että kotiin ei päässyt useaan päivään, vaan sain yöpyä keskustassa. Vieläkin huvittaa, että koulun loppumista oli odotettu vuosikausia ja kun sitten viimeinen koulupäivä tuli, ei koulusta päässytäkään lähtemään. Koulu piti omansa ja lumimyrsky raivosi.

Joskus lukioaikana saimme pikkuansioita liikennelaskennasta. Tulin kouluun mopolla, joka matkan aikana reistaili. Työt oli jo jaettu oppilaille, kun lopulta ehdin kouluun. Menin opettaja Martti Litovaaran puheille kysymään, eikö minullekin järjestyisi jostain sopivaa laskentapaikkaa, sillä työstä saatava pikku tilipussi kiinnosti. Sellainen löytyi jostain Kultelan suunnassa olevalta pikkutieltä. Liikennelaskennan suorittaja tarjosi sitä minulle suureksi yllätyksekseni sanoen: "Sitä tietä voi käyttää ja oikaista kirkolle." Päivästä tuli ikävä, sillä sateisessa säässä vain kaksi autoa ja viisi pyöräilijää kulki tarkkailupaikkani ohi. Lisäksi yksi jalankulkija tuli juttelemaan ja mielikseni ajoi sitten autolla siitä ohi, joten saaliini ilman sitä olisi ollut vain yksi auto.

Viimeiset lukiovuoteni olivat helppoja, sillä yhteiskouluun tuli ruokailu ja bussit kulkivat juuri sopivasti. Tuskin monikaan nykykoululainen jaksaisi sellaisia koulumatkoja pitkin odotuksineen kuin minulla oli 11 - 14-vuotiaana. Tuohon aikaan vanhempien piti lisäksi maksaa niin koulu, koulumatkat kuin ruokailukin.

Kerran maantie oli niin liukas, että kuljettajakin sitä ääneen voivoteli. Eräs vaimoihminenkin surkutteli: "Heittelee niin, että sydän nousee kurkkuun." Hetken päästä bussi liukui ojaan. Silloin kuski totesi tyyneenä: "Voitte rauhoittua, sillä nyt se heittelee viimeisen kerran." Sinä päivänä myöhästyin koulusta.

Muistan kuljettajan, joka ajaessaan poltti koko ajan holkkitupakkaa. Kun tupakka oli loppu, niin siitä vaan sylkäistiin tumppi ikkunasta ulos ja uusi pantiin holkkiin palamaan. Eräs matkustaja huomautti asiasta: "Eikö kuljettaja näe, että tuossa on kyltti, joka kieltää tupakoimisen?" Siihen kuljettaja totesi: "Eikö rouva näe, mitä siinä toisessa kyltissä lukee?" Siinä kiellettiin puhelu kuljettajan kanssa. Ajo jatkui, ja savu pölysi.

Linja-autoissa kuljettiin myös eläimiä. Isäntä toi autoon ison pärekopan, jossa oli melkoinen määrä kanoja. Kaakatus oli muutaman kilometrin ajan mahtavaa. Kun isäntä jäi koreineen pois, kuljettaja alkoi muistella muita eläinkuljetuksia. Hänelle oli kerran tarjottu vasikkaa kyytiin, mutta hän sai sen estetyksi sanomalla, että oli luvannut jo ottaa yhden hevosen eikä sen vuoksi vasikka enää mahtunut. Joku siinä jo ihmetteli, joutuuko kuljettaja useinkin valehtelemaan.

Monista kuljettajista tuli minulle tuttavita, joiden kanssa myöhemminkin mielelläni juttelin. Setäni Reino Ahti toimi pitkään kuljettajana ja muistan hyvin myös Kalle Listomaan. Varmasti nykykoululaisetkin kokevat taksikuskinsa tärkeiksi ihmisiksi opettajien ja muun kouluhenkilökunnan ohella. Someron kouluaikana sain tehdä noin 4500 koulumatkaa auringonpaisteessa, sateessa, sumussa ja tuiskussa.

Kaksi rahastajaa ja Kalle Listomaa poseeraavat 1950-luvulla linjurien kanssa. Kuva Kalle Listomaan.

*1950-luvun mopedi.
Kuva Aaro Kankareen.*

Jälkikuvia ja mietteitä kolmen sukupolven oppikoulutaipaleelta

Vuoden 1960 ylioppilaat Vilkin puutarhassa. Eturivissä vasemmalta Seija Korte, Kaarina Koivisto, Taina Veikkolin, Marjaana Lahonen, Raili Haukkamaa, Marja-Liisa Halme, Eila Järvelä ja Helena Manner.

Takarivissä vasemmalta Markku Saikkala, Aulis Lahti, Seppo Vesander, Matti Johansson, Kaarina Peltomäki, Veli Verronen, Ilkka Manni, Heikki Uotila, Yrjö Avellan, Veijo Viuhko, Raimo Ahti, Mauri Numminen, Martti Vikstedt, Reijo Siltasaari ja Lassi Kantola.

Koulumietteideni sarja lähtee liikkeelle äidinäidistäni niin- kuin monet muutkin lapsuusmuistoni. Sain elää hänen lähellään ensimmäiset kymmenen vuotta elämästäni. Myöhemmin minulle myös kerrottiin paljon edellisen sukupolven ajatuksista ja kokemuksista.

Äidinäitini Hilja Salonen os. Nikkilä tuli Somerolle Sääksmäen Tarttilasta vuonna 1901 kiertokoulunopettajaksi. Hän on Someron yhteiskoulun perustajajäseniä ja kuului koulun johtokuntaan. Hänen nuorin tyttärensä Kaisa oli koulun ensimmäisen luokan oppilaita. Äitini Hilka Koivisto pääsi seuraavana syksynä kouluun suoraan toiselle luokalle. Hän kävi keskikoulun. Lukiota ei silloin vielä ollut paikkakunnalla. Mutta kuopus lähetettiin Turun Suomalaiseen yhteiskouluun, josta hän kirjoitti ylioppilaaksi keväällä 1935.

Äitini opiskeli koko ikänsä. Etä-

opiskelu oli mahdollista jo tuolloin. Muistan, kuinka juhlavalta tuntui lapsestakin se päivä, jolloin posti toi ison ruskean kirjekuoren Kansanvalistusseuran kirjekursilta.

Vanha puinen yhteiskoulurakennus oli sekä äidin että minun opinahjoni. Opiskelimme molemmat esperantoa, ja kummankin päästötodistuksessa rehtori Joel Vilkin allekirjoitus (1935 ja 1960). Paljon koulunkäynti varmaan muuttui noina vuosikymmeninä. Ainakin maailma ympärillä ja sen pyrinnot muuttuivat.

Meidän sukupolvemme aikana kouluun ei kerätty pitäjiltä oppilaita, vaan oppikouluun pyrittiin neljän kansakouluvuoden jälkeen yhdentoista vuoden vanhana. Ensimmäinen oppikoulumuistoni onkin jonkinlainen hämärä mielikuva monista tytöistä ja pojista istumassa vakavina pulpeteissaan. Muistan,

miten jännittävää oli polkea pyörällä kylän halki katsomaan koulun oveen kiinnitetyistä ilmoituksesta, oliko päässyt oppikouluun vai ei. Siinähan ne nimet olivat aakkosjärjestyksessä, pojat ja tytöt erikseen. Nimen perässä saavutettu pistemäärä. Myös ne tytöt ja pojat, jotka oli hyväksytty, mutta joita ei voitu ottaa. Mikähän oli heidän opintiensä jatkossa? Peruskoulun tulo 1970-luvulla poisti tämän ongelman.

Omasta koulunkäynnistään muistaa sen, mikä jostain syystä erityisesti kiinnosti, oli hirveää tai poikkesei normaalista päiväruutiinista. Vanhasta puisesta koulurakennuksesta ovat jääneet mieleen portaat yläkertaan Eero Pyhänniskan fysiikan tunneille. Nuori, tumma pohjalainen sai fysiikan lainalaisuudet tuntumaan kiinnostavilta ja peräti järkeville. Toinen muisto puukoulusta on voimistelutunneilta. Niitä edelsi hurja kujanjuoksu. Pojat

olivat taatusti paikalla, kun me tytöt juoksimme pukuhuoneesta koko pitkän eteiskäytävän voimistelusaliiin. Siinä iässä se oli hirvittävää. Salissa odottivat paksut köydet, joita pitkin oli tarkoitus kiivetä kattoon. Sitä edelsivät tamburiinin tahtilyönnit ja laukkahypyt salin halki nurkasta nurkkaan. Nyt vuosikymmeniä myöhemmin osaisi olla kiitollinen kaikista fyysisistä taidoista.

Koulunkäynnistä uudessa yhteiskoulurakennuksessa on jäänyt mieleen välähdyksiä joidenkin aineiden oppitunneilta. Muistan vielä, millä innoituksella Eeva Larsen kertoi meille oppilailleen näkemästään elokuvasta "Tanssiva Wienin kongressi". Kuulimme myös tarinoita Ruotsi-Suomen kuninkaasta Erik XIV:sta ja Kaarina Maununtyttärestä. Taisimme jopa laulaa kaihoisaa balladia heidän traagisenkauniista elämästään. Martta Pyhänniskan saksan tunneilta muistan erityisen tekemisen meiningin. Opimme noiden an, auf...-listojen ja kielioopin lomassa myös jotakin saksalaisesta kulttuurista. Muistan tunnin Heinrich Heinesta ja hänen runoudestaan. Englannin kieleen ihastuin heti ensimmäisellä tunnilla. Anni Halme oli itse kuin englantilainen lady, elävä esimerkki toisesta kielestä ja kansasta. Siihen aikaan ei ollut vielä äänitteitä käytettävissä eivätkä oppikirjat olleet upeita kuvakirjoja niin kuin nykyisin. Mutta Biesen oppikirjan "Mr Brown is reading a Newspaper" tyyli vaikutti lumoavalta. Mene tiedä, miksi. Lukion englannin tunneilta muistan taas varsinaisen opiskelun lisäksi Irja Pulkkinen persoonallisen tyylin opastaa meitä elämää varten. Äidinkielen tunneilla mielenkiintoisimpia olivat lauseenjäsennystehtävät.

Vahvasti vaikuttivat myös uskonnon ja psykologian oppitunnit. Muistan opettajamme pitämän ripikoulun ja konfirmaation Someron kirkossa. Koulun juhlahetkiä olivat ne tilaisuudet, joissa Martti Litovaara esitti Leena-tyttärensä säestämänä Sibeliuksen Ristilukin. Siinä jäi nuoren mieleen aavistus siitä, että elämä on enemmän kuin osiensä summa.

Koulun perinteisistä juhlista ovat jääneet mieleen penkkarit, jolloin

Anna-Liisa Parko lakittaa Heikki Kiviston vuonna 1961. Takana rehtori Pertti Viitanen.

Kuva Kaarina Tiusesta.

50-luvulla pukeuduttiin pieniksi töiksi ja pojiksi. Oli essut, rusetit ja nuket. Pojilla oli polvihousut, ritsat ja keppihevoset. Nykyisin penkkaripäivä on riemastuttava kavalkadi satuolentoja ja eläinhahmoja.

Oppikoulun seitsemännellä luokalla pukeuduttiin vastaavasti vanhoiksi. Se tarkoitti, että suvun ja naapuruston tädeiltä ja sediltä käytiin hakemassa lainaksi aidot vanhat juhlavaatteet: pitkät leningit, takit, hatut ja käsilaukut, mustat puvut, herrashatut ja kävelykepit. Nykyinen vanhojen päivä on upea pukugaala: nuoret neidot tanssiaispuvuissaan ja nuorukaiset frakeissaan tanssimaassa kehruvalssia ja poloneesia. Kaunista katseltavaa tämä aikuis-tumisriitti.

Silloin ennen koulu alkoi syyskuun ensimmäisenä päivänä ja päättyi toukokuun viimeisenä päivänä. Silloin arki ja pyhät olivat muutenkin omalla taatulla paikallaan. Muistan, että syksyisin koko kouluväki kävi kirkossa aloittamassa lukuvuotta, pyytämässä siunausta alkavalle koulutyölle. "Totuuden henki, johda sinä meitä etsiessämme valkeuden teitä. Työtämme ohjaa, meitä älä heitä, tietomme siunaa."

Luonnon kiertokulussa syksy tarjoaa sadon korjattavaksi. Koulutyö puolestaan aloitetaan syksyllä, ahkeroidaan pimeä talvikausi ja

keväällä, valoisimman ajan koittaessa lauletaan tuo ihana virsi "Jo joutui armas aika ja suvi suloinen" kiitokseksi siitä, että voidaan nauttia työn hedelmistä. Joskus tuntuu siltä, että nimenomaan lukuvuoden alkua tulisi juhlistaa, kertoa sanoin ja sävelin uuden alkamisen ilosta iltojen pimetessä ja päivien lyhentyessä.

Omaa yhteiskouluaiakaa muistelllessani olen havainnut, miten valtaavan voimakkaat tuntemukset liittyvät vieläkin elokuuhun. Silloin omenat tuoksuivat ja viljan kypsyessä pellot saivat keltaiset sävynsä. Nuoruuden kuutamot olivat ainutlaatuisia. Miten sitä tuijotettiin taivaalle ja pohdittiin elämän ja maailmankaikkeuden salaperäisyyttä. Ja mikä ilo oli syksyisin hankkia uusia lyijykyniä, vesivärejä ja ruutuvihkoja. Kirjoja ei tarvittu sellaista määrää kuin nykyisin. Uusi kirja oli todellinen elämys.

Monet asiat ja tapahtumat ovat unohtuneet - ainakin tietoisesta mielestä. Se, mikä on jäänyt evääksi elämän varrelle, ovat muistikuvat erilaisista persoonallisista ihmisistä. Uranvalintaani taisi vaikuttaa sekin, että opettajat tuntuivat viihtyvän hyvin toistensa seurassa. Nyt oma koulutieni on pian päättymässä - yli kolmekymmentä vuotta yhteiskoulun ja lukion englannin opettajana Vuoksen varrella Imatralla kruunaa oman

Somerolla silloin...Yhteiskoulua vuosina 1966 – 1974

Opinsauna vuonna 1967. Kiiruun koulun kuva-arkisto.

Keväällä 2004 tulee kuluneeksi 30 vuotta siitä, kun valmistuin ylioppilaaksi Someron lukioista. Lyhyt välähdys, pitkä aika!

Yhteiskouluun

Maalaiskylän pojalle koulun aloittaminen Somerolla, Someron kunnan keskustassa, yhteiskoulussa syksyllä 1966 oli uusi ja suuri askel. Olinhan tottunut kulkemaan koulumatkani jalkaisin, polkupyörällä tai hiihtäen, tuttuun ja turvalliseen Lahdenkylän kansakouluun. Nyt alkoi kulku linja-autolla, johon en ollut aiemmin juuri tutustunutkaan. 1960-luvulla eivät kotikyläni lapset muutenkaan paljon yksin liikkuneet – elettiin turvallista maalaiskylän elämää melko kaukana keskustasta.

Yksitoistavuotiaalle koulu oli valtavan suuri ja siellä oli paljon oppilaita. Linja-autolla kulkeminen jännitti ja varmaan pelottikin. Ensimmäinen opettajani ja luokanvalvojani oli Kalevi Salminen, joka oli asiallinen mies. Matematiikkaa opetti Alli Siivola, vanha herttainen opettaja. Koulua käytiin alussa enimmäkseen

ns. Vanhalla koululla. Se kai oli alaluokkalaisten paikka. Muistan ensimmäisistä koulupäivistä, kuinka joku koltainen oli heittänyt hajupommin Vanhan koulun käytävän lattialle - ja lemu oli erikoinen! Joku tyttöistä toi valkoisen hiiren olkapäällään kouluun, tunnille! Minäkin halusin sellaisen, mutta kotiväelleni se oli ennenkuulumatonta, eikä siis toive silloin toteutunut. Kyösti Valanteen vetämässä luontokerhossa sitten myöhemmin tutkimme pikkunisäkkäitä oikein porukalla.

Välitunnit vietettiin pihalla, vain järjestäjänä sai olla sisällä. Sateellahan se oli tietysti tavoiteltu tehtävä. Uudella koululla oli ulko-oven jatkeena hyvä pihakatos, jonka suojissa oppilailla oli tapana välitunneilla seisoskella. Vanhan ja uuden koulun välissä oli urheilukenttä, jonka laidassa katsomon kyljessä kioski. Siellä myytiin sokerisia, vadelmahillolla täytettyjä munkkipossuja. Kilpisen Markku oli niihin aivan lätkässä ja osti joka ruokatunnilla sellaisen. Ne olivat kalliita, minulla oli niihin viikoroahoista harvoin varaa - tasan eivät käyneet onnen lahjat! No, karkkia kai

silti syötiin tarpeeksi. Koulun ruokala oli uuden koulun vieressä ja muistan, ettei sen ruoka vetänyt vertoja äidin laittamille. Taisi olla silloin vielä maksullinenkin. Ruokatunneista on jäänyt mukavana muistona mieleen se, että silloin saatoimme lähteä käymään kävellen keskustassa. Ruokalan yhteydessä oli kotitalouden luokka. Meillä pojilla kotitaloutta ei oppiaineena ollut, mikä ainakin minulle oli helpotus. Nuoremmat siskoni Sinikka ja Eliisa, jotka myös olivat aloittaneet yhteiskoulun, pitivät kovasti aineesta.

Eräs harrastus koulun jälkeen linjurin lähtöä odotellessa oli shakinpeluu: lukusalissa pelasimme Sepäsen Askon ja Nikanderin Anteron kanssa monet kerrat. Myös Ahlqvistin Keijo oli koulun shakkimestareita. Lukusali oli muutenkin hyvin suosittu paikka lehtien lukemiseen ja vapaa-tuntien viettämiseen.

Musiikkia ja maistereita

Olin aloittanut jo kansakouluaikaan harmonikansoiton ja keskikoulussa löysin kavereita harrastukseeni:

Mannisen Jarmon kitaroineen ja lauluineen, Teponojan Timon viuluineen, Teponojan Esan kitaroineen ja Koistisen Riston huiluineen. Musiikki oli hieno harrastus koulunkäynnin rinnalla. Vaikka minä kauempana asuvana jäin usein erilaisista keskustan liikunta- ja vapaa-ajan riennoista paitsi, saatoinkin kuitenkin musiikin parissa olla silloin tällöin kaveripiirissä. Koulussa musiikkia opetti alaluokilla Leo Hillebrandt, jämpti ja tyylikäs mies sekä yläluokilla hurmaava Pirjo Montell – ainakin minä ja Mannisen Jarmo olimme ihastuneet minihameiseen mimmiin, joka sai meidät innostumaan musiikista! Lukiossa musiikki ei kuulunut pakollisiin aineisiin, mutta vapaaehtoisena sen kyllä valitsivat lähes kaikki, ainakin pojat! Miten paljon mahtoi Mozartista tai Sibeliuksesta jäädä mieleen... Ilolla muistelen aina aurinkoista ja ystävällistä Pirjoa.

Mielenkiintoinen persoona lukioaikana oli äidinkielen lehtorimme Pekka Salminen. Hän puhui aina huoliteltua ja tarkkaa suomea ja

oli mielestämme mainio opettaja. Pekka toimi oppilaskunnan kuraattorina ja järjesti monia mukavia soittokeikkoja kirjallisuusmatineoihin ja vanhainkotiin. Ne olivat tärkeitä harjoituspaikkoja bändillemme, johon lisäksi liittyivät nuoremmat hanuristit Maritta Mannervuori ja Jaana Virtanen. Eräs matinea jäi erityisesti mieleeni. Se pidettiin ravintola Hämeenportissa, musiikkipuolesta vastasi yhtye nimeltä "Lypsyhymy"! Luokkatoverimme Toikan Markku oli vahvistuksena bändissämme huilullaan.

Voimistelu ja urheilu olivat minulle aika vaikea aine. Voimistelunopettajana oli koko koulun ajan Aulis Painto. Vaikka miten nipotin, ei urheilunumero noussut yli seiskan. Se oli traagista, sillä keskikoulun päästötodistuksessa kaikki muut numerot olivat vähintään kahdeksan. Muistan, kuinka olin katkera opettajalle. Kait hänkin oli vain aikansa lapsia.

Alaluokilta muistan kuvaama- taidon opettajamme Anna-Liisa

Parkon, paljon nauravan ja hauskan ihmisen. Historiaa opetti Eeva Larsen, hienostunut rouva. Ruotsi oli suosikkiaineeni, isolta osin mukavan Pirkko Hyytiäisen ansiosta. Kemia ja fysiikka olivat lukiossa suosittuja aineita. Niillä tunneilla kanssamme hermojaan koetteli opettajana Kauko Niiranen, pitkä ja asiallinen herrasmies. Samoin kuin tietysti aina korrekti ja suoraselkäinen matematiikanopettajamme Eero Pyhänniska. Eeron vaimo Martta opetti englantia, joka ei ollut helppo aine, mutta meille hyvin tärkeä. Mukava saksan opettajamme Anni Halme jäi mieleeni narisevista korkokengistään – jo kaukaa kuuli hänen tulevan! Biologiaa opettivat käärmemies Pertti Viitanen sekä Kyösti Valanne joka vei meidät mielenkiintoiseen maailmaan, luontoon! Sympaattisena miehenä muistan myös fysiikan opettajan Liimo Vinkon, joka toimi lisäksi lukion rehtorina.

Juhlapäiviä

Huvitilaisuuksista mukavimpia olivat luokkajuhlat ja lukiossa karonkat ja abibileet.

Keskikoulun luokkajuhlat olivat suosittuja tilaisuuksia, joiden ohjelma sisälsi lauluesityksiä, näytelmän sekä piirileikkejä. Piirileikit ohjasi yleensä tyttöjen voimistelunopettaja Terttu Teponoja. Keskikouluaijana poikien elämä oli vielä varsin poikakeskeistä ja lukioaikana vain aniharva seurusteli vakavammin.

Ihastusta tietysti jo siinä vaiheessa riitti, enkä minäkään Kaijaa ja koiran syömiä kenkiäni voi koskaan unohtaa. Abibileitä pidettiin kartanokodeissa, joissa olikin sitten tilaa ja tunnelmaa! Koteihinsa järjestivät juhlia ainakin ystäväni Aarikan Petri ja Sagulinin Aino. Lopulta kahdeksan vuoden aherrus yhteiskoulussa oli takana päin ja ylioppilaslakki päässä!

Sum summarum

Someron yhteiskoulu oli nuorelle pojalle monenlaisen oppimisen, kasvamisen ja ilon lähde, jota kelpaa

Hanuristitytöt Jaana Virtanen vasemmalla ja Maritta Mannervuori tuskin näkyvät soittopeliensä takaa, mutta hienosti silti soitto kävi, kuten Jouko Paijalta vasemmalla ja Jarmo Manniseltakin. Istumassa oppilaskunnan kuraattori Pekka Salminen.

Salon Seudun Sanomat 18. 2. 1972.

Koulutieni 1972 – 75

Miksi lähdit Somerolle oppi-kouluun?

Olin Kiikalan Komisuon kansakoulun 6. luokalla 1972. Meitä oli luokassa vain kaksi tyttöä; kaverini päätti jo keväällä, että hän jatkaa opintojaan oppikoulussa. Silloin minullekin tuli valinnan paikka: kansalaiskouluun vai kunnalliseen keskikouluun? Opettajani ehdotti, että menisin keskikoulun pääsykokeisiin syksyllä. Siskoni vielä kannusti: saat muodikkaat puukengät, jos pääset sisälle. Ja minähän pääsin. Mutta jos oikein muistan, en saanutkaan niitä puukenkiä. Ilman niitä alkoi minun kolmivuotinen opintieni Somerolla.

Millainen oli ensivaikutelmasi koulusta?

Minusta tuntui, että olin joutunut laitokseen: iso valkea rakennus, jossa oli pitkiä käytäviä ja suljettuja ovia. Suuri oppilasmäärä hämmensi ja pelottikin aluksi. Tilanteeseen tietysti vaikutti se, että olin tullut pienestä kodikkaasta puukoulusta, jossa oli verhot ikkunoissa ja taideteoksia seinillä. Siellä myös kaikki olivat tuttuja keskenään.

Mitä positiivista panit merkille?

Kaikki uusi on aina jännittävää ja jännitys on kiehtovaa. Minäkin odotin malttamattomana aina uusia kokemuksia. Paras ystäväni Sinikka oli 3. luokalla; hän kannusti minua kovasti. Pääsin I A-luokkaan, jossa oli minulle paljon tuttuja Kiikalasta. Tosin he tulivat keskikouluun kansakoulun 4. luokalta; minä olin heitä siis kaksi vuotta vanhempi. Asia hämmensi minua luultavasti enemmän kuin heitä. Olin iästäni hiljaa, ellei siitä kukaan kysynyt suoraan.

Saitko helposti uusia ystäviä?

Mielestäni sain. Olin ja olen edelleen aika avoin luonne eli muistakin ekaluokkalaisista tuli nopeasti tuttuja. Ylempien luokkien oppilaat sen sijaan pitivät hajuraon meihin ns. mökkereihin. Paras kaverini oli Jaana, joka myös tuli Kiikalasta.

Vietimme vapaatunnit ja ”välkät” yhdessä. Pikkuhiljaa tutustuimme myös muihin. Iän meitä oli viiden tytön joukko, josta muistan parhaiten koulun lähellä asuneen Elinan.

Mitä mieltä olit oppitunneista ja kouluaineista?

Aikaa on kulunut jo yli neljän vuosikymmenen, etten oikein jaksa muistaa tunnelmia ensimmäiseltä luokalta. Toinen luokka sen sijaan on paremmin mielessä. Silloin tuli esimerkiksi opettajanvaihdoksia eräissä aineissa.

Pidin paljon Erkki Halttusen ja Maria Rauhaniemen historian tunneista, jopa odotin niitä. Uskonto oli myös kiinnostava aine. Varsinainen lempiaineeni oli Pekka Salmisen opettama äidinkieli. Tosin kieliooppia inhosin, mutta kaikki muu olikin sitten mukavaa: näytelmissä sain panna koko persoonani peliin, ainekirjoituksessa mielikuvitukseni leijaili hurjasti ja kirjaesitelmät avarivat maailmankuvaa. Eivätkä kirjat jääneet vain kouluun: yhä edelleen olen intohimoinen lukija.

Käsityötunnit eivät olleet minun makuuni. En pitänyt ompelemisesta enkä varsinkaan neulonnasta. Sain koko lukuvuodessa aikaiseksi vain yhden kintaat - eikä niitäkään olisi kukaan parhaalla tahdollakaan kintaiksi tunnistanut.

Toinen minulle ylivoimainen aine oli englannin kieli: minulla ei ollut kielipäättä eikä edes halua kehittää sitä. Ensimmäisellä luokalla vielä jotenkin pärjäsinkin. Toisella luokalla opettajani vaihtui. Hän oli tiukka ja erittäin pätevä opettaja. Jostain syystä henkilökemiamme eivät ”synkanneet” ja välimme tulehtuivat. Minä kapinoin: en vastannut kysymyksiin enkä tehnyt muitakaan tuntitehtäviä.

Jäit luokallesi. Miten siinä nyt niin kävi?

Toisen luokan keväällä välituntien ja vapaatuntien vietto tulivat tärkeimmiksi koko koulunkäynnissä.

Löysin kavereita, jotka olivat myös halukkaita ottamaan ”rokulia” eli pitämään ylimääräisiä vapaatunteja; me siis lintsasimme oppitunneilta. Tupakointi oli silloinkin suosittua: tiukkaa tupakkalakia ei ollut vielä säädetty eikä koulunjohtaja Paimton ”pahantorjuntakurssi” purrut nikotiininnälkäisiin. Keräsimme kimpassa rahaa, ostimme askin ja tupruttelimme savuja epävirallisilla tupakointipaikoilla. Niin, me halusimme olla aikuisia.

Jumppatunnitkaan eivät jaksaneet kiinnostaa. Niiltä pääsin pois näyttelemällä huonovointista: liitua varovasti kasvoin ja mustaa meikkikynää tasaisesti silmien alle - täydestä meni!

Päätitkö jo kesällä, että uusi lukuvuosi tulee onnistumaan paremmin?

Valitettavasti en, pikemminkin päinvastoin. Kun Kiikalan pienestä käpykylästä ei enää tuntunut löytyvän tarpeeksi vauhtia, pakenin lapsuudenystäväni luokse pääkaupunkiin. Siellä jouduin heti tuttuun jengiin, joka oli minulle ihan passeli. He käyttivät erilaisia päihteitä, aika rajujakin, ja niin käytin minäkin. Aikani Helsingissä pörrättyäni kävelin linja-autoasemalle, nousin bussiin ja ostin paluulipun pieneen turvalliseen kotiini Kiikalaan.

Olit toisen kerran toisella. Miltä tuntui?

Suoraan sanoen pelkäsin ja jännitin. Olinhan taas paljon vanhempi kavereitani; rippikoulunkin olin jo käynyt kesällä. Ilmeisesti pelkoni ei näkynyt päälle päin. Toki sain uusia kavereita, esimerkiksi Virpi oli paljon kanssani. Hänestä pidin paljon, koska hän tunsu todellisen luonteeni eikä välittänyt, vaikka toisinaan käytin törkeätä kieltä. Se oli vain ulkokuortani, ei minua itseäni.

Syyspuolella koulussa pidettiin vanhempainilta. Tuohon tilaisuuteen saimme äidinkielen tunneilla tehdä näytelmän. Muistin Helsingin-höl-

Lehtori Martti Nukarisen II A-luokka 1973–74. Takarivi vasemmalta Paula Kirjavainen, Auli Valula, Timo Suutari, Pekka Inkinen, Heikki Kolattu, Antti-Jussi Aarikka ja Jukka Piekkala. Toinen rivi vasemmalta Pirkko Karenius, Tuula Lastunen, Marja Seppänen, Sirpa Koskinen, Pirjo Hietanen, Jaana Virta, Jaana Nieminen, Ritva Pelkonen ja Birgitta Sarjomaa. Kolmas rivi vasemmalta lehtori Martti Nukarinen, Marja Uusvuo, Liisa Harju, Simo Koskinen, Vesa Kempainen, Jouni Tuominen, Jouko Ramstedt ja Timo Numminen. Neljäs rivi vasemmalta Tellervo Heikinaho, Tuula Irmiluoto, Päivi Ahonen, Elina Peltonen, Tiina Lenkkeri, Eric Wahl, Jukka Vihiniemi, Ari Hämäläinen ja Hannu Aho. Kuva Päivi Ahosen.

möilyni ja ehdotin kavereilleni, että tekisimme aiheesta näytelmän. Meitä oli tehokas tiimi, joka aloitti käsikirjoituksen teon. Kun se oli valmis, valitsin rooleihin oppilaat, jotka sopivat niihin parhaiten. Sitten aloitin harjoitukset, ja niitä oli paljon. Vihdoin olimme sisäistäneet roolimme, ja viimeisissä harjoituksissa tuntui, että kaikki meni niin kuin pitikin. Ensi-illassa juhlasali oli täynnä vanhempia. Valot sammutettiin, esirippu vedettiin syrjään ja astuin näyttämölle. Samalla samastuin roolihahmoon, ja luultavasti muille kävi samoin. Minä, Päivi, hävisin ja tilalle tuli narkkari, jonka nimeä en enää muista. Arvattavasti esitys meni hyvin, koska saimme pitkät ja hartaat aplodit. - Saattaa olla, että kyseinen aihe herätti vanhemmissa

myös hämmennystä ja sai heidät miettimään, voisiko näin tapahtua todellisuudessa. Silloin ei huumeista vielä puhuttu niin paljon kuin nyt eikä niitä ehkä koettu kovin suurena uhkana.

Millä mielellä päätit lopettaa koulunkäynnin?

Olin helpottunut, sillä tiesin, etten jaksaisi pidempään; elokuussa täyttäisin jo 16 vuotta. Toisaalta minulla oli myös hieman haikea olo: piti jättää kaikki kivat kaverit ja mukavat opettajat. Näin jälkeenpäin ajateltuna opiskelu olisi tietenkin pitänyt ottaa tosissaan, mutta silloin rajussa murrosiässä minusta ei siihen ollut. En kuitenkaan halua jossitella, koska se ei johda mihinkään. Otan elämän vastaan sellaisena kuin se on minulle annettu.

Mitä vielä on mieleesi jäänyt Someron kouluvuosilta?

Oppitunneilla ja oppituntien jälkeenkin olisin halunnut kysyä opettajilta moniakin asioita, jotka olivat jääneet syystä tai toisesta minulle epäselviksi. Tähän ei kuitenkaan ollut liiemmästi mahdollisuuksia. Yleinen käytäntö oli se, että opettaja kyseli ja oppilas vastasi. Mielestäni nykyisin tilanne on jo toinen: oppilas uskaltaa avata suunsa ja kysellä asioista, jotka erityisesti kiinnostavat tai ovat jääneet epäselviksi.

Koulukiusaamiseen ei kiinnitetty Someron keskikoulussa mielestäni tarpeeksi huomiota. Se pysyikin paljolti piilossa, koska opettajille ei moisesta kerrottu; kukaan ei halunnut olla kantelupukki, sillä sehän olisi ollut jo pahempaa kuin itse kiu-

Koululaisena 80-luvulla

Pojat osoittivat yläasteella kiinnostuksensa tyttöihin mm. antamalla näille lumipesuja. Yksi jos toinenkin nuori neitonen pyyhki talvisina koulupäivinä poskille levinneitä ripsivärejään. Niin jouduin minäkin tekemään, kun neljän pojan tiimi kantoi minut välitunnilla lumihankeen ja pesi kasvoni puhtaalla lumella. Yhdelle olisin vielä pärjännytkin, mutta neljä yhtä vastaan on jo enemmän kuin epäreilua. Siinä rytäkässä silmälasestani irtosi toinen sanko, ja silloin ärähdin kunnolla. Vaadin jokaista poikaa tuomaan minulle seuraavana päivänä 5 markkaa lasien korjausta varten. En ollut niin sokea, ettenkö olisi nähnyt taululle ilman lasejakin, mutta kuvittelin optikon veloittavan korjauksesta ainakin muutaman kympin. Niin ei kuitenkaan käynyt, vaan kyseinen toimenpide oli ilmainen. Seuraavana aamuna yksi kiusankappaleista toi minulle vaatimani rahan, mutta vain yksi. Kiukkuni oli kuitenkin jo laantunut, joten annoin pojan pitää kolikkonsa.

Toinen muisteluni liittyy supermukavaan biologian opettajaamme Anja Vinkoon, joka vaati meitä oppilaita pyytämään jomman kumman vanhemman allekirjoituksen koepaperiin. Saamani arvostelut eivät koskaan olleet niin huonoja, etteikö niistä olisi voinut vanhemmille kertoa. Pyysin kuitenkin isäni allekirjoituksen paperiin merkiksi siitä, että hän on sen nähnyt, mutta Anja Vinko ei hyväksynytäkään isäni signeerausta, vaan luuli minun kirjoittaneen sen itse. Kenelläkään ei hänen mielestään voinut olla niin erikoista nimikirjoitusta, joten hän vaati uuden käsialanäytteen aiemmin tehdyn viereen. Isäni ei luonnollisestikaan ilahtunut kuullessaan asiasta. Aikansa marmatettuaan hän kuitenkin suostui kirjoittamaan nimensä uudelleen. Kaksi samanlaista "erikoisuutta" nähtyään Anjakin uskoi, etten ollut väärentänyt isäni nimeä.

Opettajat vuonna 1981 – 82. Ylhäältä vasemmalta Jorma Ärölä, Raija Gröhn, Helvi Melin, Pirjo Virjamo, Pekka Salminen, Tauno Koistinen, Lauri Kuokkanen, Martti Nukarinen, Liimo Vinko ja Kyösti Valanne. Toinen ylärivi vasemmalta Leeni Tiirakari, Tuula Riihijärvi, Maija Piispanen, Tuulikki Hovi, Eero Pyhänniska, Jussi Heikkilä, Maija Saari, Risto Pakarinen, Raija Valanne. Seuraava rivi vasemmalta Pirjo Montell, Maria Rauhaniemi, Martta Pyhänniska, Maila Nikkanen, Anja Hokka, Merja Hölsä, Marja-Riitta Suomi, Aila Talonen, Raimo Paajanen, Ritva Toivonen, Pirkko Kanto. Alarivissä vasemmalta Tuula Sirén, Marja Mattila, Pirkko Hyytiäinen, Irja Bergman, Anja Vinko, Marja-Liisa Mäkelä, Kirsi Leinonen ja Terttu Teponoja.

Pirkko Kannon saksaa, opiskella jaksaa.
Pekka Salminen, aina iloinen.
No niin, Terttu Teponoja, punnerrus ja etunoja.
Marti Nukarinen, en- vai ett -sukuinen?
Tottele Martta Pyhänniskaa, ettei hän sua käytävään viskaa.
Kerropa nyt Anja Hokka, miten syntyy hernerokka?
Tiirakarin Leeni ja hissa, voisko sfinksi olla kissa?
Sano Ritva Toivonen, näinkö tehdään lapanen?
Anja Vinkosta pidetään, bilsan tunneilla viihdytään.
Joko tiedät Liimo Vinko, kuka onkaan hikipinko?
Montellin Pirjon mielestä, laulan nuotin vierestä.

Nina Koski

Seitsemannen luokan historiankokeissa kysyttiin: Mitä tiedät Urho Kaleva Kekkosesta? Vastaukseni oli: Pelkkää hyvää. Opettajani Antti Allén antoi minulle siitä täydet pisteet ja naureskeli ojentaessaan koepaperiani takaisin.

Minustakin tulee opettaja

Emmi Ali-Yrkkö.

Kuva kirjoittajan.

Täytän tänä vuonna 25 vuotta. Olen käynyt elämästäni yli 17 vuotta koulua. Ensin yhdeksän vuotta peruskoulua, kolme vuotta lukiota ja puoli vuotta Mikkelin ammatti-instituutissa fysioterapeutin opintoja ja viimeiset kaksi vuotta Tampereen yliopistossa opettajankoulutuslaitoksella. Vielä olisi ainakin muutama vuosi edessä. Luulin, etten muistaisi menneistä vuosista mitään. Suurin osa onkin jo painunut unholaan, mutta kun oikein pinnistän, saan mieleeni tunnelmia, ääniä, koulukavereita ja opettajia, ennen kaikkea opettajia... Nyt jälkeinpäin voin todeta, että opettajat eivät ole koskaan olleet minulle mitään yhdentekeviä ihmisiä. Vuosien aikana minulla on ollut useita opettajia, ja kaikki he ovat jättäneet jälkensä minuun.

Ala-asteella kuului sanaa, ettei pidä opettajista. Emme puhuneet henkilöistä, persoonista vaan yleisesti joukosta, jota kutsuttiin opettajiksi. Muistan vielä, kun neljännellä luokalla minulla oli Kari-opettaja, josta pidin kovasti. Kysyin häneltä kerran, miksi hän oli ryhtynyt opettajaksi. Ajattelin kai, että menee hyvä mies hukkaan. Samalla sanoin hänelle, ettei minusta koskaan tule opettajaa. Niin Karikin kertoi vannoneensa. Niinpä niin, vannomatta paras.

Oman opiskeluni myötä olen paljon pohtinut hyvää opettajuutta. Tämän myötä olen todennut, että minulla on vuosien varrella ollut loistavia

opettajia, asialleen omistautuneita, sivistyneitä, viisaita, elämäkoke-musta ja pedagogisia taitoja omaavia ihmisiä. Opettajat tunsivat vastuuta oppilaistaan, ja useimmilla tunneilla oli turvallinen oppimisilmapiiri. Eri oppiaineiden opetuksen lisäksi he ovat opettaneet meitä ennen kaikkea elämää varten.

Parhaita kokemuksia minulla on opettajista, jotka ovat olleet innostuneita työstään ja omalla innostuksellaan osanneet herättää mielenkiinnon oppilaissaan. Miten muuten 11-vuotias etsii innolla iltakaudet tietoja Väinö Linnasta, ujo poika haluaa soittaa ja laulaa koko luokan edessä tai yläasteikäinen opettelee geenibiologiaa huvikseen? Hyvät opettajat ovat olleet aina myös huumorintajuisia, suvaitsevaisia, joustavia, mutta kunnioitusta herättäviä. Muista vieläkin ala-asteen Heikki-opettajan juttuja hänen kissastaan ja lapsenlapsistaan. Niitä nauroimme vedet silmissä. Siitäkin huolimatta, että opettaja kertoi meille vitsejä ja hauskoja juttuja, ei hänen arvovaltansa kärsinyt ja luokassa hän oli ehdoton auktoriteetti. Heikin kanssa opimme myös vapauden ja vastuun merkityksen. Kun osaa käyttäytyä, saa enemmän vapautta, hölmöilytään sen menettää.

Yläasteikäisenä aloin arvostaa myös sitä, että opettaja hallitsi opetettavan aineensa ja oli vaativa. Paino opetuksessa siirtyikin aineen-opetuksen puolelle. Kun vain silloin

olisi ymmärtänyt omaa parastaan ja oppinut itseään varten eikä todistusta tai koulua varten. Muutama vuosi on antanut perspektiiviä nähdä asiat toisella tavalla. Näin jälkeinpäin ymmärtää olleensa opettajia kohtaan aika sietämätön ja ärsyttävä, vaikka en usko olleeni edes sieltä pahimmasta päästä.

Lukio oli riemullista aikaa. Koulussa taidettiin käydä tavan vuoksi ja kavereita moikkaamassa. Muistan, kun juuri ennen kirjoituksia alkoi syntyä pientä paniikkitunnelmaa, ja eräskin poika sanoi ruotsinopettajallemme, että "kun olisi tajunnut aloittaa näitten sanojen lukemisen silloin ekaluokalla, ei nyt tarttis enää tehdä töitä". Opettaja huokaisi syvään ja totesi, että kerro se ekaluokkalaisille. Mitäköhän lehtori Tarja Taivainen oli hokenut koko kolme vuotta?

Kuitenkin pääsin ylioppilaaksi samoin kuin veljeni kaikesta saamattomuudestaan ja laiskuudesta huolimatta. Isämme totesi, että Someron lukiossa on oltava hirtittävän hyvä tuntiopetus ja hyviä opettajia, kun lukematta voi päästä ylioppilaaksi.

Olen pitänyt tärkeänä sitä, että opettaja on saanut minut tuntemaan itseni merkitykselliseksi. Minulla on muistissa sanatarkasti opettajiltani saamiani kannustuksia, kehuja ja kohteliaisuuksia, mutta harvinaista kyllä moitteita en juurikaan muista, vaikka tiedän niitäkin saaneeni. Myönteisyyden merkitystä ei pidä koskaan aliarvioida.

Nyt itse opettajaksi opiskellessani huomaan, että opettajan asema on vaikea. Tulisi omata valtava persoona ja samalla huomattavat opetusmenetelmälliset valmiudet. Opettajuuteen vaikuttaa koulutuksen lisäksi myös elämäkokemus. Monesti ongelmatilanteissa pohdin, miten joku omista opettajistani olisi vastaavassa tilanteessa toiminut. Toivon, että minulla olisi yhtä paljon annettavaa omille oppilailleni tulevaisuudessa kuin olen saanut

Somerolaisten silmät

Somerolaiset kuuluvat olevan herkistyneitä kuvataiteelle. Vai onko Someron vanhassa yhteiskoulussa ollut jotakin erityistä, joka on saanut monien kasvattiensa antautumaan elämänsäalalle, jotka liittyvät kuvataiteeseen, arkkitehtuuriin tai taideteolliseen suunnitteluun?

Onko somerolaisessa perinteessä, kartanoissa, tiilitehtaissa, sahassa, maisemassa yhteensä ollut jotakin visuaalisesti innoittavaa? Kirjassaan Savikuoppa ja kulissi Taideteollisen korkeakoulun emeritusprofessori Severi Parko kertoo lapsuudenkokemuksiaan, muistivälähdyksiä 1940-luvun kirkonkylän ympäristöistä ja erikoisista tyypeistä. Nämä somerolaiset pikkutapahtumat olivat osana kehittämässä persoonaa, josta tuli monien ikäluokkien innostava ja taiteellinen esikuva.

Somero ja taide -kysymys on kiinnostava. Se olisi hyvä tutkielman aihe jollekin taidetta opiskelevalle. Kysellessäni tutuilta, miksi he ovat alalle joutuneet, painotettiin erityisesti Someron yhteiskoulun merkitystä.

Kuvaamataidon opettajat

Atski, Ateneum, Taideteollinen

Vanhan yhteiskoulun aula. Kuva Kullervo Aura.

oppilaitos, nykyinen TAIKKI oli opinahjo, jonne somerolaiset suuntasivat jatko-opintoihin ainakin 1950-luvulta lähtien.

Pirkko Porkka kertoo, että innoituksen lähde oli kuvaamataidon opettaja Annikki Arola-Anttila, joka hänelle antoi virikkeen pyrkiä opiskelemaan keramiikkaa ja myöhemmin tekstiilitaidetta. Arola-Anttilan oppilaista samoihin aikoihin opiskelivat myös Hannilan sisarukset. Sirkasta tuli kuvaamataidon opettaja ja Railis-

ta tekstiilitaiteilija. Tekstiilis suunnittelun osastolla opiskellut Kaija Aarikka loi menestyksekkään yrityksen tuotteilleen, jotka tunnetaan eri puolilla maailmaa.

Polin arkkitehtiosastolla somerolaisten tätä ikäkautta edustivat Mikko Karjanoja ja Matti Viljanen. Itsellänikin on vähän kokemuksia Annikki Arola-Anttilan opetuksesta. Hän tiesi tarkkaan, mitä oppilailtaan halusi, ja toi sen myös kunnolla julki. "Et voi koskaan tehdä karmiinin ja sitruunan raidallista kangasta", hän pauhasi pensseliharjoituksestani. (Marimekon ennakkoluulottomat väriyhdistelmät eivät vielä olleet vallanneet maailmaa) Tai: "Miksi olet tehnyt tytölle niin lyhyet kädet, ettei niillä ylety takapuoltaan pyyhkimään?"

Graafinen suunnittelu oli Arola-Anttilan sydäntä lähellä. Siihen aikaan Tapio Horilan äidinkielen tunneilla toimitettiin luokkalehtiä, ja kuvaamataidon opettajamme piti silmällä niiden ulkoasua. Jos oli mennyt vikaan, saimme kuulla kunniamme. Erilaisten koulun tilaisuuksien julisteet tehtiin huolella. Vain groteski oli sallittu kirjainlaji, tekstin ja kuvan suhteeseen piti paneutua kunnolla, värien ja muotojen toimia päämäärää korostaen. Kaikki

Isäpeikko kuninkaanlinnassa. Joulunäytelmä vuonna 1953. Kuvassa Anssi Närvi, Marketta Sulanterä, Mauri Vanttinen, Esko Kalin ja Raili Kukkonen. Kuva Sirkku Kurkikankaan.

Näyttelytöiden kehystystä vanhalla koululla. Vasemmalta Pirkko Lähteenmäki, Anne Avellan, Kaija Vanhanen, Irma Kaivo, lehtori Leena Mattila ja Sirkku Hovila. Kuva Sirkku Kurkikankaan.

tehtiin siihen aikaan luonnollisesti käsin, Porvoon vahaliiduilla tai Wennerströmin vesivärinapeilla, joita ehdottomasti sai olla vain kuusi, ei missään tapauksessa mustaa. Tiesimme opettajamme tehneen myös itse kuvituksia ja ihailimme hänen taitojaan.

Tilat ja välineet koulutaiteen tekemiseen olivat erinomaisen vaatimattomia. Jokainen osti itselleen kirjakaupasta värit, siveltimen ja lehtiön, lyijykynän ja makulatuuria, jolle aina kuvaamataidon tunnin alussa tehtiin croquis-piirustuksia. Opettajat viihtyivät omassa pikkuruisessa, savuisessa huoneessaan kauan välitunnin loputtuakin ja piirustustunnin aluksi loimme omatoimisesti pohjaa tulevia elävänmallinharjoituksia varten. Vaikeaa vesivärimaalausta oli pakko harjoitella, kun muita välineitä ei ollut. Koulussa oli yksi kraana, josta järjestäjät kantoivat veden. Kupit vetivät litran, ja ne olivat koulun puolesta, mutta en muista missä niitä säilytettiin. Näillä eväin luotiin taidetta: Irma Kaivon mystisenoloisia sinisiä maisemia ja Anne Avellánin lapinpukututkielmia. Annesta tulikin

kuvaamataidonopettaja.

Vuonna 1953 Annikki Arola-Anttila päätti muuttaa Somerolta, varmaan perhesyiden takia. Olimme

murheellisia ja ajattelimme hienojen oppilastöiden keväänäyttelyjen jäävän historiaan. Näyttelyt olivat olleet valtavia. Jokaiselta oppilaalta valittiin

Tulevia kuvaamataidon opettajia piirustuskerhossa. Vasemmalta Sirkku Hovila, Taina Veikkolin, Marjaana Lahonen ja Marjatta Hovila. Uuden koulun kuvaamataidon luokassa vuonna 1956. Kuva Tuula Kuosma.

Vuoden 1957 karonkkaan vanhan koulun juhlasali muuttui merenpohjaksi. Kaikki seinät peitettiin maalauksin. Kuvassa vasemmalta Reijo Perko, Pekka Kurkikangas, Juha Saksa, Tuula Arjola. Kuva Olavi Virtanen.

ainakin yksi työ esille, parhaiten onnistuneilta kymmenenkin. Työt kehystettiin asianmukaisesti pak-sulla paperilla ja teokset ripustettiin aiheiden mukaisesti järjestettynä vanhan yhteiskoulun kaikkiin tiloihin. Sukulaiset ja kummit kävivät katsomassa viikonlopun yli avoinna olevaa näyttelyä. Nykyisin ihmettelee kuinka löytyi työvoimaa ripustukseen, valvontaan, esittelyihin ja taas purkamiseen. Innostusta oli, eikä muita harrastuksia ollut tarjolla niin paljon kuin nykyisin.

Uusi opettaja Leena Mattila edusti kokonaan toisenlaista linjaa. Ei yksityiskohtaisia neuvoja, eikä kädestä pitäen ohjausta. Kesti monta kuukautta ennen kuin hän sai oppilaat puolelleen, mutta sitten varsinainen maalaus pääsi vauhtiin. Omalla luokallani, jolla sen ajan tavan mukaan oli vain tyttöjä (pojat olivat rinnakkaisluokalla), oli monta, joiden taiteellisia kykyjä Leena Mattila innosti. Laskimme aina montako kymppiä tulee ”piirustuksessa”, kuten silloin sanottiin.

Ja kevätnäyttelyperinne jatkui. Tehtiin yhä suurempia kuvakokonaisuuksia, joiden rakentaminen ennakoitiin 60-luvun taidesuuntauksia.

Miös vapaampia sommitelmia nähtiin. Vuoden 1954 näyttelyyn oli rakennettu erityinen osasto Aila Hurmeen (Talonen) akvarelleista ja piirustuksista. Näyttelyä yleisölle esitellessään Leena Mattila kertoi olevansa iloinen löytettyään uudesta koulustaan sellaisen kyvyn. Ailastakin tuli sitten kuvataideopettaja, joka jatkoi samassa koulussa perinteitä.

Koulun henki

Vanhassa, puretussa yhteiskoulussa oli tervatut narisevat puulattiat, joita pitkin vahtimestari työnsi vesikelkassa klappeja luokkien pönttöuunien lämmittämiseen. Seinät olivat vaalean vihreäksi tai harmaaksi maalattua pahvia ja ikkunoiden puitteet ruskeat. Valaistus oli aulatiloiissa hämyisiä. Luokissa oli pyöreät pallolamput. Voimistelusaliiin vievän käytävän seinällä oli taulu, jossa kerran viikossa vaihtui oppilastöiden näyttely. Mikään siinä ympäristössä ei ollut taiteellisesti erityisen inspiroivaa, ellei sitten äärimmäinen vaatimattomuus ja ahtauden tuoma yhteishenki.

Mutta opettajat olivat persoonallisuksia ja arvostivat kaikenlaista taiteellisuutta. Tapio Horilan järjestämiä puhe- ja runonlausuntatilaisuuksia kunnioitettiin koko koulun voimalla,

Annikki Arola-Anttila ja Leena Mattila lähettivät oppilastöitä kansainvälisiin kilpailuihin, joista tuli voittoja. Järjestettiin julkisia näyttelyitä ja ohjelmallisia luokkahuhlia. Neljännen luokan esittämää joulunäytelmää tehtiin huolella. Joskus apuna oli ulkopuolisiakin. Esimerkiksi Juhani Nuotto oli viimeistelemässä oman luokkani näytelmän ”Isäpeikko kuninkaan linnassa” -ohjausta.

Liikunnanopettaja Oili Ahlstedt oli näytellyt ylioppilasteatterissa ja hänellä oli ammattimaista otetta. Puvut olivat kuin oikeasta teatterista, erityisesti prinsessa Marketta Sulanterän vaaleanpunainen unelma ja isäpeikko Mauri Vääntisen hahmo. Lavastuksia oli väännetty viikkokaupalla, kuninkaanlinnan lasimaalausikkunatkin näyttivät ihan oikeilta.

Kun elokuvateatteri Kinoon tuli sopiva filmi, koko koulu meni katsomaan Mario Lanzaa Carusona tai Robert Scottin etelänaparek-kesta kertovaa elokuvaa. Kaikista kokemuksista kasvoi virta, joka altisti kulttuurin omaksumiselle. Taideaineiden arvostuksesta ker- too sekin, että kun uutta koulua

1. 11. 1956 luonnos seinämaalausta varten. Maalannut Marjaana Lahonen.

Teinikuntien kulttuurikilpailussa 1957 Salossa kuvataiteen palkinnot tulivat Somerolle. Kuvassa Anne Avellan, Sirkku Hovila, lehtori Leena Mattila ja Irma Hannila tutustumassa näyttelyyn. Kuva Olavi Virtanen.

50-luvun puolessavälissä alettiin rakentaa, ensimmäiseksi valmistui kuvaamataidon luokka.

Uuden koulun kasvatit

Aarne Ervin luomassa uudessa ympäristössä oli kattoikkunat, joista tuli oikea ateljeevalo! Oli säädettäviä pöytiä, kuivatusalustoja, varastohyllyjä, tiskipöytiä, ilmaa ja tilaa tehdä vaikka mitä. Taidehistorian tunteja varten mentiin pommisuojaan, jossa oli episkooppi ja kaitafilmiprojektori.

Taidekerho toimi ainakin kerran viikossa. Siellä maalattiin peitevärein ja sisämaalein kokeilevia tekniikoita ja harjoiteltiin grafiikkaakin. Tässä joukossa taito tiivistyi. Minusta kuten monesta muustakin tuli kuvaamataidon opettaja tai muu taiteen ammattilainen. Pertti Kalinista tuli kuvaamataiteen opettaja, Mikko Pulkkisesta ja Reijo Perkosta arkkitehteja, Leena Pulkkisesta (Raita) kuvaamataidon opettaja, Marjaana Lahosesta (Mur-

to) kuvaamataidon opettaja, samoin edesmenneestä Anne Avellánista (Koskinen). Taina Veikkolin piti omia näyttelyitä, vaikka hän varsinaiselta ammatiltaan onkin lääkäri. Ella Grönholm oli usein vieraana. Nuorena kuollut Tuula Kuosma (Taanila) oli monilahjakkuus, hänen kääntämässä Ronja Ryövärintytär kertoo kielen taidosta, kuvallinen kyky näkyi piirustuskerhossa. Nuoremasta joukosta Hovilat: Marjatta (Vapaasalo) ja Mirja (De Grab) kävivät taideteollisen ja Ulla taiteilee muuten. Kaisa Keturi kävi tekstiilitaiteen osaston, Horilan sisarukset Helje ja Heikki ovat taiteen maistereita. Marjatta Vapaasalo kouluttaa nykyisin tulevia kuvataideopettajia Helsingin Normaalityöskoulussa, Pertti Kalin ja Heikki Horila ovat tehneet työtään tulevien kuvataiteeseen erikoistuneiden luokanopettajien parissa.

Luettelosta tulee pitkä ja tässä on vasta oman kouluaihani tuttuja ihmisiä. Jälkipolvissa heitä on lisää,

ja olisikin hauska saada heistä tarkempaa tietoa. Kerran vieraillessani turistiryhmän mukana Lahden Taide-teollisuusopistossa rehtori Antti Hassi esitteli oppilaitosta ja kertoi sinne olevan vaikea päästä, ellei sitten ole Somerolta.

Vanhan yhteiskoulun yksilöllisyyttä korostava ilmapiiiri, innostavat opettajat, rehtori Joel Vilkin kiinnostus uuden ajan opetusmenetelmiin, hänen tapansa vaikuttaa opettajien valintaan ja kiinnostuksensa erilaisten lahjakkuuksien vaalintaan varmaan edesauttoivat ammatinvalintojamme. Voisi vielä pohtia, onko kotiseutumme henkisesti rakenteella ollut vaikutusta taiteenrakkauden omaksumiseen. Olemmeko umpi-mielisiä, vaikeasti lähestyttäviä ja pitkäpiimäisiä toljottajia, joiden silmät näkevät enemmän kuin suu kertoo. Mutta kädet kertovat ja tulokset paljastavat ennalta arvaamattomia

Someron yhteiskoulun ylioppilaiden väitökset

Koulun vaikutusta tai merkitystä voidaan tarkastella monella tavalla. Kysytään, millaisia virikkeitä ja eväitä se antaa oppilailleen. Yksi näkökulma on katsoa, kuinka oppilaat ovat myöhemmin menestyneet tieteen saralla, kuinka moni on suorittanut korkeimman akateemisen tutkinnon väittelemällä alansa tohtoriksi.

Olen vuosien varrella keräillyt tietoja Someron ylioppilaiden väitöksistä. Someron ylioppilailla tarkoitetaan tässä heitä, jotka ovat päässeet Somerolta ylioppilaaksi, joko Someron yhteiskoulusta tai Someron lukioista. Tätä kirjoitettaessa syksyllä 2002 listassani on 37 nimeä. En tiedä, kuinka kattava tämä luettelo on. Ei ole olemassa yhtenäistä tiedostoa, jossa olisivat kaikki Someron koulusta tohtorinhattuun asti yltäneet. Tiedot on kerätty eri aikoina erilaisista hyvinkin hajanaisista lähteistä ja sattumalta silmiini osuneista väitösuutisista. Osan tapauksista tiedän ja tunnen. Somero-lehti on myös usein muistanut tuoda esille somerolaisten väitökset. Mahdollisesti puutteellisinakin väitöskirjatiedot on hyvä näin koulun juhlavuotena saattaa julki. On kuitenkin heti alkuun pyydettävä anteeksi siltä varalta, että joku väitellyt puuttuu joukosta. Olen kiinnostunut tietojen täydennyksistä.

Väitelleissä on hyvin monen tieteenalan edustajia. Silmiinpistävää on, että joukossa on vain kaksi humanistia. Valtaosa on luonnontieteiden tai sovellettujen luonnontieteiden, kuten tekniikan ja lääketieteen alalta. Yhteiskuntatieteissä on väitellyt viisi. Joukko on hyvin miesvoittainen, naisia on vain neljä. Valtaosa väitöskirjoista on kirjoitettu englanniksi, joka on nykyaikana tieteiden kansainvälinen kieli.

Ensimmäisenä on tohtoriksi väitellyt Panu Vilkki, joka on myös Someron yhteiskoulun ensimmäinen ylioppilas. Hänen väitöskirjansa, joka käsitteli jodia suomalaisessa ruokavaliassa sekä sen ja struuman välistä

yhteyttä, tarkastettiin Turun yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa 1956. Vilkki on tehnyt elämäntyönsä käytännön lääkärimäisenä. Ansioistaan hän on saanut professorin arvonimen.

Humanistisia tieteitä edustavat Keijo Holsti (1932-1989) ja Georg Haggrén. Holsti selvitti väitöskirjassaan 1970 motiivin käsitettä kirjallisuudentutkimuksessa. Hän toimi myöhemmin vuodesta 1973 alkaen kuolemaansa 1989 saakka Tampereen yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professorina. Haggrén on tällä hetkellä viimeisin väitellyt Someron ylioppilas. Hänen viime vuonna ilmestynyt historian väitöskirjansa käsitteli 1600-luvun rautaruukkien ammattityöväestöä Ruotsi-Suomessa.

Luonnontieteet ovat, ainakin väitöskirjojen määrän perusteella, somerolaisten vahvinta aluetta. Fyysikkoja ovat Antti Siivola, jonka väitöskirja kuuluu ydinfysiikan alaan, ja Tapani Perko, jonka erikoisala on kosmologia, eli maailmankaikkeuden syntyä, kehitystä ja olemusta tutkiva tiede. Siivola toimi lähes kolme vuosikymmentä (1970-1999) Helsingin yliopiston fysiikan professorina. Perko on joukon ainoa ulkomailla tohtorin tutkinnon suorittanut. Hän väitteli Texasin yliopistossa Yhdysvalloissa vuonna 1971. Perkoa pidetään yhtenä tämän hetken parhaista suhteellisuusteorian tuntijoista Suomessa.

Jukka Heinosen väitöskirja on biokemian alalta, Aarni Tenhosaari on tutkinut aineiden kemiallista määrittelyä. Jaakko Siivola on selvittänyt mineralogiassa sovellettavia analyysimenetelmiä. Marja-Liisa Hattulan (Halme) väitöskirja taas kuuluu ympäristökemian alaan.

Somerolta on tullut monta luonnontutkijaa, eläintieteilijää, kasvitieteilijää ja biologia. Eino Erkinaro on tutkinut myyriä, Tapani Valtonen kaloja ja Heikki Hippa hyönteisiä. Tarmo Virtasen tutkimusala on hyönteisten ekologia. Jyrki Raulo on tunnettu kolututkimuksistaan. Biologiaa edustavat Markku Aalto molekyylibiologisilla

Jouni Tamminen.

Kuva Eino Tammisen.

ja Minna Nyström-Lahti (Nyström) perinnöllisyystieteellisillä tutkimuksillaan. Erkinaron tutkimus on ainoa saksankielinen väitöskirja.

Luonnontieteellisissä väitöskirjoissa saattaa Somero esiintyä myös tutkimuspaikkana tai -kohteena. Eino Erkinaro teki myyräkokeitaan Somerolla. Osa Heikki Hipan hyönteishavainnoista on Somerolta. Jaakko Siivola taas on analysoinut mm. eräitä Someron mineraaleja.

Aarni Perkon sovelletun matematiikan väitöskirja Turun yliopistossa 1971 selvitteli eräitä tietojenkäsittelyn ongelmia. Perko oli Jyväskylän yliopiston sovelletun matematiikan professorina 1972-1995. Kolmekymmentä vuotta häntä myöhemmin Turussa väitteli Anne Virtanen kaupunkimaantiedettä koskevalla tutkimuksellaan. Hannu Ilvesniemi taas on tutkinut metsämaaperän ominaisuuksia.

Someron ylioppilaiden panos Suomen työmarkkinajärjestelmän tutkimuksessa on merkittävä. Heikki Urmas on tutkinut työrauhajärjestelmää SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen aikana. Hänen Helsingin kauppakorkeakoulussa vuonna

1975 ilmestynyt väitöskirjansa herätti aikanaan huomiota Suomen sisäpolitiikkaa koskevien havaintojensa takia. Urmaksen väitöskirjasta ilmestyi myös kaupallisen kustantajan julkaisema laitos. Timo Kauppinen sosiologian väitöskirja 1992 käsitteli Suomen työmarkkinamallin muutosta. Myös Kauppinen väitöskirjasta ilmestyi kaupallinen rinnakkaispainos. Urmaksen ja Kauppinen väitöskirjat ovat poikkeuksia, väitöskirjat eivät yleensä ole bestsellereitä. Lentäjänäkin uran tehnyt Urmas oli viisi vuotta sitten julkisuudessa ns. kolmen tohtorin työllistämishojelman yhteydessä. Kauppinen toimii tällä hetkellä Euroopan unionin tutkimussäätiön tutkimusjohtajana Irlannissa.

Muita yhteiskuntatieteiden edustajia ovat Heikki Kasari viestintätutkimuksen, Antti Uutela sosiaalipsykologian ja Veli Verronen tieteenfilosofian väitöskirjoillaan. Kasarin television katselua koskeva väitöskirja on somerolaisittain ainutlaatuinen, se on painettu Sälökarin kirjapainossa Somerolla.

Edellä mainitun Panu Vilkin lisäksi muita lääketieteissä väitelleitä ovat Timo Kouri, Andreo Larsen, Ilmari Lindgren, Ari Rinne ja Simo Vilkki. Kokeellisen neurologian asiantuntija Larsen on ollut julkisuudessa potenssilääkkeiden vaikutuksia selvittäessään. Simo Vilkki on tunnettu mikrokirurgi. Kouri valittiin tänä vuonna vuoden 2002 kliiniseksi kemistiksi. Hammaslääketieteessä ovat väitöskirjansa tehneet Antti Aaltonen ja Kalle Urmas (1927-1999). Sirkka Kukkola (Salomaa) väitteli 1997 terveydenhuollon tohtoriksi potilaan ja hoitohenkilökunnan kommunikatiota koskevalla tutkimuksellaan.

Tekniikan tohtoreita on Someron ylioppilaista viisi. Mauri Määttäsen tutkimus koski jäiden laivanrakenteelle aiheuttamia lujuusongelmia. Väitöskirja ilmestyi 1978. Määttäsen on toiminut Oulun yliopiston teknillisen mekaniikan ja myöhemmin Teknillisen korkeakoulun lujuusopin professorina. Pentti Kujala tutki laivatekniikan väitöskirjassaan 1994 jääkuormituksen vaikutusta Itämerellä. Väitöstilaisuudessa Kujalan vastaväittäjänä (opponenttina) oli Määttäsen. Henrik Haggrén sel-

vitti väitöskirjassaan järjestelmää, miten kameran avulla mittauksia tekemällä voidaan valvoa teollista tuotantoprosessia. Jorma Kyyrän ja Jouko Niirasen väitöskirjat ovat sähkötekniikan alalta. Tällä hetkellä, syksyllä 2002, Teknillisessä korkeakoulussa on professoreina kolme Someron ylioppilasta. Mauri Määttäsen jo tuli edellä mainituksi. Hänen lisäksi Henrik Haggrén on fotogrammetrian ja Jorma Kyyrä tehoelektronikan professori.

Edellä olen lyhyesti ja luettelonomaisesti esitellyt tiedossani olevat Someron koulun tohtorit ja heidän väitöskirjansa. Monet ovat väitöksensä jälkeen toimineet tutkijoina ja opettajina korkeakouluissa. Monet ovat olleet professoreina. Jo mainittujen lisäksi Jaakko Siivola, joka on tehnyt tutkimusmatkoja Etelänapamantereelle, on toiminut geologian ja mineralogian professorina. Heikki Hippa on eläintieteen professorina Ruotsissa.

Väitelleiden joukossa on muutamia veljespareja: Georg ja Henrik Haggrén, Aarni ja Tapani Perko (väittelivät samana vuonna), Antti ja Jaakko Siivola sekä Panu ja Simo Vilkki.

Väitöskirjan tekeminen on rankkaa ja kokonaisvaltaista puuhaa. Väitöskirjojen esipuheessa on tapana kiittää paitsi tutkimuksen ohjaajia ja avustajia myös perhettä ja muuta lähipiiriä, joka on kestänyt työn arkielämälle aiheuttamat koettelemukset. Hajamielinen tutkija voi olla fyysisesti läsnä ja kotosalla, mutta ajatukset kulkevat työn ympärillä. Jorma Kyyrä kiteyttää väitöskirjan tekijän ajatukset sähköinsinöörin käsittein: Ihmisaivoja ei voi napsauttaa pois päältä niin kuin sähkökojeesta voi kytkeä virran pois.

Väitöskirjan omistaminen jollekin henkilölle tai asialle on harvinaisempaa. Simo Vilkki omistaa väitöskirjansa isänsä muistolle. Hänen isänsä oli Joel Vilkki, joka toimi pitkään Someron yhteiskoulun rehtorina ja jonka kannustavasta opetuksesta ja kasvatuksesta on varmaan virinnyt monen muunkin kiinnostus asioiden tutkimiseen.

Seuraavassa on luettelo Someron ylioppilaiden väitöskirjoista. Teoksen nimen perässä on mainittu

korkeakoulu, joissakin tapauksissa myös tiedekunta ja väitösvuosi. Lisäksi on mainittu ylioppilaak-situlovuosi. Somerolaista lukijaa kiinnostaa myöskin sukunimi, jolla henkilö tunnettiin kouluaikana. Tämä on mainittu suluissa edellä tekstissä. Osittain tiedot ovat tarkistamattomia.

Markku Aalto: Cloning and characterization of genes encoding proteins involved in the terminal stage of vesicular traffic in the yeast *Saccharomyces cerevisiae*. Helsingin yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen 1995 (yo 1981).

Antti S. Aaltonen: Natural immunity in dental caries. Longitudinal studies of serum and salivary antibodies reactive with streptococcus mutans in young children in relation to dental caries and some maternal factors. Turun yliopisto, lääketieteellinen 1989 (yo 1959).

Eino Erkinaro: Der Phasenwechsel der lokomotorischen Aktivität bei *Microtus agrestis* (L.), *M. arvalis* (Pall.) und *M. oeconomus* (Pall.). Oulun yliopisto 1969 (yo 1953).

Georg Haggrén: Hammarsmeder, masugnsfolk och kolare. Tidigindustriella yrkesarbetare vid provinsbruk i 1600-talets Sverige. Helsingin yliopisto, humanistinen 2001 (yo 1983).

Henrik Haggrén: On System Development of Photogrammetric Stations for On-Line Manufacturing Control. Teknillinen korkeakoulu 1992 (yo 1968).

Marja-Liisa Hattula: Analysis of DDT- and PCB-type compounds at low level in fish with reference to pike, perch and bream in Lake Päijänne. Helsingin yliopisto, maatalous-metsätieteellinen 1973 (yo 1960).

Jukka Heinonen: On the regulation of aminoacyl-sRNA synthetase formation during growth of *Streptococcus thermophilus*. Turun yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen

1970 (yo 1957).

Heikki Hippi: Classification of Xylotini (Diptera, Syrphidae). Turun yliopisto 1978 (yo 1962).

Keijo Holsti: Motiivin käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Tampereen yliopisto, humanistinen 1970 (yo 1951).

Hannu Ilvesniemi: Studies on the effects of acid deposition on soil chemical characteristics and seedling growth. Helsingin yliopisto, maatalous-metsätieteellinen 1991 (yo 1978).

Heikki Kasari: Patterns of Television Viewing in Finland. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen 1986 (yo 1964).

Timo Kauppinen: Suomen työmarkkinamallin muutos. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen 1992 (yo 1963).

Timo Kouri: Membrane proteins of synovial cells from rheumatoid arthritis patients.

Turun yliopisto, lääketieteellinen 1985 (yo 1971).

Pentti Kujala: On the Statistics of Ice Loads on Ship Hull in the Baltic. Teknillinen korkeakoulu 1994 (yo 1973).

Sirkka Kukkola: Kommunikatiivinen potilas-hoidonantajasuhde. Tutkimus halutun ja saadun kommunikaation vastaavuudesta perusterveydenhuollossa. Helsingin yliopisto, lääketieteellinen 1997 (yo 1969).

Jorma Kyrrä: Switching Vector Theory – Unification of Switching and Space-Vector Theory in Polyphase Converter Applications. Teknillinen korkeakoulu, sähkötekniikan osasto 1995 (yo 1980).

Andreo Larsen: Beta-blockers, tremor and neuromuscular transmission. A clinical and experimental study. Helsingin yliopisto, lääketieteellinen 1980 (yo 1972).

Ilmari Lindgren: Anatomical and roentgenologic studies of tuberculous infections in BCG-vaccinated and non-vaccinated subjects. Turun yliopisto, lääketieteellinen 1961 (yo 1953).

Mauri Määttänen: On Conditions for Arising of Self-Excited Ice-Induced Autonomous Oscillations in Slender Marine Pile Structures. Teknillinen korkeakoulu 1978 (yo 1961).

Jouko Niiranen: Operation of Inverter Equipment with a DC Supply Containing Low Frequency Ripple – An Analysis of Input Impedance. Teknillinen korkeakoulu 1990 (yo 1973).

Minna Nyström-Lahti: Genetic predisposition to hereditary non-polyposis colorectal cancer. Helsingin yliopisto, lääketieteellinen 1996 (yo 1978).

Aarni Perko: Some Problems of Search and Detection. Turun yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen 1971 (yo 1951).

Tapani Perko: Perturbations in anisotropic euclidean-homogenous cosmologies. The University of Texas 1971 (yo 1956).

Jyrki Raulo: Studies on the growth of trees in Betula plantations and progeny tests in Finland. Turun yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen 1977 (yo 1955).

Ari Rinne: Epidermal Sh-protease inhibitor. Occurrence in human and rat tissues and in human neoplasms. Oulun yliopisto, lääketieteellinen 1979 (yo 1967).

Antti Siivola: On the alpha activity of neutron deficient Europium and Gadolinium isotopes. Helsingin yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen 1962 (yo 1954).

Jaakko Siivola: Electron microprobe analysis applied to mineralogy. Helsingin yliopisto, matemaat-

tis-luonnontieteellinen 1971 (yo 1957).

Aarni Tenhosaari: Isotope abundances and low-resolution mass spectrometry in the determination of elemental compositions of unknown organic compounds. Turun yliopisto, matemaattis-luonnontieteellinen 1991 (yo 1963).

Heikki Urmäs: Työrauhajärjestelmä yhteiskunnan osajärjestelmänä. Tarkasteltuna SAK-laisen ammattiyhdistysliikkeen hajaannuksen aikana. Väitöskirja on julkaistu myös nimellä Työrauhajärjestelmä Suomen sisäpolitiikassa 1960-luvulla. Tammi, 1975. Helsingin kauppakorkeakoulu 1975 (yo 1954).

Kalle Urmäs: Hampaattomien alveoliharjanteiden ja kokoproteesin okklusiotalon asema tarkasteltuna kallon sagittaalitasossa. Röntgenkefalometrinen tutkimus. Turun yliopisto, hammaslääketiede, lääketieteellinen 1972 (yo 1947).

Antti Uutela: Pupils' concepts about epilepsy: What determines them and how they are changed after an education program. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen 1985 (yo 1965).

Tapani Valtonen: Seasonal phenomena of temperature selection, gonadal cycle and liver carbohydrate metabolism in the whitefish *Coregonus nasus* (Pallas), *Sensu Svärdsön*. Oulun yliopisto 1974 (yo 1952).

Veli Verronen: The Growth of Knowledge. An Inquiry into the Kuhnian Theory. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteellinen 1986 (yo 1960).

Panu Vilkki: Iodine in the Finnish Diet and Its Relation to Goitre Incidence. Turun yliopisto, lääketieteellinen 1956 (yo 1945).

Simo Vilkki: Replantation. Studies on clinical replantation surgery with reference to patient selection, operative techniques and postoperative control. Tampereen yliopisto,

Ohjeita koululaisille

Jo kolmekymmenluvulla kouluvi-
ranomaiset antoivat ohjeita op-
pilaille, kuinka tuli käyttäytyä
koulun ulkopuolella. Ihme kyllä,
nyt seitsemänkymmentä vuotta
myöhemmin samat ohjeet ovat yhtä
käyttökelpoisia.

Itse en kaikilta osin malttanut
noudattaa näitä ohjeita. Kerran,
kun tulimme koulusta, minä ja Ah-
tin Raimo nousimme ahdetta ylös,
kun samaan aikaan tuli samaan
suuntaan kuorma-auto. Koska auto
kulki hitaasti puukaasulla, päätimme
ottaa kyytiä roikkumalla auton takana.
Ahteen päällä sitten piti pudottautua
alas. Raimolta se onnistuikin, mutta
minä jäin puserostani kiinni johonkin
koukkuun. Nyt tulikin hätä käteen,
että kuinka siitä selvitään. Puoli kilo-
metriä roikuin siellä auton perässä,
kunnes puserostani irtosi nappi ja
minä putosin tielle. Polvet menivät
rikki ja kasvoihin tuli pahannäköisiä
ruhjeita. Muistan, kuinka isäni pelästyi

*Matti Ruukonen heinänteossa kesällä 2001 museon mä-
ellä. Kuva Maija-Liisa Hyytiäinen.*

Käy koulussa säännöllisesti. Aiheettomasta poissaolosta voi seurata ikävyyksiä itsellesi ja vanhemmillesikin.

*Kulje aina tien vasenta puolta kävellessäsi, ja tien oikeata puolta ajaessasi polkupyörällä. Kuullessasi äänimerkin takaapäin
älä säikähdä.*

*Ennen kuin menet tien poikki, katso joka suunnalle. Kulje aina suoraan tien yli, sillä vinosti kulkiessasi saatat arvioida väärin
lähestyvien ajoneuvojen nopeuden.*

*Älä milloinkaan vilkasliikenteisellä paikalla seisatu keskelle tietä, äläkä mene tien poikki jonkin esineen takaa, ellet ensin var-
mistaudu, että tie on vapaa.*

Kulkiessasi tiellä ota aina huomioon, että saatat kompastua. Ole siis varovainen.

*Älä milloinkaan hyppää kulkeviin ja kulkevista ajoneuvoista, sillä voit joutua niiden alle tai jäljessä tulevat saattavat ajaa pääl-
lesi.*

Kuuntele ja katsele tarkasti ajajien merkinantoja.

*Älä heitä lasinpalasia, nautoja tai muita teräviä esineitä tielle, sillä sellaisten aiheuttamista vahingoista saattavat vanhempasi
joutua suuriinkin korvauksiin.*

Älä kiipeä sähköjohdinpylväsiin, äläkä puihin sähköjohtimien läheisyydessä.

Älä kiiku pylväiden tukiköysissä äläkä heiluta niitä.

Älä kapua muuntajahuoneiden katoille äläkä mene niiden sisään, vaikka ovi olisikin auki.

Älä anna leijan nousta äläkä ole pallosilla sähköjohtimien läheisyydessä.

Älä kosketta katkennutta sähköjohtoa, vaikka se olisikin maassa.

*Älä koske sähköiskun saanutta, jos hän on vielä kosketuksissa sähköjohtimien kanssa, vaan hae avuksi täysikasvuinen henki-
lö.*

Älä koske varoketta tai muuta laitetta, joka on yhdistetty sähköjohtimeen.

Vältä kaikkea tarpeetonta sähkölaitteiden koskettelamista.

Aktivismi – turhaa meteliä vai tarpeellista kritiikkiä?

Maailmalla kuuhuu. Tasapainotila, jossa suurin osa ihmisistä on suunnilleen tyytyväisiä, on järkkynyt. Rauhan illuusion munankuoreen on tullut särö. Jopa läntisten hyvinvointivaltioidenkin näennäisesti tyynen pinnan alla kiehuu; esivallan ja sen muodostamien yhteisöjen auktoriteettia ei enää hyväksytty kyselemättä. Vapaalla kansalla on oma, voimakas tahtonsa ja se tahtoo vaikuttaa.

Helsingin Sanomien sivuilla on käyty mielipiteiden vaihtoa, joka koskee yhtä poliittisesti valvutuneiden ilmaisukanavaa - aktivistien mielenosoituksia. Luokanopettaja Auvo Hannu esittää mielipidekirjoituksessaan (HS 5. 7. 2001) realistisia - jopa kyynisiä - mielipiteitä nuorista aktivisteista ja näiden toiminnasta, joka herätti huomiota mm. Göteborgissa EU:n huippukokouksen aikana. Hannun mukaan ”17 – 18 -vuotiaat, kypsytymättömät ja ajatusmaailmaltaan vielä puberteetti-ikäiset lapsot” eivät tiedä - tai välitä - minkä puolesta protestoivat, tärkeintä heille on saada huutaa joukon mukana. Hannu – keski-ikäinen realisti – näkee aktivistit seikkailunhaluisena joukkona, jolle hyvinvointivaltion asukkeina on jäänyt ylimääräistä aikaa ja rahaa ”lähteä parantamaan maailmaa vieraiden maiden kaduille”. Kirjoittaja itse kertoo työskennelleensä kesät opintoaikoinaan, joten hän ei ”olisi ehtinyt huutelemaan iskulauseita paremman maailman puolesta”. Hannu laittaa aktivistit samaan nippuun 60-luvun idealistien kanssa, joiden hiekkalinnat eivät sitten kestäneetkään.

Hannun kirjoitukseen on vastattu vastineella, jonka kirjoittajina on kaksi nuorta valistunutta realistia, Katri-Maija Karvonen ja Elina Kivinen. He tuovat kirjoituksessaan (HS 14. 7. 2001) esille nuorten aktivistien näkökulman käsiteltyyn aiheeseen. Karvosen ja Kivisen mukaan mielenosoitukset ja muu aktivisti- ja järjestötoiminta ovat seurausta siitä, ettei perinteinen äänestäminen ole enää riittävä keino

vaikuttaa päätöksiin. Nuoret ovat alkaneet etsiä uusia keinoja vaikuttaa ja ymmärtävät muuttuvaa maailmaa; globalisaation myötä meihin kaikkiin vaikuttavan politiikan vastustamisen tai kannattamisen on oltava kansainvälistä. Kirjoittajat puolustavat aktivistien toisinaan hyvinkin epäselviä ajatuksia EU:n ja Maailmanpankin yhtä vaikeaselkoisella politiikalla. He myös nostavat esiin oman mielipiteensä mukaan realistisia toivekuvia poliitikkojen ja kansalaisten läheisemmästä yhteistyöstä maailman parantamiseksi.

Kuka sitten onkaan oikeassa? Keski-ikäinen realisti, joka mieltää aktivistit keskenkasvuiksi kakaroiksi vai aktivisti, joka ajaa asiaansa mellakoinnalla ja hajottamalla paikkoja? Niinpä, asiolla on aina kaksi puolta.

Pelkästään yhteiskunnalle syytä mellakoinneista on turha vierittää, poliittiset suuntaviivat on vedettävä suurta yleisöä silmälläpitäen, eikä kaikkia voi millään miellyttää. Väkivallan teot eivät myöskään ole perusteltavissa, ne eivät vie kenenkään asiaa juuri lähtöruutua pidemmälle. Korkeintaan tarjoavat mahdollisuuden näkyä ilta-uutisten 15 sekunnin otoksessa.

Mitä sitten tulee Auvo Hannun esittämiin mielipiteisiin mielenosoittajien iästä, kypsyydestä ja idealismista, niissä hän heittäytyy itse lähestulkoon lapselliselle linjalle. Kirjoituksesta jää jälkikuvaksi katkeroitunut keski-ikäinen, jonka omat unelmat ja aatteet ovat kariutuneet ja jota harmittaa se, ettei hänellä itsellään ollut aikanaan mahdollisuutta ”parantaa maailmaa vieraiden maiden kaduilla”. Olen kyllä kirjoittajan kanssa samaa mieltä siitä, että nuoret etsivät itseään joukkojen kautta. Miten koskaan voisikaan muodostua omaa mielipidettä, jolle ensin katso mitä on tarjolla? Pelkästään seikkailunhalusta ja itsensä esilletuomisesta ei aktivistiliikkeissä kuitenkaan voi olla kysymys. Muuten ne eivät saisi taakseen yhtä suurta kannatusta kuin niillä nyt on.

Aktivistien toiminta ei siis ole täysin perusteetonta. Kuten Karvonen

ja Kivinen kirjoituksessaan toteavat, mielenosoitukset ovat vain pieni, vaikkakin näkyvin osa järjestöjen toimintaa. Suurin osa työstä tehdään kulisien takana ja sitä tehdään, jotta suuren yleisön tietoisuuteen tulisivat ne räikeät epäkohdat, joita suurvaltojen yksipuolinen valtopolitiikka synnyttää esimerkiksi kehitysmaissa. Aidot aktivistit seisovat tiukasti kantansa takana ja pystyvät sen myös tarvittaessa perustelemaan. Heidän toimintansa pitää päättäjät varpaillaan ja takaa sen, että toisenlainenkin näkökanta tulee otetuksi huomioon. ”Perinteisten vaikuttamiskeinojen lisäksi on löydetty uusi tapa tuoda oma mielipide esille.”

Kovin realistisia eivät kaikki Karvosen ja Kivisen ideat ole, kuten juuri läheinen yhteistyö poliitikkojen ja kansalaisten välillä ja kuvaukset lähimmäisenrakkaudesta aktivismin lähteenä. Nykymaailma kun on kuin 10 minuutin kananmuna, niin kovaksikeitetty, että pehmeät kohdat ovat ainoastaan astumia.

Mihin lopputulokseen on siis tultava? Maailman tasapainotila lienee saavutettavissa vain, mikäli ihmiset saavat ilmaista mielipiteensä vapaasti. Epäkohtia ei voida koskaan ratkaista, jos ne vain lakaistaan sängyn alle. Siispä vähemmistöjen etuja puolustavia aktivisteja tarvitaan edelleen. Päättäjätkin ovat luultavasti samaa mieltä siitä, ettei kritiikintä johtaminen ole parasta ja tuloksellisinta johtamista. Siispä, sanasota realistien ja aktivistien välillä jatkuu.

Sirkku Niemi kirjoitti parhaan ylioppilasaineen keväällä 2002.

Kun Jääkärin morsianta filmattiin

On kulunut 65 vuotta siitä, kun maamme suurimpia joukko-kohtauksia sisältävää elokuvaa "Jääkärin morsian" filmattiin. Tosin vuonna 1931 Kalle Kaarna oli jo kuvannut tämän Sam Sihvon kirjoittaman näytelmän, mutta se ei ollut verrattavissa Risto Orkon ja Ilmari Unhon laatimaan käsikirjoitukseen. Kaarnan filmissä, kuten myöhemmissäkin versioissa, esitti Tauno Palo, silloinen Brännäs, pääosaa. Elokuvahistorian taitekohtaa ilmentää sekin, että Kaarnan filmi oli äänikuva, kun taas samana päivänä ensi-iltansa saanut Valentin Vaalan ohjaus "Laveata tietä" oli täysin mykkä.

Tässä uudessa versiossa ohjaaja Orko oli ottanut suuren urakan. Näyttelijöiden lisäksi tarvittiin 3000 avustajaa ja 2000 ratsua. Jo aito puvustuskin oli suuri tehtävä. Jääkärien puvut tilattiin Saksasta. Oikean tsaarinajan kenraalin puvun lahjoitti Muolaassa emigranttina asunut kenraali, ja olihan Suomi-Filmin laaja puvustokin apuna.

On mahdotonta luetella kaikkia niitä asioita, jotka piti ottaa huomioon tämän silloisissa oloissa ainutlaatuisen yrityksen saattamisessa elokuvaksi. Jo suuren avustajajoukon liikkuttaminen vaati ohjaajalta täydellistä ammattitaitoa ja siinä Orko onnistui. Kino-lehti arvioi numerossa 6-7/1937 ratsuvälikohtausten olevan suurimpia, mitä maassamme koskaan oli tehty, ehkä suurimpia mitä Euroopassa oli koskaan filmille otettu.

Orko kiersi Etelä-Suomea ja Karjalan kannasta etsien sopivia filmauspaikkoja. Suurten ratsuvälikohtausten paikaksi hän valitsi Lappeenrannan, tunnetun rakuunakaupungin. Viipuri ahtaine mukulakivikatuineen ja vanhoine rakennuksineen oli luonnollinen valinta. Puuttuivat vielä Libaun Hansa-kasarmit ja Tuckumin asema. Kun Perkjärvelle levisi tieto, että sen rautatieasema oli valittu filmaukseen, aiheutti se tietysti kohinaa kylällä ja koko Muolaassa. Olihan tuolloin jo

filmauksen näkeminen harvinaista herkkua.

Orkoa onnisti, sillä Perkjärveltä länteen sijaitsi Perkjärven tykistöleiri Kaukjärvellä. Sen kasarmit oli piirtänyt sama arkkitehti kuin Libaun Hansa-kasarmit. Harjoitusalue oli 50 neliökilometriä. Vuonna 1913 oli Venäjän armeija osittain pakkolunastanut sen tykistönsä käyttöön ja sille oli annettu nimeksi "Nikolajevskin tykistön ampuma-alue". Kun maamme itsenäistyi, otti Suomen armeija sen oman tykistönsä käyttöön. Koko Suomen tykistö kokoontui kesäisin kuuluisalle Perkjärven leirille, jolloin sotilaiden saapuminen toi vaihtelua kylän elämään.

Kylän rautatieasema sopi Orkon mielestä kuvaamaan Tuckumin asemaa Liivinmaalla ympäristönsä tasaisen mäntykankaan vuoksi. Lavastajana toiminut Hannu Leminen rakensi aseman makasiinirakennukseen lisäkatoksen, johon kiinnitettiin kilpi TUCKUM.

Paikkakunnan lehdessä haettiin avustajiksi mustalaisia ja heitähän saapui liiaksikin. Muuankin romanirouva hinkui mukaan, jolloin Orko tokaisi: "Eihän teillä ole lapsiakaan." Rouva poistui, mutta saapui aamulla lapsi molemmissa kainaloissa. Orko hämmästeli, mistä lapset olivat niin pian ilmestyneet. "A, mie lainasin!" sanoi rouva ja taisi päästä mukaan.

Kuvauksiin oli varattu viikko kahta kohtausta varten: pakolaisten junan odotukselle ja jääkärien sotaan lähdölle. Lavastusta lisättiin tuomalla ratapihalle ensimmäisen maailmansodan aikuisia vaunuja. Kun valmistelut oli tehty, saapuivat näyttelijät paikalle. Nyt oli tilaisuus nähdä ilmielävänä Tauno Palo, Tuulikki Paananen, Kullervo Kalske ja muut tähdet.

Pääkuvajana toimi ranskalainen Marius Raichi ja apulaisena Felix Forsman. Raichi ja Orko majoitettiin Vesterisen matkustajakotiin vierekkäisiin huoneisiin. Eräänä yönä kuvaaja heräsi ja alkoi takoa Orkon seinää. Ulkoa kuului kova meteli

Näyttelijöitä kimpisuineen. Takana oikealla Kullervo Kalske, vieressä takana Tauno Palo, jonka edessä vasemmalla Tuulikki Paananen.

ja Raichi, joka oli oppinut hieman suomea, huusi: "Pyssy, pyssy!" Orko ja kuvaaja syöksyivät ulos ja totesivat mustalaisten paniikin vallassa ajavan rattaineen pako. Avustajat olivat tärkeitä, joten Orko riensi kiesejä pysäyttämään ja kyselemään syytä moiseen menoon. Tumma selitti: "Myöhä ei ruveta ruumii kansa sama kato al nukkumaa." Porukka palasi, kun heille selitettiin, ettei arkussa suinkaan ole ruumista, vaan sitä tarvittiin kuvauksissa.

Elokuvassa mustalaispoika Pertti laulaa heleällä äänellä "Lauloi mulle äiti armas". Laulunääntä kyllä oli, mutta nuottikorvaa vähemmän. Kohtaus uusittiin ja uusittiin, kunnes sävel ja sanat kohtasivat toisensa. Seuraus oli, että koko kylä oppi laulun ja sitä hoilotettiin koko kesä. Poikaa säesti viululla nuori nouseva viulutaitelija Heimo Haitto.

Asemalla suoritettaviin kuvauksiin osallistui suuri joukko ihmisiä.

Sotilasjuna tarvitsee veturin. Kuvassa keskellä Antti Suokas.

Pari sataa avustajaa esitti Liivimaan pakolaisia. Jääkärien sotaan lähdössä tarvittiin noin tuhat sotilasta. Kun matkustajajuna pysähtyi Perkjärvelle, mahtoivat siinä asiasta tietämättämien matkustajien silmät pyöristyä, kun Perkjärven sijasta juna seisahtui johonkin helkkarin Tuckumiin. Näkymä asemalla oli pelkkää kaaosta. Joskus siellä vilisi

saksalaisia jääkäreitä kiväärin olalla ja tornisterit selässä ja komentosanat kaikuivat ilmassa - ihme kyllä suomeksi. Välillä laiturilla oli täynnä mitä kirjainta kurjalistoa: liiviläisiä pakolaisia, mustalaisia, kilipukkeja, rääsyläisiä, ikäloppuja vanhuksia ja äitejä huutavine lapsineen. Niitä istui, seisoivat ja makailivat laiturilla juna

odottamassa. Eipä tuolloin kukaan osannut aavistaa, että parin vuoden kuluttua tilanne olisi tosi ja asemalle kerääntyisi oikeita pakolaisia evakojuna odottamaan.

Viikko kului nopeasti ja Orko oli tyytyväinen. Ilmat olivat olleet suotuisat, vain yhtenä päivänä satoi. Joskus avustajat olivat saaneet jopa näyttelijöiden nimikirjoituksia.

Olihan meillä Perkjärvellä omiakin filmitähtiä, kuten Birgit Nuotio, oikealta nimeltään Siltavuori, joka näytteli mm. elokuvassa "Laulu tulipunaisesta kukasta". Oli myös perhetuttumme Ernst ja Anna Jahns-sonin tytär Sirkka, joka paremmin tunnettiin Sirkka Sarina. Myyjättärenä toimineen Sirkkan löysi Thure Bahne viipurilaisesta kemikaliasta. Valentin Vaala pestasi hänet Suomi-Filmiin. Aloittaessaan 16-vuotiaana hän ehti tehdä kolme elokuvaa: "Niskavuoren naiset", "Sysmälinen" ja "Rikas tyttö". Traaginen onnettomuus Hotelli Aulangolla päätti hänen elämänsä 19-vuotiaana elokuussa vuonna 1939.

"Jääkärien morsiamen" filmauksen päättäjäisiä vietettiin Järvilehdon huvilalla 13. 8. 1937. Mukana oli

Ruokaa syntyy. Perunateatteria. Kuva kirjoittajan.

Hummalle herkkua. Kuva kirjoittajan.

ydinryhmä. Tarjolla oli savusauna, uintia ja illallinen kostukkeineen.

Valmiiseen elokuvaan oli käytetty filmiä 3565 metriä. Leikkausvaiheessa siitä poistettiin 915 metriä, mutta katseltavaksi jäi sentään 2650

metriä. Ensi-ilta oli 27. 2. 1938. Elokuva sai kaikkiaan 740 000 katsojaa, mikä oli aikanaan huomattava määrä. Jatkosodan jälkeen 1944 valvontakomission saavuttua maahan alkoivat ankeat ajat suomalaisen

taiteen alalla. Armas J. Pullan kirjat Ryhmystä ja Romppaisesta kiellettiin samoin kuin niiden pohjalta tehdyt elokuvatkin. ”Jääkärien morsiamen” itsenäisyyden ihannoiti ei sekään miellyttänyt venäläisiä, joten filmi joutui esityskieltoon. Jostain selittämättömästä syystä filmi vapautui sensuurista vasta vuonna 1987. Itse laulunäytelmää oli kuitenkin koko ajan esitetty teattereissa.

Tietenkin perkjärveläiset odottivat innolla elokuvan saapumista teattereihin. Avustajat toivoivat tunnistavansa itsensä, olihan kohtauksia filmattu monta päivää. Mutta mitä vielä. Filmille oli jäänyt vain muutaman sekunnin vilahdus. Eipä siinä ehtinyt paljoa tunnistamaan, mutta saimmepahan olla mukana filmitähtenä.

Lähteet: Perkjärvi, Kannaksen kuvastin.

Peter von Bagh: Suomalaisen elokuvan kultainen kirja.

Perkjärvi Tuckumina filmauksen aikana vuonna 1937. Takana pumppuhuone. Kuvat kirjoittajan.

Pyhä Byrocratius

Salon rautatieasema. Kuva teoksesta *Laakio-Kero: Salo suuri pikkukaupunki, 1991*.

Sotien jälkeen oli Hämeen läänissä maaherrana Sigurd Mattson, jonka poliisitoimen johtamistyylille tuntui lähinnä poliisi-
miesten kurittamiselta. Maaherra joutui viikoittain matkustamaan läänin pääkaupungista kauppalamme ohi Helsinkiin asioilleen.

Kauppalan rautatieasemalla oli nimismiespiirin toimesta jatkuva poliisipäivystys ja vartiointi. Poliisin tehtävänä oli valvoa järjestystä ja poistaa juopot junista ja asemalta. Maaherralla oli tapana jaloitella juuri tällä asemalla, jolloin työvuorossa olleen poliisin piti kiirehtiä tekemään hänelle vartiointilomitus. Jokaisen vartiokonstaapelin oli opittava tuntemaan maaherra ulkonäöltä. Kerran rautatieasemalla työvuorollani näin, kun Mattson arvokkaasti laskeutui junasta laiturille, ja silloin riensin heti tekemään hänelle lyhyen sotilaallisen ilmoituksen. Aivan ilmeisesti tämä tunsu suurta tyydytystä, kun tiesi konstaapelien aina kiiruhtavan tungoksen läpi asemalaiturille tekemään hänelle

ilmoitusta suuren matkustajajäljesön edessä.

Joskus kuitenkin sattui, että asemavuorolla oleva konstaapeli ei pystynytään saapumaan maaherran jaloittelutauolle ilmoitusta tekemään. Usein piti olla taluttamassa juopuneita poliisiasemalle. Mutta maaherra ei jättänyt asiaa sikseen. Kotiin saapuessaan hän soitti ensimmäiseksi asiasta läänin poliisitarkastajalle. Tämä taas soitti edelleen piirin nimismiehelle, joka vuorostaan joutui maaherran määräyksestä antamaan selityksen siitä, missä konstaapeli oli ollut junan ohittaessa kauppalan asemaa. Sitten aloitettiin sama soit-torumban alhaalta ylöspäin.

Joskus taas asemavuorossa ollut konstaapeli saattoi joutua laatimaan ylikonstaapelin kanssa maaherralle kirjallisen selvityksen, jossa laiturilla työaikana havaittu keskustelu matkustajien kanssa todistettiin virkatoimeen kuuluvaksi palvelukseksi matkustajien kysellessä junien aikataulutietoja. Samalla

maaherralle piti lähettää todistus, ettei häntä kuljettanut juna pysähtynyt kyseiselle asemalle kuin 2 - 3 minuutin ajaksi. Tämä taas nimismiehen kautta maaherralle jne. Tosin virallisten paperien, ansioluetteloihin merkittyjen varoitusten ynnä muun ulkopuolella kulki suullinen tieto, ettei Mattsonin antamia varoituksia

Maaherra Sigurd Mattsson. Ota-van iso tietosanakirja.

Sotalapsena Ruotsissa 60 vuotta sitten

Esteettömyystodistus ulkomaanmatkaa varten. Seijan nimen tilalle on merkitty Reima.

Kotona Lautelassa oli alaikäisiä lapsia seitsemän. Minä olin viisivuotias ja nuorin, ja vanhin oli viisitoistavuotias. Tuli tieto, että lapsia voitaisiin lähettää pois sodan jaloista Ruotsiin. Silloin pelättiin myös valtakunnan miehitystä. Rouva Helmi Erkinaro oli asiassa aktiivinen ja kehotti perhettämme lähettämään pari lasta Ruotsiin. Vanhemmat innostuivatkin asiasta ja päättivät lähettää kaksi nuorinta.

Esteettömyystodistukseen maaliskuun kymmenenneltä päivältä vuonna 1942 merkittiin lähtijäksi kuusivuotias Seija-siskoni ja minut mukana seuraavaksi. Lähtöä edelsi lääkärintarkastus sekä röntgenkuvaus. Kuvasta kävi ilmi, että olin saanut keuhkotautitartunnan. Vähää aikaisemmin oli todettu isän sairastuneen rintamalla keuhkotautiin ja hänet kotiutettiin syksyllä 1942. Sairaus vei hänet vuonna 1949 hautaan.

Ilmeisesti sairaat lapset pantiin etusijalle lähtijöiden joukossa, ja niin Seijan nimi vedettiin yli ja vain minut merkittiin lähtijäksi. Sairaat lapset pyrittiin lähettämään lentokoneella. Sain nimilapun kaulaani. Lähdin kotoa 30. 5. 1942, ja sen jälkeen lentäen Turusta Tukholmaan. Matkatavaroina oli ehkä vain eväspussi.

Matka jatkui Etelä-Ruotsiin Lundiin, jonne saavuttiin 17. 6. Lapset

sijoitettiin pieneen kouluun, josta oli tehty vastaanottokoti. Siellä jouduin olemaan puoli vuotta. Perheisiin ei ehkä sijoitettu sairaita lapsia, vai eikö minulla ollut ottajaa? Siellä koti-ikävä ahdisti ja usein nukahdin itkuun. Vastaanottokodissa pojilla oli aikaa leikkiä. Piharakennuksessa oli pieni kellari, jossa oli hyllyjä. Suosittu leikki oli sitoa pienimpien kädet ja jalat ja työntää paperitollo suuhun ja nostaa poika hyllylle. Siellä sitten sai olla omissa oloissaan, kunnes joku tuli aikanaan päästämään pois. Muutakin kiusaa isot pojat keksivät, mutta kun terveyteni kohentui, pääsin muuttamaan oikeaan perheeseen.

Aviopari, jolla oli minun ikäiseni poika, tuli hakemaan minut 28. 1. 1943. Pääsin Jönssonin perheeseen Håslöviin. Siellä ei puhuttukaan suomea, ja niin jouduin olemaan mykkänä useita viikkoja tai ehkä kuukausia. Yhtäkkiä kuitenkin huomasin ymmärtäväni heitä ja aloin isäntäväkeni ällistykseksi puhua ruotsia. Kylässä oli toinenkin suomalaispoika, Kalevi, joka silloin tällöin kävi luonani.

Koti oli kaunis pieni punatiilinen omakotitalo aivan kirkon vieressä. Pihalla oli kaneja, joita saimme paimentaa. Oli myöskin iso autotalli, sillä pappi oli bussiliikennöitsijä. Joskus pääsimme liukumaan Malmöön. Talossa oli myös henkilöauto. Autoissa oli puukaasuttimet, sillä bensini oli

säännösteltyä Ruotsissakin. Perhe oli ihastuttava. Minua pidettiin ainakin yhtä hyvänä kuin omaa Åke-poi-kaakin, ellei paremminkin. Ruotsinmammalta tulleita kirjeitä suomensi Lautelassa Fredrik Miekkaavaara. Äiti kertoi myöhemmin, ettei hän koskaan voinut niitä itkultaan lukea, vaan ne luki isä.

Esteettömyystodistus oli annettu yhdeksi vuodeksi. Siksi minut palautettiin Suomeen. Kotimatka alkoi 12. 6. 1943 junalla Haaparannan kautta. Salon rautatieasemalla oli isä vastassa 16. 6. Kaulassani roikkui nimikortti kuten lähtiessäkin, vaikka olisi isä varmaan tuntenut minut muutenkin. Samana päivänä kun tulin kotiin, syntyi nuorin sisareni Soile. Minua kiusoteltiin, että olin tuonut hänet tuliaisena. Upeaa.

Olin täysin ruotsinkielinen. Suomen kieli oli unohtunut täysin, ja kohta alkaisi koulu. Veljeni Ossi ja Matti opettivat minulle suomen sanoja ja numeroita, kun olimme lehmiä paimentamassa Lautelantien maantienojassa. Soratiehen oli helppo piirtää kirjaimia ja numeroita. Lehmä kulki ojassa omia aikojaan Hirvelään saakka ja kun maha oli täynnä, se lähti itseksensä kotiin ja me jäimme tielle opiskelemaan. Koska kylässä ei ollut ruotsinkielisiä ikätovereita, ruotsi unohtui hyvin nopeasti, valitettavasti.

Kun alakoulu alkoi 16. elokuuta, osasin jo niin hyvin suomea, ettei koulussa minua ainakaan sen takia kiusattu. Salme-siskoni oli kirjeenvaihdossa vielä joitakin vuosia sen jälkeen, mutta sitten kirjeet harvenivat ja loppuivat vähitellen kokonaan. Näin vanhempana kuitenkin tulee mieleen muistoja ja nyt harmittaa, ettei tullut rakennettua yhteyttä Ruotsin kotiin. Salainen haave se kuitenkin on ollut, sillä olen kantanut mamman osoitetta lompakossani koko kuudenkymmenen vuoden ajan.

Lähteet: Sota-arkisto ja Kansallisarkisto.

Neuvostoliittolaiset sotavangit Someron Kurissa vuonna 1944

Jatkosodan alkuvaiheissa kesälä 1941 suomalaiset ottivat huomattavan määrän Neuvostoliiton kansalaisia sotavangeiksi. Tämä johtui siitä, että hyökkäys Karjalaan sujui varsin nopeasti, eivätkä neuvostoliittolaiset ehtineet siirtää siviileitä pois ennen suomalaisjoukkojen vyöryä. Myös taisteluissa suomalaiset saivat paljon Neuvostoliiton joukoissa taistelleita vangeiksi. Niinpä elokuussa 1941 Suomeen alkuaan muodostetut vankileirit täyttyivät ja niitä piti laajentaa. Syyskuussa alkoi asemasotavaihe ja vankitilva laantui, mutta silti jatkuvasti leireille saapui uusia miehiä.

Odottamattoman suuresta vankimäärästä oli kovia seuraamuksia, sillä Suomessa oli vähän ruokaa, jota piti riittää myös vangeille. Käyttöön otettiin vanha keino vuosisatojen takaa: vankeja sijoitettiin töihin, ensin esimerkiksi tehtaisiin ja satamiin. Vankien työpanos otettiin hyötykäyttöön ja samalla vankien ruokinta siirrettiin yksityisten vastuulle. Ruokaa vankien käytössä oli erityisesti keväällä 1942 vähän ja osa siitäkin oli niin pilaantunutta, että vuoden 1942 alkupuolella kuoli lähes 12000 sotavankia. Tämä herätti jo kansainvälistä huomiota, minkä vuoksi syksyllä 1943 sotavankien käsittelyoikeudet otettiin pois Kotijoukkojen esikunnalta (=Suojeluskuntajärjestöltä) ja siirrettiin suoraan päämajan alaisen Sotavankikomentajan esikunnalle. Vuoden 1942 keväästä lähtien oli ollut mahdollisuus lähettää sotavankia maataloustöihin.

Someron taloihin sijoitetuista sotavangeista ei ole helposti saatavissa tietoja, mutta hajahavaintojen mukaan heitä näyttää olleen maataloustöissä vasta viimeisenä sotavuonna eli vuonna 1944. Aina-kin Pitkäjärven Långsjön kartanossa, Sylvänän Koljolla, Pusulan Larkilla ja Jaatilan Taka-Simolassa on ollut vankityövoimaa. Seuraavaan olen kerännyt tietoa isoisäni Yrjö Alasen omistamasta Someron Kurista.

Somero (Alanen) Lohet II. 43 v.

1	P	1479	Berdnikov Nikolai venäl.
2	vi	2059	Romanov Aleksandr venäl.
3	2	2009	Zhuravlev Pjotr venäl.
4	ö	4100	Zaitsev Dmitrij venäl.
5	R	130	Jusupov Georgij venäl.
6	P	852	Petrov Nikolai venäl.
7.	vi	3728	Lukjanov Trofim mordva

Kuriin sijoitettujen sotavankien nimiluettelo, joka on kirjoitettu Hangossa sotavankileiri numero seitsemässä helmikuussa 1943.

Osittain tallella on asiakirjoja, mutta pääosin havainnot perustuvat eri henkilöiden muistitietoon.

Hangossa helmikuun 1. päivätyn "Sotavankityövoimasopimuksen" mukaan työvoiman "ottaja" Yrjö Alanen oli sitoutunut toistaiseksi ottamaan Sotavankileiristä numero 7 seitsemän vankia maataloustöihin. Todennäköisesti Yrjö Alanen on käynyt henkilökohtaisesti valitsemassa vangit, jotka olivat venäläiset Nikolai Berdnikov, Aleksandr Romanov, Pjotr Zhuravlev, Dmitrij Zaitsev, Georgij Jusupov, Nikolai Petrov sekä mordvalainen Trofim Lukjanov (nimet on näin kirjoitettu leirin paperiin). Sopimusehtojen mukaan Yrjö Alasen tuli huolehtia sotavankien majoittamisesta, muonittamisesta ja vartiointista sekä maksaa 20 markan korvaus vankia kohti työpäivältä (6 päivältä viikossa) Someron työvoimapäällikölle. Lisäksi annettiin 32-kohtaiset tarkat ohjeet vartiointista, majoituksesta ja muonituksesta. Niiden mukaan vankia on vartioitava tai pidettävä lukittuna asunnossaan

ja maataloustöissä silmälläpidon alaisena. Sotavangit eivät olisi saaneet itse käsitellä radiota, mutta he saivat kuunnella Suomen Yleisradion lähettämää musiikki- ja sotavankiohjelmaa. "Luvaton" seurustelu, tupakan, elin- tai vaatetarpeiden, rahan tms. antaminen sotavangille oli kielletty. Sotavangit eivät saaneet liikkuu tiellä ja yleisillä paikoilla muulloin kuin töihin mennessä ja sieltä palatessa. Sotavangit piti majoittaa erilleen siviiliväestöstä ja ikkunoissa piti olla ristikot. Vankeja ei saanut laskea siviiliasuntoihin, ja ruokailu oli suoritettava joko ulkona tai vankien majoituspaikassa. Työaika maataloustöissä oli 10 tuntia päivässä, 6 työpäivää viikossa. Lopuksi määrättiin sotavankien päivittäisestä ruoka-annoksesta: viljatuotteita 490 grammaa, perunoita 900 grammaa, naudanlihaa 50 grammaa, margariinia tai rasvaa 10 grammaa, kuorittua maitoa 300 grammaa ja sokeria 15 grammaa.

Nähtävästi sotavangit ovat saapuneet heti helmikuun toisena päivänä

SOTAVANKITYÖVOIMASOPIMUS.

Sv.työvoiman luovuttaja: **Sotavankilaitos n:o 7**
 Osoite: **6656 / 7 Kok** Puhelin: **Hanko 422**
 Sv.työvoiman ottaja: **Ev. Yrjö Alonen.** Kurin tila.
 Osoite: **Somero, Lahti.** Puhelin: **Pyöli 31.**
 Kunta: **Somero** Työpaikka: **Kuri. tila.**
 Rautatieasema: **Järvenpää.**
 Sotavankien luku: **7 (keltaisen)** Työn laatu: **Käsitöiden työt.**
 Sotavanki luovutetaan ajaksi: **Toistaiseksi.**
 Sotavanki majoitetaan: **Työmaajaksi.**
 muonittaja:
 varhioi:

Sotavangeista peritään korvausta **20:-** mk työpäivää ja sairauspäivää kohti; lepopäivistä ei korvausta peritä (1 py. viikossa). Maksun lähettää työvoiman ottaja **XXXX**

Sotavankien työvoimasta.

Sairastuminen ja loukkaantumisapuissa tarvittavan ensiavun sotavangille kustantaa työvoiman ottaja. Sairastuneen tai loukkaantuneen sotavangin on työvoiman ottaja oikeutettu palauttamaan leirille, palauttamiskustannukset on hän velvollinen suorittamaan.

Varus- y.m. täydennyksessä aiheutuvan rautatiekuljetuksen kustantaa leiri. Kuljetuksesta lähimmältä rautatieasemalta edelleen huolehtii työvoiman ottaja.

Sotavankien työt: **P-1429 VI-3057, 2-2009, 0-4100, R 170**
P-pr2, VI-3728.

Minä allekirjoittanut sv.työvoiman ottaja sitoudun noudattamaan tätä sopimusta sekä läsnä kään-
 nymällä olevia sotavankien vartiointista, käsitteystä, työpäiväkorvausten suorittamisesta ja huollosta annetu-
 tuja ohjeita. Näiden laimin lyöminen tai muun pakoittavan syyn takia on leiri oikeutettu ottamaan sv:t
 ennen sopimusajan päättymistä pois.

Tämä sopimusta on tehty kolme samansisäistä kappaletta, yksi työvoiman luovuttajalle, yksi työvoiman
 ottajalle ja yksi tiedoksi **Sotavankilaitos n:o 7** p.m. sv.komentajalle.

Hanki 0554 helmik. 1 p. 1944

Sotavankilaitos n:o 7
Sotavankien luovuttaja
 [Signature]

Sotavankien ottaja
 [Signature]

Todistavat:

työntantajalle ansettujen vankien varsinnista, käsittelystä, hoitosta ja
työvoimakorvauksen perusteista.

17) Vardėnės vanduo šalia pirties. Apsuosi ošvę patrupųsi sūdelius spūktuotią ja aso varanėnaria. Vola kitių pūksnių naa tūgūs vlt okunų smutikau. ju mē ar varian eukien50-

	Viburnum	400 ft.	Y90 7-
	Rosa	500 "	
	Hesperis	50 "	
	Ceanothus (of rosea)	70 "	
	Nicotiana glauca	100 "	
	Silene	75 "	

Ueberrascht und dankbar, dass Sie sich für die Angelegenheiten der
Inselbewohner interessieren, verbleibe ich, hochachtungsvoll,
meinem besten Gedenken.

69

Kuriin. Heidän takkiensa selustoihin oli maalattu pesunkestävästi suuri V-kirjain, joka osoitti heidän olevan vankeja. Heidät majoitettiin erilliseen asumukseen, jossa ainakin 1920-luvun lopulla oli asunut muonamiehen perhe, todennäköisesti asukkaita oli ollut sen jälkeenkin. Ikkunoihin ei asennettu rautaristikoita, mutta ovesa oli lukko. Tosin lukitus oli näennäistä, sillä lautakuistista oli irrotettu muutama seinälauta niin, että vangit pystyivät sen kautta lähes esteettä kulkemaan. Erillistä vartiomiestä ei järjestetty. Luultavasti kesäkuussa on vankien olot joku käynyt tarkastamassa.

Kurin silloinen emäntä Toini Alanen yhdessä apulaiseksi palkatun Taimi Nykäsen kanssa valmisti keittiössä ruuan, jonka vangit hakivat omaan asuntoonsa. Ruokailu tapahtui ohjeiden mukaisesti erillään muusta siviiliväestä. Tiskattavat astiat vangit toivat takaisin keittiöön. Aamuruokaa alettiin valmistaa kello 5, sillä ruokailu oli ennen töihin lähtöä. Työt alkoivat kello 7. Päivällä oli ruokailu ja illalla työt päättyivät kello 17.30, minkä jälkeen oli iltaruoka.

Sotavankien ja siviilien välinen seurustelu ohjeitten mukaan oli kielletty, mutta käytännössä kieltä ei noudatettu. Ainakin kaksi vankia osasi auttavasti puhua suomea. Jotkut talon palkolliset kävivät istumassa iltaa vankien asunnolla, esimerkiksi Pentti Haaga muistaa opetelleensa iltaisin venäjän kirjaimia, kirjoitusta ja sanoja vankien opastamana. Vangit tekivät kuparirahoista kyläläisille sormuksia. Kurissa vuoden 1944 heinäkuusta syyskuuhun evakkona asunut Taisto Tielinen muistaa, että vanki Lukijanov oli jostain saanut käsiinsä kuttaperkkaa ja tehnyt siitä hänelle perhosenmuotoisen hyrrän. Pässinpään vangit tekivät aurinkokellon. Mutta vangit kävivät myös kyläilemässä: joko navettapiikojen kämpissä, Lepomäen mökeissä tai muissa kylän taloissa, ainakin Lähteenkorvassa, jossa he kuuntelivat radiota, Ilolassa (Lindberg) ja Vahansaaressa (Norrby). Muistitiedon mukaan joku vanki oli kehuskellut olleensa intiimimminkin naisten kanssa. Taisto Tielinen muisti, että kerran Yrjö Alanen oli kaksipyöräisillä

Kurin muonamiestupa, jossa vangit asuivat. Rakennuksessa asui 1920-luvulla Davidsonin perhe. Päädyssä näkyvä vellikello on siirretty tilanhoidajan rakennuksesta 1930-luvulla. Rakennus purettiin 1950-luvun lopulla. Kuvan on lasinegatiiville ottanut 1930-luvun lopulla Verner Lähteenkorva. Kuva kirjoittajan.

rattailla kuljettanut sairastuneen vangin Somerolla lääkärin vastaanotolle.

Vangit hakkasivat aluksi metsässä rankoja, mutta kesä kului kylvö-, heinä- ja korjuutöissä. Kaikkien muistelijoiden mielestä vangit osallistuivat maataloustöihin ahkerasti muitten mukana. Erityisesti muistettiin peltotyöt. Esimerkiksi vangit sitoivat "itseluovuttavan" perässä viljelyhteitä, mutta he autoivat myös karjaväkeä maitotonkkien nostelussa. Miehiä pidettiin reiluina. Someron työvoimapäällikölle Yrjö Alanen on helmi-huhtikuulta maksanut 20 markkaa työpäivältä, mutta toukokuusta lähtien maksu oli 35 markkaa. Tämän lisäksi kuului järjestää vapaa asunto ja ruoka. Pentti Haaga muistaa, että samaan aikaan hänelle maksettiin hevostyöstä 5,50 markkaa tunnilta eli 55 markkaa päivältä, minkä lisäksi etuihin ei kuulunut ruokaa eikä asuntoa. Vertailemalla todetaan, että vankityövoiman käyttö oli toukokuusta alkaen hinnoiteltu lä-

hes yhtä kalliiksi kuin palkollistenkin työ. Siitä huolimatta vankityövoima oli tarpeellinen apu, sillä miesvoima oli sotatantereilla.

Suomen sotamenestys kääntyi tappioksi, ja vangit seurasivat tilannetta radiolähetyksistä. Aselevon he olivat kuulleet Lähteenkorvassa 4. 9. 1944. Osa vangeista iloitsi, mutta jotkut olivat surullisia, sillä he saattoivat odottaa hankaluuksia kotimaassaan. Väliarhansopimus allekirjoitettiin 19. 9. 1944. Sen mukaan sotavangit piti viipymättä luovuttaa Neuvostoliittoon. Kurissa olleet vangit kuljetettiin nähtävästi 14. 10. 1944 illalla Someron ja Salon kautta takaisin Hankoon. Vangit olivat saaneet tiedon illalla kello seitsemän aikoihin. He olivat juosten käyneet hyvästelemässä tuttavansa naapuristossa. Esimerkiksi Lehtimäen Klemelässä yksi vanki oli käynyt ilmoittamassa "yks tunti aikaa, kaikki poika lähtee sit". Samalla hän oli antanut kaikki puusta ja metallista tekemänsä esineet sekä

SOTAVANKIEN MUONA-ANNOS 2/1943
B. Yleinen ja kevyessä työssä olevien annos.

3/6.43.

Tarvikelaji	Perus- päivä- annos g.	Vaihtoehtoiset													Perus- annos g.	
		Leipää, kuiv.	Jauhoja	Ryynettä	Perunoita	Kerneitä	Tuor. ju- ustia, kvaliteetti	Tuor. ka- lloja	Suolaka- lloja	Svaneke- rua	Vettä	Voita	Flintaa	Maitoa- kaviaa		Maitoa- mustia
Leipää, tuor.	400	325	325													1085
Ryynettä	100		100		700											365
Jauhoja	15			15												5
Perunoita	800		100	100		125	700									640
Tuor. lihaa 1)	50							150	100	40	80			25	25	70
Maitoa, kuor. 2)	300									60			300		40	120
Sokeria	15														15	60
Suola, maust.	15															1
Vastiketeitä	0,5															1

C. Raskaassa työssä olevien annos.

Kaloreissa 2389

Leipä, tuor.	400	350	350													1295
Ryynettä	100		100		800											365
Jauhoja	20			20												71
Perunoita	800		100	100		125	700									640
Ravua	20									60		20			40	148
Tuor. lihaa 1)	50							150	100	40	80			25	25	70
Maitoa, kuor. 2)	300									60			300		40	120
Sokeria	15															60
Suola, maust.	15														15	1
Suolakalaa	30							50		15						30
Vastiketeitä	0,5															1

Kaloreissa 2560

- 1) Milloin lihaa tai tässä mainittuja vaihtolajeja ei ole saatavissa voidaan ne korvata kalan suolausivutuotteilla esim. kalan päillä ja on annos tällöin 200 gr.
- 2) Milloin maitoa tai sen vaihtolajeja ei hankittaviksi ole voidaan ne rajoitetuissa määrin korvata kaljalla ollen annos tällöin 0,4 ltr. ei kuitenkaan useammin kuin korkeintaan kaksi kertaa viikossa.

Sotavankien muona-annostaulukko 3. 6. 1943.

N:o _____

Mr. Alanen, Yrjö

on tänään suorittanut sotavankien pallean
lokakuusta 1944, 84 p. a' 35.-, sika-
jettuluksesta Someron - Sala-Hanga 400.-
mk kalustetun kalustetun
hyönteistä
joka määrä täten kuttataan
Someron loka kuun 31 p:nä 1944
mk 3840.-
N:o 5/50

rahansa pois. Saman kuorma-auton
kyytiin otettiin myös Larkilla olleet
kolme vankia.

Vangeista on muistettu seuraavat
yksityiskohdat:

Jusupov: Nuori, tumma, hoikka,
vuonna 1924 syntynyt mies, joka
osasi suomea. Kiihasluontoinen, oli
sanonut vanhan tallin edessä Yrjö
Alaselle: "Saatanan kapitalisti, sää
syvät meille kuivaa leipää." Hän oli
palvellut laivastossa ja osallistunut
niihin taisteluihin, joissa venäläiset
olivat upottaneet sotalaiva Ilmarisen
Hiidenmaan luona. Myöhemmin
hänen laivaansa oli osunut saksala-
lainen torpedo, minkä vuoksi hän
oli antautunut ja vangittu. Aluksi hän
oli vankina Virossa, mistä hänet oli
siirretty Saksaan ja sieltä Suomeen.
Hän pelkäsi kovasti tulevaa kohta-
loaan, sillä säännön mukaan puna-
armeijasta ei kenenkään sopinut
antautua. Hän oli säännön rikkonut
ja rangastus saattoi olla ankara.

Romanov: "Vanha mies", oli sa-
nonut olleensa siviilissä "montttöri";
ajoi Kurissa traktoria, luultavasti
puukaasukäyttöistä Fordsonia.

Someron työvoimavälittäjä Arvo Ilomäen kirjoittama kuitti, jossa todetaan
Yrjö Alasen maksaneen lokakuun vankityöstä ja vankien paluukuljetukses-
ta. Lokakuussa vangit olivat tehneet 12 työpäivää, lokakuun 1. ja 8. päivä
oli sunnuntai, joten lähtö lienee ollut lauantaina 14. 10. illalla, jolloin 12
työpäivää on saatu tehdyksi.

Kiersimme Karjalaa

Portinhoikan muistomerkki venäläisille kaatuneille. Muistomerkissä on noin 4000 nimeä.

Someron sotaveteraanien, naisjaoston ja kannattajajäsenten vuonna 2002 kesäretken pääkohteita olivat Valamon luostari, Taipaleenjoen ja Ihantalan taistelupaikat.

Taistelupaikkoihin saatiin ensimmäinen kosketus Muolaan Ylä-Kuusaassa. Katselimme siellä venäläisten räjäyttämää talvisodan aikaista bunkkeria. Sinnikkäästi näitä asemia puolustettiin. Venäläiset saapuivat asemien eteen 13. 12. 1939. Vasta rintaman murruttua Summassa 16. 2. 1940 jouduttiin tästäkin bunkkerista ankarien taistelujen jälkeen luopumaan. Bunkkerin räjäytys on toteutettu vasta sodan päätyttyä. Matkamme jatkui Kiviniemen kautta Sakkolaan ja Taipaleen joelle.

Taipaleenjoki, Tuonelan joki, runoili talvisodan taistelija.

Venäläinen opas, pikku Paavo, johdatteli meidät loppuosaltaan erittäin huonoa tietä pitkin Taipaleen taistelupaikan muistomerkeille. Räjäytetyn betonivarustuksen vierellä kohoaa metallinen Taipaleen risti. Sen läheisyyteen on haudattu 16 suomalaista soturia. Kunnioitimme heidän muistoaan hetken hiljaisuudella. Noin neljänsadan metrin päässä on Suomen valtion pystyttämä kivinen muistopaasi 126 suomalaisen sotilaan muistoksi. Muistomerkki on ympäröity kiviäidalla. Lämpimän kesätuulen humistessa ympärillämme hiljennyimme hetkeksi. Talvisota päättyi Taipaleenjoen rintamalla yhdenkymmenkymmen vuorokauden jälkeen, sillä

asemista luopumisesta oli jo tehty päätös. Raimo ja Sirkka Aaltosen tarjoaman kahvin jälkeen auton nokka käännettiin kohti Käkisalmea, jonka leirintäalueella yövyttiin.

Valamoon

Retkemme pääkohde oli Valamon luostari. Laivamatka Käkisalmeasta Valamoon kesti neljä tuntia. Laatokka oli tyyni ja ilma oli kaunis. Luostari sijaitsee pitkän vuonon perällä korkealla mäellä. Vuonon suulla on ulkopuolelta kauniiksi maalattu pyhän Nikolain kirkko eli skiitta, jota ihailimme vain kaukaa. Luostarin muutkin kirkot on ulkopuolelta korjattu ja maalattu. Satamaan tullessa silmä lepäsi luostarialueen vehmaassa maisemassa.

Rannalle oli meitä vastaan tul-

lut opas, inkeriläissyntyinen hyvää suomea puhuva tyttö. Myyntipöytä ja hevostaksi odottivat rannalla asiakkaita. Oppaan johdolla lähdimme tutustumaan luostarin eri rakennuksiin. Kirkossa valokuvaaminen oli kielletty, eivätkä naiset päässeet sisään ilman päähinettä tai pitkissä housuissa. Hameita ja huiveja sai kirkon ovelta lainaksi. Yläkirkon kallisarvoiset freskot ja maalaukset ovat 1900-luvun aikana tuhoutuneet. Niiden uusiminen vaatii paljon ruplia ja aikaa. Luostarissa asuu viitisenkymmentä munkkia ja saman verran noviiseja. Munkit ovat suhteellisen nuoria, iältään noin 30 – 40 -vuotiaita. Valamossa oli aikaisemmin paljon sotainvalideja, mutta nyt heidät on siirretty mantereelle. Vain heidän noin 500 vanhaa hoitajaansa unohdettiin saarelle. Korjattavaa ja ongelmia riittää.

Valamon tulevasta käytöstä kiistellään. Sortavalan liike- ja virkamiehet haluaisivat tehdä Valamosta matkailukohteen ja jotain kylpylän tapaista. Luostarin johtajan arkki-mandriitta Pankratin mielestä se on Valamon roolin ja kutsumuksen vastaista. Siitä olen Pankratin kanssa samaa mieltä.

Valamo on mielenkiintoinen paikka tutustua, ja olimme tyytyväisiä näkemäämme. Paluumatka Lahdenpohjaan kesti kaksi tuntia, joten yhteensä saimme seilata Laatokalla kuusi tuntia. Yövyimme taas Käkisalmissa. Aamulla lähdimme Räisälän ja Antrean kautta Ihantalaan. Kesäinen luonnon rauha tervehti meitä vuoden 1944 etulinjan maastossa. Metsä on kasvanut uudelleen senaikaisen hävityksen ja tulimyrskyn jäljiltä. Poterot ja juoksuhaudan pätkät maatuivat hiljalleen

umpeen ja ainoastaan pari kivistä muistomerkkiä kertovat Ihantalan ihmestä, joka silloin pelasti Suomen. Viipuriin tullessa pysähdyimme Portinhoikan venäläisten rakentamalle muistomerkillä. Alueelle on haudattu ainakin 4000 venäläistä sotilasta.

Karjalaa kiertäessämme painimme merkillä voikukan valtaamat viljelemättömät pellot. Talot ja muut rakennusten rötisköt olivat maalamatta ja surkean näköisiä. Kokonaiskuva alueesta jäi väkisinkin surulliseksi.

Viipurissa teimme ostoksia menen tullen. Piraattituotteet kuten muutkin tavarat olivat Suomen hintoihin verrattuna edullisia. Euro kelpasi maksuksi ruplan ohella. Keraläisiä riitti ja varkaita oli yllin kyllin.

Valamon luostarin pääkirkko 3. 6. 2002. Kuvat Lauri Talikka.

Makjaa, sano somerolaine – huvia ja hyötyä hunajasta

*Mehiläistarha talvilevolla Pälikönmäellä vuonna 1957.
Kuva Paavo Pälikkö.*

Mehiläiset ja niiden tuottama hunaja ovat olleet ihmisen kiinnostuksen kohteena jo kauan ennen ajanlaskumme alkua. Tästä kertovat mm. Espanjasta löydetty mehiläistä esittävät luolapiirroukset tuhansien vuosien takaa. Kerrotaan myös, että hyvänä säilynyttä hunajaa olisi löydetty ikivanhoista faaraoiden hautaholveista. Kreikan tarustosta taas on peräisin mehiläishoitajien suojeluspyhimys Pyhä Ambrosius. Yhteistä kaikille kansoille on ollut hunajan suuri arvostus ja uskomus, että se on lähes taianomaista ainetta. Niinpä sitä onkin käytetty mukana monissa uskonnollisissa seremonioissa. Hunajan terveydelliset ominaisuudet ovat olleet siis jo alun alkaen yhtä

arvokas asia kuin sen käyttö ravintona. Hunajaa on pidetty pitkän iän salaisuutena ja elinvoimaisuuden antajana sekä tietysti verrattomana lääkeaineena.

Suomessa mehiläishoito on alkanut tiettävästi Turun yliopiston puutarhaan tuoduista mehiläisyhdyskunnista vuonna 1765. Nykypäivän kulutus henkeä kohti Suomessa on noin 500 g eli vähemmän kuin monissa muissa maissa. Hunajaa tuodaan paljon myös ulkomailta, sillä mehiläishoitoa on kaikkialla maailmassa ja hunajalaatuja lukuisia.

Hunajan koostumukseen vaikuttaa eniten se, mitä kasveja kunkin pesän lentoalueella eli noin parin kilometrin säteellä, kasvaa. Myös kesän yleinen säätila vaikuttaa hu-

najan muodostumiseen. Mehiläinen tekee melkoisen työn muuntaessaan kasveista hakemansa meden hunajaksi. Tämä työ alkaa heti, kun mehiläinen imee meden ns. mesikupuunsa. Siellä meteen sekoittuu entsyymejä, jotka alkavat muuntaa medessä pääasiassa olevaa ruokosokeria valmiin hunajan sisältämäksi rypäle- ja hedelmäsokeriksi. Lisäksi jo pesäänvientiennolla siitä alkaa haihtua vettä. Haihtuminen jatkuu pesässä, jossa hunaja levitetään laajalle alueelle kennostoon. Pesän lämmössä mehiläisten tuulettaessa pesää siivillään se yhä menettää vesipitoisuuttaan ja kypsyy muutenkin. Riittävän haihtumisen ja vastaavasti sokeripitoisuuden nousun sekä muiden muutosten jälkeen mehiläiset

peittävät kennot vahalla. Hoitaja linkoaa kennot tyhjiksi syyskesällä hunajalingolla. Kennoista kuoritaan tällöin vahakannet pois ja ne laitetaan linkoon, jota sitten pyöritetään vinhaa vauhtia. Hunaja irttaa lingon pohjalle, josta se lasketaan asioihin.

Valmiin hunajan väri riippuu siitä, minkä kasvin mettä siinä on eniten. Suomalainen hunaja on yleensä vaaleahkoa ja aromiltaan mietoa verrattuna ulkomaisiin, erikoisemmista kasveista satuun hunajaan. Hunaja kiteytyy melko nopeasti, joten jos haluaa säilyttää sen notkeana, sitä kannattaa joko hämmentää ajoittain tai sitten pakastaa. Sulettuaan se pysyy pitkään juoksevana. Kova kuumennuskin jättää sen juoksevaksi, mutta tällöin vitamiinit tuhoutuvat. Oikea säilytyslämpötila on noin 10 astetta. Viileä ja kuiva säilytystila pitää hunajan kohtuullisesti levittyvänä, joskaan ei juoksevana. Hunajan pinnalle voi myös muodostua valkoinen kerros rypälesokerista.

Meden ja valmiin hunajan sisältö eroaa melko paljon toisistaan. Medestä on noin puolet vettä ja toinen puoli sokereita, enimmäkseen ruokosokeria, sekä hiven- ja kivennäisaineita. Valmiissa hunajassa on pääasiassa rypäle- ja hedelmäsokeria, glukoosia ja fruktoosia, joita on molempia noin 40 %. Ruokosokeria ja muita sokereita on muutama prosentti, vettä enää vain 17 % ja kolmisen prosentin muita ainesosia. Näitä ovat entsyymit, kivennäis- ja hivenaineet, kuten kalsium, kalium, natrium, rauta, magnesium ja kupari, C- ja B-ryhmän vitamiinit ja hapot.

Miksi hunajaa voisi sitten suositella käytettäväksi sokerin sijaan? Hunajassa olevat sokerit imeytyvät elimistöön helposti, koska hunajassa oleva rypälesokeri on samaa sokeria kuin veren sokeri. Se on siis heti valmista käyttöön. Kivennäis- ja hivenaineet ovat niinkään tärkeitä. Hunaja tekee hyvää myös maksan ja vatsan toiminnalle, etenkin jos mahahapot vaivaavat. Hunajan entsyymit ja hapot auttavat ruuansulatuksessa sekä bakteerien torjunnassa sekä sisäisesti että ulkoisesti. Hunajan bakteereja torjuva vaikutus perustuu hunajan alhaiseen pH-arvoon ja sen

kykyyn imeä kosteutta puoleensa. Nämä molemmat vaikeuttavat bakteerien toimintaa.

Mehiläishoidon alkua ajoilta asti on uskottu hunajan parantaviin ominaisuuksiin. Eri maiden kansanperinteestä löytyy omat hunajareseptinsä ja alan kirjat ovat niitä pullollaan. Tutuin rohto ainakin suomalaisille lienee hunajatee flunssan hoitoon. Helppoja kokeiltavia ovat myös erilaiset hunajavoiteet iholle ja hiuksille. Esimerkiksi karheaa ihoa voi pehmittää hunajasta ja sitruunamehusta tehdyllä seoksella ja kasvonaamioita voi sekoittaa hunajasta ja raastetusta kurkusta, banaanista tai rahkasta. Hiuksia varten voi tehdä seoksen hunajasta, öljystä ja sitruunamehusta. Sellaisenaan hunajaa voi sivellä ahavoituneisiin huuliin, erilaisin hiertymiin ja haavoihin.

Hunaja on terveellistä sellaisenaan nautittuna. Useimmiten sitä käytetään ruoanvalmistuksessa ja leivonnassa, sillä se tekee leivonnaiset meheviksi ja parantaa niiden säilyvyyttä. Jos korvaa sokerin hunajalla, riittää yhtä desiä kohden kolme neljäsosadesiä hunajaa. Hunaja antaa hienoa makua myös salaattikastikkeisiin ja marinadeihin.

Kuumennuksessa kuitenkin tärkeät entsyymit häviävät. Hunaja olisikin siksi lisättävä ruokaan vasta loppuvaiheessa. Kalorimäärältään hunaja on noin neljänneksen sokeria kevyempää. Yhdessä teelusikallisessa hunajaa on noin 20 kilokaloria. Ja jotta meidän kaloriasapainomme pysyisi kunnossa, liitetään loppuun vielä hyvä jouluinen hunajakakkujen resepti.

Aineet:

- 1 dl hunajaa
- 1 dl öljyä
- 2 munaa
- 1 1/2 dl rusinoita
- 1 dl fariinisokeria
- 1/2 tl kanelia
- 1/2 tl neilikkaa
- 1/2 tl inkivääriä
- 2 tl leivinjauhoa
- 5 1/2 dl vehnäjauhoa

Sekoita aineet tässä järjestyksessä, lämmitä hunaja tarvittaessa juoksevaksi. Muotoile taikinasta käsin palloja noin 25 kpl. Litistä niitä hiukan pellillä ja voitele munnalla. Paista 200 asteessa noin 15 minuuttia. Kakut säilyvät hyvin - jolleivät tule heti syödyiksi.

*“Perinteitä ja uutta joulupöytään.”
Pirkan ruokajoulu 2001.*

Lähteet: Dörner Ilse: *Herkullinen ja parantava hunaja*. 2001.

Tonsley Cecil: *Hunajaa terveydeksi*. 1988.

Tähkiö Seppo: *Hunajaa maun mukaan*. 1984.

Somero-Seura kiittää

Lahjoituksia Somero-Seuralle ovat tehneet:
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
Ylä-Kuusaan Marttayhdistys ry/ Sirpa Lähteenmäki
Antti Hakamäki
Aimo Koiviston perikunta
Pentti Salminen
Pekka Kujanpää
Ville Pirttilä
Antti Siivola
Tuovi Söderström
Reijo Mattila
Mirja Kulmala
Maija Yläpelto
Eino Myllylä

Talkoot ja toimintaa:
Koulujen museopäivä 17. 5. 2002.
Viljamakasiinien avoimet ovet toisena juhannuspäivänä.
Kattotalkoot torppamuseolla 7. - 8- 6- 2002.
Tuu tuu tupakkirulla -näyttelyn järjestelyt.
Kaapeliojan kaivuutalkoot torppamuseolla 7. 6. 2002.
Kesäretki Koskelle, Marttilaan ja Tarvasjoelle 21. 7. 2002.
Mustan kauran puinti sauhutuvalle 21. 9. 2002.
Tervanpolttotalkoot 28. 9. 2002.
Ruokava-messut 30. 3. 2002.
Somero-Seuran nettisivujen valmistus.

Talkoomuonituksesta ovat huolehtineet Maija-Liisa Hyytiäinen,
Ritva Helminen ja Onerva Ollonqvist.

Kiitokset yhteistyöstä:

Kansankulttuurit kohtaavat/ Arto Tuominen
Someron kaupunki
Someron seurakuntayhtymä
Sähkö-Erkki/ Jukka Nurmi
K -market Härkätie
Knalli/ Kari Nieminen
Someron Lions-Club
4H -yhdistys
Kultelan kyläyhdistys
Rakennusperinteen Ystävät ry
Someron Osuuspankki
Someron Säästöpankki
Someron veteraanijärjestöt
Someron Joulun kirjoittajat
Tuu tuu tupakkirulla-näyttelyn järjestäjät
Raimo Lyl
GRP Seppo Mäkinen
Heikki, Pekka ja Raili Mäkelä Traktorimuseosta
Oiva Linden
Anu ja Jari Aho
Niina Alitalo

Kari Järvinen korjaa hälytinjärjestelmää torppa-museolla. Kuva Voitto Ollonqvist.

Antti Mäkelä ja Voitto Ollonqvist säkittävät mustaa kauraa sauhutuvalle. Kuva Aila Talonen.

Somero-Seuran toimintaa

Somero-Seuran syyskokouksessa 9. 12. 2001 Oiva Lindén esitti kuvamiaan kaitafimejä 1960-luvun Häntälästä. Vasemmalta Sirkku Kurkikangas, Eino Lähteenkorva, Aimo Alanen, Jorma Aalto, Oiva Lindén ja Pekka Kurkikangas.

Koulumuseonhoitaja Eeva Haapala.

Somero-Seuran kevätkokous Satumaassa 24. 3. 2002. Vasemmalta Tapio Horila, Ahti Kukkonen, Päivi Ahlbom, Arto Tuominen, Leeni Tiirakari, Pekka Salminen, Hannele Sulander ja Eino Lähteenkorva.

Puheenjohtaja Leeni Tiirakari ja sihteeri Eija Silander luovuttavat päiväpulkan Antti Mäkelälle 24. 3. 2002.

Kuvat Voitto Ollonqvist.

*Ruokava-messujen myyntitykki Maija-Liisa Hyttiäinen 30. 3. 2002.
Kuva Voitto Ollonqvist.*

29. 6. 2002 "Tuu tuu tupakkirulla" -näyttelyn avajaiset. Näyttelypäälikkö FM Ulla Clerck kertoo näyttelyn sisällöstä. Kuva Voitto Ollonqvist.

*Niina Alitalo laulaa "Tuu tuu tupakkirulla" -näyttelyn avajaisissa
29. 6. 2002. Kuva Voitto Ollonqvist.*

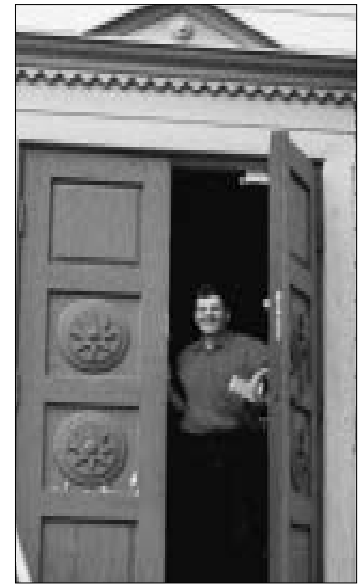
FT Georg Haggrén kertoo Someron kartanolaitoksesta "Tuu tuu tupakkirulla" -näyttelyn avajaisissa 29. 6. 2002. Kuva Voitto Ollonqvist.

Kaapeliojan kaivuussa 7. 6. 2002 . Vasemmalta Kosti Rasila, Olavi Virtanen ja Antti Hakamäki. Kuva Aila Talonen.

Iloiset talkooemännät Ritva Helminen ja Maija-Liisa Hyytiäinen. Kuva Lahja Lindén.

Kesäretkellä 21. 7. 2002 tutustuttiin Marttilan kirkkoon. Oppaana Tuomo Aalto. Kuva Tuula Kivinen.

Kattotalkoot 7. - 8. 6. 2002. Talkoissa olivat mukana Jorma Aalto, Erkki Aalto, Juhani Talonen, Eero Älli, Eino Lähteenkorva, Matti Ruokonen, Pekka Pietola, Antti Mäkelä, Paavo Leppä, Kosti Rasila, Eino Myllylä, Oiva Lindén, Pentti Heinonen, Voitto Ollonqvist, Aimo Alaranta, Olavi Virtanen, Reijo Mattila, Jorma Laine, Ahti Kukkonen, Kari Järvinen, Antti Silander ja Antti Hakamäki. Kuva Maija-Liisa Hyytiäinen.

21. 9. 2002 Eero Älli pui varstalla mustaa kauraa, takana Antti Mäkelä. Kuvaajana Erkki Pirtola. Kuvat Voitto Ollonqvist.

Kattotalkoissa Kosti Rasila ja Kari Järvinen. Jorma Aalto kantaa kattotiiliä. Kuvat Maija-Liisa Hyytiäinen.